

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- JÁSZBERÉNYI SÁNDOR: Bad trip (*novella*) 601
MAURO COVACICH: Trieszt másképpen (*esszé*) 614
SZÁLINGER BALÁZS: Nagybányai napló (*részlet*) 620
HARAG ANITA: Legyél Sarah (*novella*) 624
VIDA KAMILLA verse 630
BÁNFALVI SAMU verse 631
ÁFRA JÁNOS versei 639
POÓS ZOLTÁN verse 641
G. ISTVÁN LÁSZLÓ verse 642
DEMÉNY PÉTER verse 643
TAKÁCS ZSUZSA: Ki beszél? (*Wirth Imre beszélgetése*) (VI. rész) 644

*

- GRECSÓ KRISZTIÁN: Tíz eszkimó (*dráma egy felvonásban*) 652

*

- SZALISZNYÓ LILLA: A szabadságharc megidézése a színpadon
(*Jókai Mór: Keresd a szíved*) 689
WEISS JÁNOS: Lukács György a színpadon
(*Eörsi István és Spiró György dokumentumdrámáiról*) 699

*

- LAPIS JÓZSEF: Csalánozódás
(*Szálinger Balázs: Koncentráció. Versek*) 704
CODĂU ANNAMÁRIA: A kritikus dilemmái
(*Lapis József: Elég. Közelítések a kortárs irodalomkritikához*) 709
P. MÜLLER PÉTER: Egy művészszínház születése
(*Sándor L. István: A Katona és kora. Az indulás irányai*) 714
KISANTAL TAMÁS: Valami megkezdődött
(*Karl Ove Knausgård: Hajnalsillag*) 718
GYÜRKY KATALIN: „Valaki éppen a szemed előtt hal meg”
(*Szergej Geraszimov: Harkivi napló*) 724

2023

JÚNIUS

JELENKOR

LXVI. ÉVFOLYAM

6. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Főszerkesztő-helyettes
GÖRFÖL BALÁZS

Szerkesztő
MOHÁCSI BALÁZS

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

PARTI NAGY LAJOS
főmunkatárs

BERTÓK LÁSZLÓ, CSUHAI ISTVÁN, HAVASRÉTI JÓZSEF, KERESZTESI JÓZSEF,
NAGY BOGLÁRKA, PINCZEHELYI SÁNDOR, SZOLLÁTH DÁVID, TAKÁTS JÓZSEF,
THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ, VÁRKONYI GYÖRGY

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
A szerkesztőség e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310-673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: a Jelenkor Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak: előfizetési díj félévre 5940,- Ft, egy évre belföldre: 10 890,- Ft;

a Magyar Posta Zrt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.

Lapunk előfizethető közvetlenül a szerkesztőségen keresztül is.

Számlaszámunk: Takarékbank Zrt. 50800111-11164573

Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.

Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

MEGHALT SIPOS GYULA. Az Albert Pál néven tevékenykedő író, kritikus április végén, nyolcvannyolc éves korában hunyt el. *Thomka Beáta* megemlékezése honlapunkon olvasható (www.jelenkor.net).

*

ELHUNYT ERDŐS JÁNOS. A pécsi képzőművész április 27-én, nyolcvannégy évesen halt meg. Erdős Jánosról *Novotny Tihamér* emlékezett meg honlapunkon.

*

MEGHALT POMOAGÁTS BÉLA. Az irodalomtörténész, kritikus május 1-jén, nyolcvannyolc éves korában hunyt el.

*

A STARK. A 2017-ben elhunyt pszichiáter, filmértelmező Stark András születésének hetvenötödik évfordulójára összeállított emlékkötetet május 5-én mutatták be a Pécsi Zsidó Hitközség dísztermében. *Schönberger András* főrabbi köszöntőjét követően a könyv szerkesztőivel, *Árkovits*

Amaryllal, Schweitzer Gáborral és Goldmann Tamással Ágoston Zoltán beszélgetett, közreműködött *Rozs Tamás* zenész és *Stenczer Béla* színművész.

*

PROBLÉMÁS KÉPEK. *Böszörményi István* festményeiből rendeztek kiállítást április 14-e és május 6-a között a pécsi Nick Galériában.

*

AZ ÉLET DIADALA. A Pannon Filharmonikusok koncertjén Richard Strauss *Brentanodalai* és Mahler *V. szimfóniája* hangzott el május 6-án a pécsi Kodály Központban. Vezényelt *Andrij Jurkevics*, szopránként közreműködött *Eri Nakamura*.

*

IRODALMI DÍJAK. A Szabó Lőrinc-díjat idén *Bazsányi Sándor* vehette át. – A harmadik alkalommal átadott Mastercard – Alkotótárs ösztöndíj ez évi nyertese *Kerber Balázs* és *Zilahi Anna* lett.

Szerzőink

Jászberényi Sándor (1980) – író, költő, Budapesten él.

Mauro Covacich (1965) – olasz író, Rómában él.

Szokács Kinga (1966) – italianista, műfordító, Budapesten él.

Szálinger Balázs (1978) – költő, Keszthelyen él.

Hrag Anita (1988) – író, indológus, Budapesten él.

Vida Kamilla (1997) – költő, videós újságíró, Budapesten és Bólyban él.

Bánfalvi Samu (2002) – költő, az ELTE szabadbölcész-hallgatója, Budapesten él.

Áfra János (1987) – költő, szerkesztő, Debrecenben él.

Poós Zoltán (1970) – költő, író, Budapesten él.

G. István László (1972) – költő, esszéista, tanár, Budapesten él.

Demény Péter (1972) – író, költő, Bukarestben él.

Takács Zsuzsa (1938) – költő, műfordító, Budapesten él.

Wirth Imre (1964) – költő, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, Pomázon él.

GreCsó Krisztián (1976) – költő, író, Budapesten él.

Szalisznyó Lilla (1982) – irodalom- és színháztörténész, a Szegedi Tudományegyetem kutatója, Cegléden és Szegeden él.

Weiss János (1957) – filozófiatörténész, kritikus, Pécsen és Szűrőn él.

Lapis József (1981) – kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia könyvtárosa, Sárospatakon él.

Codău Annamária (1993) – irodalomkritikus, a *Látó* szerkesztője, Marosvásárhelyen él.

P. Müller Péter (1956) – irodalom- és színháztörténész, kritikus, Pécsen él.

Kisantal Tamás (1975) – irodalmár, Pécsen él.

Gyürky Katalin (1976) – kritikus, műfordító, Debrecenben él.

Folyóiratunk az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alap és Pécs Város Önkormányzata támogatásával jelenik meg. Köszönjük a Molnár Nyomda Kft. támogatását.



A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül a következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. –
Fókusz Könyvárúháza, Jókai utca 25. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér 7–8.

BUDAPESTEN: Írók Boltja, 1061 Bp., Andrássy út
45. – Ludwig Múzeum, 1095 Bp., Komor Marcell
u. 1. – Magvető Café, 1074 Bp., Dohány u. 13. –
Babérliget Könyvesbolt, 1073 Bp., Kertész u. 29

A LIBRI budapesti és vidéki könyvesboltjaiban:

Allee Könyvesbolt
Árkád Könyvesbolt, 1. emelet
Campona Könyvesbolt
Csepel Plaza Könyvesbolt
Duna Plaza Könyvesbolt, 1. emelet
Könyvpalota
Mammut Könyvesbolt

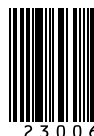
Oktogon Könyvesbolt
Stop.Shop. Könyvesbolt
Pólus Center Könyvesbolt
Sugár Könyvesbolt

Budaörs Könyvesbolt
Debrecen Könyvesbolt
Győr Könyvesbolt
Győr Plaza Könyvesbolt
Kaposvár Plaza Könyvesbolt
Miskolc Könyvesbolt
Nyír Plaza Könyvesbolt
Pécs Könyvesbolt
Szeged Plaza Könyvesbolt
Szolnok Plaza Könyvesbolt
Zala Plaza Könyvesbolt

www.jelenkor.net

990,- Ft

JELENKOR



Bad trip

1.

Már pénteken elkezdünk készülődni a látogatásra.

Mindenkinek fürödni kellett, tiszta pizsamákat kaptunk, az orvosok pedig azokat a betegeket sem nyugtatózták, akiket egyébként kellett volna.

Reggel tíz és délután öt óra között az intézet megtelt látogatókkal.

Ha jó idő volt, mindenki a szanatórium ősfás parkjában sétálgatott a platánfák alatt, vagy a padokon ülve élvezte a napsütést.

Egyedül a rossz idő száműzött minket az intézet falai közé. Ilyenkor a látogatások mindig rövidebbek voltak. A neonlámpák és a fertőtlenítő szaga minden vendéget emlékeztetett arra, hogy orvosi intézményben jár, a szorongásukat pedig csak fokozta, hogy más betegekkel és azok látogatóival kellett osztozniuk a téren.

Szóltam is a feleségemnek, hogy ne jöjjön, ha rossz az idő.

2.

A jelenet, aminek a szemtanúja voltam, egy szombat délután történt.

Odakint zuhogott az eső. Egy betegtársammal ültem az ebédlőben, de nem zavartuk egymást.

Én Shelley-t olvastam, ő a kerekesszékekben ült a szoba túloldalán.

Néha felnéztem a könyvből. Ilyenkor végigfutott a tekintetem az asztalokon, a kátrányszínű égbolton odakint, de végül mindig rajta állapodott meg.

Jóképű, huszoneves fiú volt, tetoválásokkal a karján. Artemnek szólították az orvosok. Olyan volt, mint egy szobanövény. Bárhol futottam vele össze, mindig a kerekesszékekben ült, és a falat bámulta. Biztosra vettem, hogy komolyan gyógyszerelik szegényt.

Legtöbbször a szülei látogatták. Jómódú, jól öltözött emberek voltak, és drága terepjáróval érkeztek a szanatóriumba. Egyszer láttam, ahogyan üdvözlik a fiukat, de Artem nem ismerte fel őket. Hosszasan tologatták a kertben a platánfák alatt, és beszéltek hozzá, de a fiú semmire sem reagált.

Éppen az *Ozymandiast* olvastam, amikor kinyílt az ajtó. Dr. Magda lépett be a szobába, mellette egy harmincas férfi ukrán tiszti egyenruhában. Ezredesi rangjelzés volt a vállán.

„Sajnos egyre hosszabban tart a Stupor. A külvilágra ritkán és agresszívan reagál” – magyarázta Dr. Magda, miközben a fiúhoz vezette a tisztet.

„Értem” – felelte a férfi.

„Akkor én most magukra hagyom önöket.”

„Mi van veled?” – kérdezte a katona, miután az orvos bezárta maga után az ajtót.

A könyvbe temetkeztem, mintha ott sem lennék.

„Artem” – mondta a tiszt. „Beszélj hozzám.”

Csend.

„Szólj már meg, az Istenért!”

A kerekesszék fém karfái felsírtak Artem szorítása alatt. A fiú nyüszíteni kezdett. Először halkan szűkölt, aztán egyre hangosabban. Végül az üvöltése betöltötte az ebédlőt.

„Artem” – mondta újra a tiszt.

Abban a pillanatban, ahogyan kiejtette a száján a szavakat, a fiú felugrott a székből, és vigyázzba vágta magát. Lélegzet-visszafojtva figyeltem.

„Pihenj” – mondta a tiszt, mire Artem hátrakulcsolta a kezét.

„Kérek engedélyt beszélni, Uram.”

„Beszéljen.”

„Azonnal tüzéségi támogatásra van szükségünk. Folyamatos aknatűzben vagyunk, és fogy a lőszerünk.”

„Én vagyok az, Makszim, a bátyád. Nem ismered meg?” – mondta a tiszt a világ összes fájdalommal a hangjában.

„Nem adhatjuk meg magunkat!” – kiabálta Artem, és nekiugrott.

Az üvöltözésre berohantak az ápolók. Hosszas dulakodás kezdődött, hárman tudták csak lefogni a fiút. Végül megérkezett Dr. Magda, és injekciót szúrt a nyakába. Másodperceken belül Artem újra szobanövényként ült a székében.

A tiszt mindezt már nem várta meg. Amint lerángatták róla az őrzőgő betegeget, megfordult, és kiment a szobából.

Miután megnyugodott, Dr. Magda és két ápoló kitolta Artemet. Az ajtó előtt még hallottam Dr. Magda szavait:

„Innentől kezdve nem állunk le az olanzapinnal, a hétvégékre sem.”

A harmadik ápolóval, Hansszal maradtam az ebédlőben. Hans holdvilágképe vörös volt még az erőlködéstől, gyorsan kapkodta a levegőt.

„Te jól vagy?” – kérdezte.

„Egy kicsit megijedtem.”

„Gyere, lemegyünk elszívni egy cigit.”

Belebújtam a papucsomba, és mentem Hans után.

Ő volt a kedvencem az ápolók között. Dohányzott, azokon az éjszakákon pedig, amikor ő volt ügyeletben, megengedte, hogy kimenjek vele elszívni egy cigarettát. Vörös hajú osztrák homokos volt, operarajongó, a férjével mindketten az egészségügyben dolgoztak.

Kimentünk a folyosóra, le a lépcsőn a főbejárat elé. Amikor kinyitotta a mágneskártyájával az ajtót, az arcomba vágott a szél.

A parkoló mellett volt a kijelölt dohányzóhely, harminc métert sétáltunk odáig. A papucsom alatt csikorgott a murva.

„Mennyire ijedtél meg?” – kérdezte Hans, és tüzet adott.

„Őszintén nem a verekedés zavart. Csak belegondoltam, hogy én is lehetnék ilyen.”

„Milyen?”

„Szegény ördög ott maradt a háborúban. A lelke legalábbis.”

„Ez a fiú sosem járt a fronton.”

„Nem?”

„Nem.”

„Akkor miért hiszi, hogy a lövészárokból van?”

„Nem tőlem tudod” – mondta Hans, és elnyomta a cigarettáját a hamutartóban.

3.

Az idősebb testvér hazatérésével kezdődött minden.

Makszim nem telefonált, nem küldött üzenetet, egyszerűen csak beállított a Kresatyik utcai lakásba.

Verőfényes napsütés volt Kijev belvárosában, a kávéházak teraszai tele voltak emberekkel.

Artem anyja, Olga nyitotta ki az ajtót. Felsikoltott, amikor meglátta a fiát.

A fiú szőrös volt, húsz kilóval kevesebb, mint amikor elment a háborúba. Nem szólt semmit, csak megölelte az anyját.

„Mindenhol kerestünk, de sem a hadseregben, sem az önkéntes hadosztálynál nem tudtak rólad semmit. Azt hittük, meghaltál” – zokogta Olga.

A fiú mosolygott. Bementek az ajtón.

„Éhes vagy?” – kérdezte Olga az előszobában. Négyszobás, polgári lakásban laktak. Olajfestmények lógtak a falakon.

„Össeütök valami ebédet, és szólok apádnak meg Artemnek, hogy jöjjenek haza. Addig fürödj meg.”

Makszim bólintott. Ledobta a málhazsákját a szobájában, majd bevonult a fürdőszobába.

Frissen borotválva, jószagúan jött ki egy órával később.

„A többiek úton vannak, de addig is egyél. Édes Istenem, kilátszanak a csontjaid. Halálra aggódtam magam miattad” – mondta az anyja a konyhában.

Makszim leült a konyhaasztalhoz, és enni kezdett. Disznópörköltet evett csőtésztával, az anyja pedig mosolyogva nézte.

Makszim már a második tányérnál tartott, amikor hangokat hallott a folyosóról. Az apja, Iván érkezett haza. Sírt, és csókolgatta a fiút, Olgának kellett rászólnia, hogy hagyja már nyugodtan enni.

Csendben ültek a konyhaasztal körül.

„Hazajöttél végleg, ugye? Hallottuk, mi történt Debalcevében.”
Makszim megállt az evésben, és bólintott.
„Mi van, elvitte a macska a nyelvemet?” – kérdezte az apja.
„Hagyd békén, nem látod, hogy milyen kimerült?” – mondta az anyja. „Feküdj le, kincsem, nemsokára megjön Artem is.”

4.

Artem két órával később látta, hogy az anyja kereste. A külvárosban próbált Kollektíva nevű zenekarával. Közepesen ismert, háromfős punkrock banda voltak.

Artem volt a basszusgitáros és az énekes, Anna, a barátnője a szólógitáros. A dobost Buddhának hívták, ő szerezte a dalokat.

Ő volt a legidősebb a zenekarban. A becenevét onnan kapta, hogy éveken keresztül kereste a lelki megvilágosodást szerte a világban. Élt Indiában, Japánban, kétszer végigjárta az El Caminót.

Mivel a szülei kisebb vagyont hagytak rá, a rockzenének és a spiritualitásnak szentelhette az életét.

Már elrakodták a hangszereiket, amikor Artem bekapcsolta a telefonját.

„Makszim hazajött” – mondta izgatottan, miután elolvasta az anyja üzenetét.

Anna és Buddha kitörő örömmel fogadták a hírt.

Mielőtt Makszim beállt az önkéntes hadosztályhoz, gyakorlatilag a banda negyedik tagja volt. Ő intézte a zenekar fellépéseit és a hangosítást a koncerteken. Elválaszthatatlanok voltak a háború előtt.

Makszim akkor jelentette be, hogy csatlakozik az AZOV önkéntes hadosztályhoz, amikor az ukrán hadsereg összeomlott a Donbászban.

A szülei megtiltották, így megszökött otthonról.

Artem vele akart menni, de Makszim lebeszélte.

„Most vettek fel az egyetemre” – mondta.

„Különben is, a te fegyvered a zene.”

Buddha és Anna is egyetértett Makszimmal.

Buddha lelkiismereti okokból amúgy sem fogott volna fegyvert a kezébe, nőket pedig nem vett fel a frissen alakult önkéntes hadosztály.

Artem vitte ki kocsival az állomásra, amikor a kiképzésre indult. Az első hetekben mindennap beszéltek. Makszimot végül Szlovjanszkba vezényelték. Egyre ritkábban telefonált, mert rossz volt a helyzet.

Télre egyáltalán nem érte el a család.

Három hét telt el úgy, hogy nem tudták, mi történik Makszimmal. Olga naponta járt az AZOV főhadiszállására vagy a hadsereg logisztikai központjába, de nem kaptak semmilyen hírt.

Február végére a lapok tele voltak a debalcevei vérengzésről szóló beszámolókkal, Artem pedig a legrosszabttól kezdett el tartani.

Egy koncert után zokogva mondta el a többieknek, lehet, hogy a testvére hősi halált halt.

Erről persze nem beszélt a szüleinek, akiknek eszükbe sem jutott ez a lehetőség. Könnyedén, mintha mázsás súlytól szabadult volna, ment haza a próbáról.

5.

„Hogy érted, hogy nem tudsz beszélni?” – kérdezte Artem.

A nappaliban gyűltek össze. Olga zokogott, az apjuk, Iván megrendülten kapaszkodott a fotelbe. Makszim letette a kezéből a sört, felvette az asztalról a jegyzetfüzetét, beleírt, majd megmutatta a családnak.

EGYSZERŰEN NEM TUDOK

„Megsebesültél?” – zokogta az anyja.

Makszim megint írt.

NEM

„Akkor miért nem tudsz beszélni?”

HÁBORÚ – állt a füzetlapon.

„Mi történt?”

Makszim mintha nem is hallotta volna a kérdést. Az anyja zokogva összeroskadt. Hárman ugrottak felsegíteni. Leültették Makszim mellé a kanapéra.

„Dehát neked beszélned kell! Szóalj meg, fiam!” – követelte sírva. Makszim megint felvette a noteszt.

NEM SZÁNDÉKOSAN CSINÁLOM

„Mi történt?” – kérdezte az apjuk.

NEM BESZÉLHETNÉNK MÁSRÓL? – írta idegesen Makszim.

„Nem tudsz beszélni” – mondta Artem.

Makszim felugrott, a földhöz vágta a noteszét, és kiviharzott a szobából. Dermedt csend lett.

Az anyja utána akart menni, de Iván a nő útjába állt.

„Hagyjátok. Még csak most ért haza.”

A szülei órákon keresztül vitakoztak, miután Artem is magukra hagyta őket. Amikor elcsendesedett a lakás, Artem bekopogott Makszim szobájába.

„Füvet azért még szívsz?” – kérdezte.

Makszim bólintott. Az ablakban álltak, mint a háború előtt. Artem elmesélte, mi történt, amíg a testvére távol volt. Hosszasan mesélt a koncertekről, az új dalokról.

„Tényleg nem tudsz beszélni?” – kérdezte végül Artem.

Makszim elővette a mobilját.

TÉNYLEG

„Sajnálom” – mondta Artem.

ÉN IS

6.

Reggel a konyhában gyűlt össze a család.

„Ugye akarsz beszélni?” – kérdezte zokogva Olga a fiát. „Nem tudunk segíteni, ha eldöntötted, hogy többet nem szólalsz meg.”

IGEN – írta Makszim.

Mivel a kórház főorvosa a család régi barátja volt, Olgának egy telefonjába került, hogy soron kívül fogadják Makszimit.

Három napon keresztül hordták különböző fül-, orr- és gégevizsgálatokra a fiút. A negyedik napon a főorvos az irodájában fogadta őket, kezében Makszim orvosi aktájával.

„Nincs szervi oka a némaságnak” – mondta.

„Akkor miért nem tud beszélni?”

„Úgy gondolom, hogy a betegsége pszichés eredetű. Beszéltem a pszichiátria vezetésével. Várják Makszimot.”

„Az én fiam nem őriült.”

„Persze, hogy nem, de ártani nem árt, ha beszéltek egy szakemberrel.”

A pszichiátria két szinttel lejjebb volt. Makszim a noteszába írt a liftben.

EGYEDÜL

Egy negyven körüli rövid hajú nő volt az osztályvezető. Olga anyja egy órán keresztül várt rájuk, mire visszajöttek.

„Mivel Makszim felhatalmazott, ezért elmondhatom önnek, hogy Makszim szelektív mutizmusban szenved, ami egy szorongásos betegség. Mivel elsősorban a gyermekkorban szokott kialakulni, ezért feltételezzük, hogy Makszim poszttraumás stressz szindrómájának az egyik tünete.”

„Az mit jelent?”

„Valami történt vele a háborúban, ami előidézte.”

„Micsoda?”

„Makszim nem tudta leírni, mert nem emlékszik. Az utolsó emléke, hogy jelentkezik Kramatorszkban a kórházban a Kijevbe induló buszra. Ő kérte, hogy ne értesítsék önöket, nem akarta, hogy érte jöjjenek.”

„Majd én segítek neki emlékezni.”

„Ne tegye. Makszimnak szakember segítségére van szüksége. Amit tudniuk kell, hogy nem szándékosan viselkedik így. Önöknek támogatniuk kell őt, és a legfontosabb, hogy türelmesnek kell lenniük. Megadom egy kollégám telefonszámát, aki kognitív terápiát tart.”

Egy pszichológushoz irányította őket a belvárosban, Makszim heti két alkalommal kezdett el járni a férfihoz.

Az első hét után a pszichológus közölte a szülőkkel, hogy a terápia éveken keresztül is eltarthat.

7.

A némaság azonban csak egy volt Makszim tüneteiből.

Tartózkodó lett, kerülte az emberek társaságát. Otthon ült, és a tévét bámulta.

A szülei hímetojásként kezelték. Az aggodalmukat megtartották egymásnak.

„Ősszel visszamegy majd az egyetemre. Némák is államvizsgázhatnak” – nyugtatta Iván Olgát a hálószobájukban.

A legrosszabbul Artem viselte testvére megváltozását.

Makszim már egy hónapja otthon volt, amikor a Kollektívának fellépése volt egy klubban.

Artem könyörgött, hogy hangosítsa be a bulit, mint régen. Makszim a háta közepére sem kívánta a dolgot, de nem akart nemet mondani.

Nagy tömeg volt a Buena Vista Social Clubban, a zenekar felgyújtotta a házat. A koncert után a backstage-ben folytatták a mulatást. Kétszáz ember, zenészek, írók, művészek ünnepelték őket.

Artem a koncerten bemutatta Makszimot: „Egy háborús veterán áll a keverőpultnál, aki most jött vissza Debalcevéből. A bátyám.”

Nem tudott mit kezdeni a hirtelen jött népszerűséggel. Kényszeredetten mosolygott, és a falnak dőlve kortyolta a sörét.

Artem akkor vette észre, amikor egy papírcédulát nyomott a kezébe.

KURVA JÓ VOLT ELFÁRADTAM HAZAMEGYEK

Hiába próbálta marasztalni. Hajnalban, amikor oszlani kezdett a tömeg, Buddha is keresni kezdte Makszimot.

„Hol van a bátyád?” – kérdezte Artemet.

„Hazament.”

„Mi van vele? Nem igazán találja a helyét sehol sem.”

„A kurva háború, az” – felelte Artem.

Miközben hazafelé gyalogolt, azon gondolkozott, mi történhetett a testvérel.

8.

Makszimot a tévé előtt találta a nappaliban.

„Figyelj” – mondta Artem. „Nem basztatni akarlak, de nem vagy jól. Mintha más ember lennél.”

Beállt a tévé elé, és a bátyja szemébe nézett.

„Mi történt veled?”

Makszim felvette az asztalról a noteszát.

NEM TUDOM

„Emlékezned kell.”

NEM TUDOK

NEM SZÁNDÉKOSAN CSINÁLOM.

AZT SEM TUDOM KI VAGYOK

„Tudom, hogy nem szándékosan csinálod. A pszichológussal sem beszélsz arról, mi történt?”

Makszim megrázta a fejét.

„Akkor mi az Istent csináltok heti két alkalommal?”

KÉPEKET MUTAT A HÁBORÚRÓL ÉS LE KELL ÍRNOM MI JUT AZ ESZEMBE

„És mi?”

SEMMI

9.

Artem mindent szakirodalmat elolvasott a poszttraumás stressz szindrómáról az egyetem könyvtárában. Nyár volt már, amikor az interneten talált egy videót, amiről úgy gondolta, segíthet a bátyján.

A harmincperces kisfilmben amerikai veteránok beszéltek arról, hogyan sikerült visszakapniuk az életüket az ayahuasca szertartás segítségével.

Artemet lenyűgözték a látottak. Kutatni kezdett a szertartás után.

Az ayahuasca egy hallucinogén főzet, amit az Amazonas esőerdő indiánjai fogyasztanak vallási szertartásaik során. Úgy nevezik, a halottak bora.

Az Egyesült Államokban az iraki háború után kezdték el vizsgálni a hatását a harctéri sokkban szenvedőkön.

Artemben körvonalazódni kezdett egy terv. Felhívta Buddhát.

„Mit tudsz az ayahuasca-ról?” – kérdezte.

„A trippek királynője.”

„Azt hiszem, segíthetne Makszimon.”

„Sosem próbáltam. De ismerek valakit, aki igen.”

10.

Makszim az öngyilkosságon gondolkozott, amikor Artem a szobába lépett.

Amióta hazajött, nyomorultnak érezte magát. Azt látta az ismerősök tekintetében, hogy csalónak gondolják. Hogy senki sem hiszi el, hogy tényleg nem emlékszik semmire.

Hiába nyugtatta a pszichológusa, a szégyen ott ült a nyakán minden ébren töltött percében.

Gyűlölt társaságba menni, mert ő volt a furcsa őrült. Nem akarta, hogy sajnálják.

Egy láthatatlan fal zárta el a külvilágtól. Nem érezte az étel ízét, a napsütést a bőrén. Nem érzett a világon semmit a szégyenen kívül.

Szégyellte magát, ha a szüleivel beszélt. Nem akart csalódást okozni nekik.

Meg akart gyógyulni. Komolyan vette az üléseket pszichológusával, beszélgetésére járt. Emlékezni akart.

Hónapok teltek el minden javulás nélkül. Látta, hogyan fordul családjának kezdeti lelkesedése kétségbeeséssé, hogyan betegszenek bele abba, hogy nem tudnak rajta segíteni.

Koloncnak érezte magát.

Hetek óta dédelgette az öngyilkosság gondolatát. Mérlegelte, mivel okoz nagyobb szenvedést: ha hagyja, hogy a családja végignézze a teljes leépülését, vagy ha gyorsan megszabadítja őket magától.

A jobb napokon az tartotta vissza, hogy a családból mindenki magát hibáztatná az öngyilkosságáért. A jobb napokból azonban egyre kevesebb volt.

Rémálmok ébresztették éjjelente, amikből nem emlékezett semmire.

Artem lelkesedése kizökkentette komor gondolataiból. A fiú leült mellé az ágyra, és mindent elmesélt az ayahuasca szertartásról.

Makszim, bár egyáltalán nem hitte, hogy bármi is segíthetne rajta, rábólintott a dologra. Nem volt szíve összezúzni a reményt.

11.

Buddha szerezte meg Johannsonék e-mail címét.

Idős, amerikai házaspár voltak, akik ayahuasca szertartásokat tartottak Lengyelországban. Nem a pénzért csinálták: vallásosan hitték, hogy Isten azért adta az ayahuascát az emberiségnek, hogy segítsen az eltévedteken. Tíz évet éltek Brazíliában a kecsua indiánok között, mielőtt Európába költöztek. A tanyájuk hamar legendássá vált. Európa minden részéről érkeztek hozzájuk a megvilágosodást keresők.

A jelentkezőket persze szűrték. Ajánló nélkül nem válaszoltak senkinek. Ha a jelentkezőt valaki olyan ajánlotta, akit személyesen ismertek, hosszasan elbeszélgettek vele, mielőtt meghívták a tanyára.

Artem Jimmel, a házaspár férfi tagjával beszélt. Elmondta, hogy a testvére nem önmaga, mióta visszajött a frontról, és azt reméli, a szertartás segíthet újra önmagára találni.

Makszimmal Maggie, a feleség csetelt hosszan.

KEDVES VOLT – írta Makszim a beszélgetés után. Két nappal később megkapták a tanya címét.

12.

Hajnalban indultak kocsival. A szüleiknek azt mondták, egy fesztiválra mennek.

Ezer dollárt kellett elutalniuk a házaspárnak az indulás előtt. Ennyibe került behozni a gyógynövényeket Brazíliából.

Makszim értetlenül fogadta Artem bejelentését arról, hogy ő is részt vesz a szertartáson.

MÉGIS MIÉRT?

„Azt mondják, hogy az LSD az ayahuascához képest olyan, mintha teáznál. Ugye te sem gondolod, hogy kihagynék egy ilyen tripet?”

Sötétedett már, mire megérkeztek Johannsonék tanyájára. Régi majorság volt, több átalakított melléképülettel.

Látták az udvaron égő máglyát a földútról.

„Én leszek a vezetőtök” – szölt hozzájuk angolul egy félmeztelen férfi, miután leállították a kocsit. Ő volt Jim. Ősz haja világított a lángok fényében.

A tűz körül ülő társasághoz vezette, és egyenként bemutatta őket.

Joviális emberek voltak, virággyermekek, megvilágosodás-keresők. A nagy részük lengyel, de egy pár Németországból utazott ide, hogy részt vegyenek a szertartáson.

Éjfélig beszélgettek, majd Jim a szobájukhoz vezette őket az egyik melléképületben.

Rézgong hangjára ébredtek hajnalban. Maggie angolul köszönt jóreggelt, ősz hajában virágkoszorúval.

Reggelire hideg zöldséglevest kaptak. A földön ülve, közösen ettek a szentélylyé alakított fészkerben.

„Maggie, nem kérhetnék egy kávét?” – kérdezte Artem.

„A böjt alatt sem kávézni, sem cigarettázni nem szabad.”

Miután mindenki végzett a reggelivel, Jim és Maggie az udvarra vezette a társaságot. Leültek a fűbe.

„Ürítsétek ki az elméteket” – mondta Jim, és dobolni kezdett.

Három órán keresztül ültek így. Makszimnak nem okozott különösebb kihívást a feladat. Abba az ürességbe bámult, amiben hazatérése óta élt. Artem fészkelődött, majd elaludt.

A meditáció végén a házigazdák két részre osztották a csoportot. A két fiú azok közé került, akik az ebédet készítették Maggie-vel. Ugyanazt a zöldséglevest főzték, amit reggelire ettek hidegen.

Az ebéd után mindenki elvonult a szobájába. Makszim elaludt, Artem sétálni ment a közeli erdőbe. Cigaretaszaga volt, amikor visszajött.

Délután újra meditáltak, majd a társaság a tűz körül énekelt.

Másnap már nem kaptak reggelit.

„Teljesen meg kell tisztítani a testet, hogy befogadja az istenek borát” – magyarázta Jim a fészkerben.

Délelőtt ismét meditáltak. Miután véget ért, ki kellett hordaniuk az asztalokat és a székeket a fészkerből. Maggie irányításával az egyik épületből matracokat tettek a helyükre. A munka után mindenki visszavonulhatott a szobájába.

Makszim az ágyban feküdt, amikor Artem benyitott a szobájába.

„Te figyelj, arra gondoltam, hogy elmegyek a városba, és hozok pár hamburgert. Te milyen kérsz?”

Makszim felnevetett. Elővette a noteszát.

MOST MÁR BÍRJUK KI

„Kezd az idegeimre menni ez a sok hippi faszság” – mondta Artem, majd elment cigarettázni.

A harmadik nap reggelén már szédült az éhségtől.

Égett a tűz, amikor kimentek a szobáikból. Jim és Maggie egy vasbogrács körül ült, nejlonzacskókból füveket szórtak bele, és indián dalokat kántáltak közben. Körbe kellett ülniük a bográcsot, Jim pedig egyenként megkérdezett mindenkit, hogy készen áll-e az univerzummal való találkozásra.

13.

A szertartás akkor kezdődött, amikor az égen megjelentek a csillagok.

A gong jelezte, hogy eljött az idő. A fészkerbe mentek. Maggie ült a közepén, kezében egy dobbal. Először lassan, majd egyre gyorsabb ütemben dobolt.

Jim megmutatta nekik, hogy hová feküdjenek. A matracok mellé vödörket készítettek.

Amikor mindenki elfoglalta a helyét, Jim egyenként körbejárta az embereket, egy tálcáról bádögbögrét adott a kezükbe.

Az ital sós volt és langyos. Felfordult tőle Makszim gyomra, amikor megitta. A bögrét a matrac mellé tette, majd lefeküdt. Mindenki elcsendesedett, csak a dob hallatszott a teremben. Hosszú percek teltek el így.

„Figyeljétek befelé” – mondta Jim. „Hallgassátok a szívveréseteket.”

Makszim behunyta a szemét. A gyomra görcsbe rándult. Öklendezve felült, éppen hogy magához tudta rántani a vödört. Könnyezve az erőlködéstől körül nézett. Sokan hánytak a résztvevők közül.

„Nyugodjatok meg, ez természetes. A testetek éppen elfogadja a meghívást” – mondta Jim.

Lassan újra csak a dobolást lehetett hallani a teremben.

„Engedjétek, hogy megszólítson titeket a lélekállatotok, engedjétek, hogy vezessen.”

„Hát én kurvára nem érzek semmit” – hallotta Makszim Artemet a szomszédos matracról.

Kinyitotta a szemét, megpróbált felülni, de a teste nem engedelmeskedett neki.

Vakító fényességet látott, hallotta a vér dobolását a fejében. Úgy érezte, hogy zuhan.

Amikor újra kinyitotta a szemét, már egy búzamezőn volt. Érezte a szelet a bőrén, tudta, hogy a Donbászban van.

Egy szarvasdög hevert a mezőn, egy varjú evett belőle. Fekete szemével Makszimot nézte hosszú percekig, majd megszólalt. Ember hangja volt, ismerősen csengett.

„Most már nyugodtan beszélhetsz.”

„Ki vagy te?” – kérdezte Makszim. Nem érzett félelmet.

„Én azok vagyok, akik nem tértek vissza.”

„Egy varjú.”

A hangja visszhangzott a fészerben. Artem szeme tágra nyílt mellette.

Makszim körül örvényleni kezdett a mező.

Amikor kitisztult a kép, Debalcevében volt. Kívülről látta magát.

„Mondd el, hogy mit látsz” – parancsolta a varjú.

„Folyamatosan csapódnak be a gránátok. A romok között kúszok, és lövök egy ház felé. Eltalálok valakit, tudom, hogy megöltem. Mellettem Vologya. Nincs rajta sisak. Rám néz, aztán a feje eltűnik. Üvöltök, mert rám esik a teste. Dimitro kiabál mögöttem.”

„Mit csináltok?”

„Támadjuk a szemközti házat, hogy időt nyerjünk a visszavonulóknak. Hiába ölünk meg sokat, egyre csak jönnek és jönnek. Beszorulunk a romok közé. Már csak hatan élünk, mindenki más halott. Minden irányból lőnek. Tudom, hogy meg fogok halni. Azt kiabálom a rádióba, hogy folyamatos aknatűzben vagyunk, fogy a muníciónk, azonnal tüzérségi támogatásra van szükségünk, de a rádió süket. Egyre közelebb jönnek. Azt kiabálják, hogy adjuk meg magunkat.”

„Miért nem adjátok meg magatokat?”

„Dimitro feltartott kézzel feláll, azonnal lelövik. Visszalövünk. Nem adhatjuk meg magunkat, mert akkor is megölnék. Nem adhatjuk meg magunkat. Addig lövünk, amíg elfogy az utolsó lőszer. Hárman élünk, a halottaktól vesszük el a töltényt. A táruk sikamlósak a vértől, csúszkálnak a kezemben. Süvítést hallok.”

„Aztán sötétség.”

„Igen. Csend van körülöttem. Kezek ragadnak meg, egy teherautó platójára dobnak. Érzem a kocsi rázkódását. Lehúzzák a testemet a platóról, és egy gödörbe dobják. Holttestek takarnak.”

„Fájdalom.”

„Mindennem fáj, és nem látok semmit. Kitérlöm a szememből a vért, kimászom a gödörből. A tűzérési tűz bevilágítja az éjszakát. Sár csikorog a fogaim között. Elindulok, nem tudom, merre. Megyek és megyek. Egy falu előtt katonák rohannak felém. A földre löknek, fegyveraccelt nyomnak a fejemhez. Egy ház pincéjébe zárnak. Négyen vagyunk ott. Senkit sem ismerek személyesen, de mind ukrán. Az egyik tiszt. Andrij Kovalenkónak hívják, zászlós. Azt mondja, »név, rangjelzés, emberek, és semmi más«. Jeges szél fúj be a kitört ablakon. Oroszok jönnek be, rangjelzés nélkül. A zseblámpáik elvakítanak. Hárman vannak, az egyik kezében egy tablet. Azt mondja, mutassuk meg, hol vannak beásva az egységeink. Kovalenko mondja a nevét, a rangját. Az orosz előveszi a pisztolyát, és agyonlövi. Cseng a fülem. Nem értem, mit mondanak, de kimennek a pincéből. Kovalenko tátott szájjal fekszik a földön. Lassan megfagy a fejéből folyó vér.

»Ha nem mondjuk el, minket is megölnék« – mondja az egyik közlegény, és sír.

»Akkor is megölnék, ha elmondjuk. Azzal csak a bajtársainkat is megöljük. Nem beszélhet senki sem« – feleli a másik. Nem tudom a nevüket.

Még sötét van, amikor visszajönnek az oroszok. Annak a közlegénynek az arca elé tartják a tablettát, aki sírt. »Nem beszélhetek« – mondja az oroszoknak. Őt is agyonlövik. Hallom, ahogyan azt mondják, két óra múlva visszajönnek. Már nem tudok állni, a földön ülök a halottak között. »Én esküszöm, hogy nem mondok semmit. Ígérd meg, ígérd meg, testvér, hogy nem beszélsz. Egyedül gyáva vagyok« – mondja a másik fiú.

Amikor kinyílik az ajtó, várom, hogy elém tartsák a tablettát, de nem engem választanak.

»Dicsőség Ukrajnának« – mondja a fiú, mielőtt agyonlövik. Cseng a fülem. Az oroszok kimennek a pincéből. Az izmaim maguktól kezdenek remegni. Várom, hogy visszajöjjenek, és megöljenek. Nem beszélhetek. Nem beszélhetek. Nem beszélhetek. Világos lesz, sötét, majd megint világos. Nem veszem észre, hogy kinyílik az ajtó. Két kucsmás öreg jön be. Kérdezik a nevemet, de én nem beszélhetek. Szétfeszítik a számát és vodkát öntenek le a torkomon. Az egész testem lángol. Egy házba visznek, ahol meleg van. Ágyba fektetnek. Kérdegetnek, de én nem beszélhetek. Világosság és sötétség vált, és én fekszem. Egy UAZ-ra tesznek fel. Rongyokkal és zsákokkal takarnak le. Visznek valahová. Megállnak, de nem látom, mi történik. Oroszul beszélnek valakivel, de elengednek minket. Az egyik öreg azt mondja, hogy nem vihetnek tovább. Lesegítenek a platóról, és mutatják, merre menjenek. Megyek. Elesek, és felállok, aztán elveszítem az eszméletemet. A kórházban térek magamhoz Kramatorszkban. Az orvosok kérdezik,

hogy ki vagyok, de nem tudok beszélni. Leírom a nevemet és a rangomat. Kérdezik, hogy mi történt, de nem tudom, hogy mi történt velem.”

„Nem mondtál semmit” – mondta a varjú.

„Nem mondtam semmit” – felelte Makszim.

„Hol vagy most?”

„Lengyelországban.”

Látta a testét a priccsen feküdni, hogy könnyek folynak a szeméből, és rázza a remegés.

14.

Reggel volt már, amikor kinyitotta a szemét. Megpróbált felülni, de a teste erőtlenn volt, visszahanyatlott a priccsre. Jim állt felette.

„Lassan.”

„Tudok beszélni” – mondta Makszim.

„Az biztos.”

„Artem.”

„Hagyd még. Majd a maga idejében visszajön.”

Artem azonban nem jött vissza. Semmire sem reagált. Délre kitört a pánik, a társaságból mindenki elmenekült a tanyáról.

Jim és Maggie megismételte a szertartást Artemmel, Makszimnak kellett beszélnie hozzá, de nem jártak sikerrel.

Végül kihívták a mentőket. A két fiút a közeli kórházba vitték. Jimet és Maggie-t letartóztatta a rendőrség.

Artemet egy ideig otthon ápolta az anyja. Amikor magához tért, nem ismerte meg Olgát, és majdnem megölte tomboló dühében. Az eset után a pszichiátriára szállították át.

Az orvosok diagnózisa szerint Artem agykérge és insulája maradandóan károsodott a kábítószerből.

A hippik azt mondták, hogy valami letérítette az ösvényről a fiút az utazás közben. Eltévedt elméjének rengetegében, és nem talált vissza, amíg a kapu nyitva volt.

Makszim akkor költözött el otthonról, amikor Artem a zárt osztályra került. Visszament a hadseregbe, és hivatásos katona lett.

Trieszt másképpen

A kávéházak és a kávé

Trieszt híres a kávéiról és a kávéházairól. Az olasz nyelvben mindkettőt ugyanazzal a szóval fejezzük ki: *caffè*. A belvárosban sétálva egy átlagosan kíváncsi ember is ki tudja próbálni az egyiket is és a másikat is. Aminek talán egy még jelentősebb nyelvi következménye van: a kávénak és a kávéháznak is egyaránt különleges kapcsolata van a nyelvvel (ezen a beszélt nyelvet értem, nem az ízlelőbimbókat). Kezdjük a másodikkal: a történelmi kávéházakkal.¹

Ott van a *Caffè Tommaseo*, a *Caffè Stella Polare*, a *Caffè degli Specchi*, a *Caffè Tergesteo* és mindenekelőtt a *Caffè San Marco*.² A nyelv irodalmi alakjában hatolt be ezekbe a terekbe, csendesesen, mellőzve a lármát, a Triesztben élő legfontosabb írók vitáin és beszélgetésein keresztül. Italo Svevo, a Stuparich testvérek, Virgilio Giotti, Umberto Saba, Scipio Slataper, Quarantotti Gambini, Bobi Bazlen és egy bizonyos James Joyce beszélgetett, evett és ivott ezeknél az asztaloknál. Nem mindig mindenki együtt – nem is merek arra a viharra gondolni, ami akkor keletkezett volna, ha az összes elme együtt van –, hanem csak kisebb-nagyobb, mégis jelentős csoportosulásokban, amelyek más európai szellemi körökkel (a bécsivel vagy a párizsival) is simán felvehették volna a versenyt.

A *Giardino Pubblico* híres mellszobraitól pár lépésre található a *Caffè San Marco*, az a hely, amelyiknek a berendezése leginkább ellen tudott állni az egymást váltó üzletvezetők esztétikai újításainak. A nagy falitükrök, a márvány- és öntöttvas asztalok, a sötét fából készült pult a kávéház 1914-es kinyitása óta semmit nem változtak. A tervező Marco Lovrinovich volt, aki, mint sok isztriai olasz, érzelmileg erősen kötődött a *Serenissimához*, azaz a Velencei Köztársasághoz. Azt az atmoszférát, amit odabenn lehet érezni, a sakkjátékosokat, a fakeretre

Mauro Covacich 1965-ben született, filozófiát tanult a trieszti egyetemen. Első regénye 1993-ban jelent meg, poétikájának egyik jellemző motívuma a személyes identitás keresése. Munkatársa a *Corriere della Serának*, *Safari* címmel rádiójátékot készített a boszniai háborúról. *Trieste sottosopra* (Trieszt másképpen) című, 2006-ban megjelent kötetében tizenöt esszében mutatja be Trieszt sokszínűségét. A könyv két másik részlete a *Jelenkor* 2021. decemberi, illetve 2023. januári számában olvasható (A szerk.).

¹ A történelmi kávéházakat könnyen fel lehet ismerni, mert nem tesznek semmit azért, hogy történelmiségükkel kérkedjenek. A turizmus újabb hullámával, amikor felfedezik a múlt nagy embereit, számos olyan hely nyílt, amely sok-sok jellel, cégérrel, felirattal, közép-európai irodalmi hangulatot felidéző berendezéssel jószerével a szokásos hétköznapi koordinátákat mutatja a múlt századból. Ne vegyék nagyon komolyan azokat a helyeket, amelyek írók nevét viselik.

² Nem szabad kihagyni az immár bezárt *Caffè Tergestét*: „vagánylebuj, hol egykor elhibázott / élttem úgy fájt, ma már szívből szeretlek... / S összehozod az olaszt és a szlávot / éjjel, mélyén a biliárd-teremnek” (Umberto Saba, ford. Rónai Mihály András).

rögzített újságok olvasóit, az egyetemistákat, akik latin szövegeket fordítanak, mindazt, ami történik – de különösen, és ez a szép benne, azt is, ami nem történik a hely előkelően tétlen óráiban –, már örök érvényű módon megírta Claudio Magris a *Kisvilágok* című könyvében, amihez valóban nem lehet mit hozzátenni. Az egyetlen valamennyire hasznos megjegyzés esetleg a hely jelenlegi irányítására vonatkozhatna.

A San Marcóban is a retro benyomás és a dísz tárgyakon, réz- és különféle csillárokon található végtelen számú velencei oroszlán-ábrázolás ellenére Sissi kérkedik a piercingjével... A zongoraterem továbbra is irodalmi találkozók helyszíne, hacsak nincs „kupaszerda”, amikor a nyelv mestereinek át kell adniuk a helyüket a futballrajongóknak (akik amúgy a fogyasztásban is érdekeltőbb törzsvendégek), valamint az óriásképernyőnek és a Bajnokok Ligájának.

Mindazonáltal a fogyasztásban – és különösen a kávéfogyasztásban – a nyelv nagyon fontos szerepet játszik. Hagyjuk most az irodalmat, és menjünk be egy kávékimérésbe. A kikötőjének is köszönhetően Trieszt mindig is a kávé egyik fővárosa volt. Ez azt jelenti, hogy a trieszti eszpresszó a minősége és a hozzá kapcsolódó rítus miatt bátran versenyre kelhet nápolyi változatával. Ugyanezt vallja a kóstolás világbajnoka, Fabiana Pozzar is, akivel volt alkalmam egyszer találkozni egy televízióműsorban – tudom, furcsa, hogy létezik a kóstolók nemzetközi szövetsége, amely világszerte tornákat rendez, selejtezőkkel, döntőkkel, díjakkal, érmekkel –, nos, Fabiana Pozzar szerint a kávékimérések itt nagyon magas színvonalúak. Ellenőrzött hőmérséklet az egyes víztelenítő, oxidáló és pörkölő eljárásoknál. Nagy gondossággal kiválasztott termékek, az ízek tudós kutatása satöbbi, satöbbi (nem tudom felidézni a beszélgetés összes részletét, emlékszem a hölgy lelkesedésére, ami egyébként érthető, mivel ő az ágazat egyik cégeinek igazgatója).

A lényeg azonban nem annyira a trieszti kávékeverék finomsága, hanem inkább azok a különféle módozatok, ahogyan ebben a városban valaki kávé tud rendelni. Úgy tűnik, hogy az ízlés ilyen széles választéka a fantáziának megannyi titkos útjain hat vissza a rendelésekre. Nos, például a normál kávé, vagyis azt, amit úgy rendelünk, hogy „kérek egy kávé”, itt feketének hívják. De ez még semmi: a „kávé” helyett elég azt mondani, hogy „kérek egy feketét”, és rendben is van. Ha azonban egy caffè macchiátót szeretnének, akkor egy cappuccinót kell kérniük, mert ha egy caffè macchiátót kérnek, akkor egy kávé érkezik és mellette külön egy kis tejszíntőben hideg tej. Miközben az, amit egész Olaszországban, de most már az egész világon cappuccinónak hívnak, itt gyakorlatilag nem létezik, hacsak nem valami tejeskávészerű ital (de tejhab nélkül) latte macchiátóként. Viszont van cappuccino pohárban (caffè macchiato a csészénél egy kicsivel nagyobb pohárban) és a gocciato (kávé egy csepp tejhabbal), mindkettő természetesen, ahogyan az összes típus is, kapható rövid, hosszú, dupla, koffeinmentes és alkohollal ízesített formában. Aki először érkezik Triesztbe, annak ez jobban kifejezi a város anomáliáját, mint minden más magyarázat. De gondolom, hogy nem kerüli el a figyelmüket a sokféleség szimbolikus értéke sem: bármilyen forgalmas időszakban, sőt, a legzsúfoltabb bárokban is, az önök kávéja megérdemli, hogy személyre szabott legyen. Önöknek – talán kissé bizzar ez a fajta jog, amit amúgy egy másik északolasz városban senki nem merne elvárni – jo-

guk van ahhoz, hogy olyan kávét kérjenek, amelyet akarnak. A barista pedig készségesen eleget fog tenni a kívánságuknak, ezt garantálom. Oda fogja kiáltani a rendelést annak, aki a kávégep előtt áll, és hangjában kicsit érezzük a kérést, a rövidítések micsoda skáláját képes ő alkalmazni. Ezek a rövidítések a szemünk előtt képződnek és pontosságukat illetően is a tőzsde bukmékereinek nyelvi virtuozitására emlékeztetnek. Alighogy a blokk a pultra kerül, a fekete, a gocciato és a koffeinmentes cappuccino pohárban egyetlen „feketegocciamentescappohár”-ra válik, és a kávégepnél álló fickó képes lesz beilleszteni az üzenetet a számos mentálisan rögzített, egymásra hajigált cédulatömeg (a *sonon lévő* rendelések) végére, és a kollégája cifrázott kiáltását néhány pillanat alatt gőzölgő csészékké varázsolni.

Régen a tévében látható volt egy reklám, amelynek a legfőbb mondanivalója az volt, hogy „a kávé az élet íze”. A reklám rossz volt, de igazságot mondott ki, nem abban az értelemben, hogy koffein nélkül a napok üresek és színtelenek, hanem abban, hogy mindannyiunknak jogunk van ahhoz a pillanatnyi örömhöz, amelyben állhatatosan hiszünk. Olyan árnyalat ez, amely azt a különleges minőségű hangolódást emeli ki, ahogyan egy trieszti szembenéz a létezéssel. Annak az öröme az, hogy ugyanazt a dolgot négy különböző néven nevezik, és tudják úgy fogyasztani a kávét, mintha éppen nekik szedték, szállították, pörkölték és őrlték volna, és úgy kortyolják – akárcsak egy született nápolyi, és mint Jim Jarmusch rövid remekművében, a *Kávé és cigarettában* Tom Waits –, hogy most, éppen most az élet maga van ott a csészéjükben, a többit majd meglátjuk.

Szóval a magaskultúra és a köznyelv. Kávéházak nagybetűvel és kávé kisbetűvel. A kávéházakban alapított művészeti lapok, és mindenféle invenciók és szójátékok szerint felszolgált kávék. Természetesen az a benyomásunk, hogy a barista mentális hajlékonysága és a hely irodalmi csillagzata egy tőről fakad, olyannyira, hogy végül egy kérdésünk marad: Trieszt azért az írók városa, mert itt nagy tehetséggel játszanak a dolgok – és a kávé – nevével, vagy azért játszanak a dolgok nevével, mert az írók városában vagyunk?

A San Sabba Rizsmalom. Látogatás egy krematóriumban.

A tízes busz néhány száz méterig közelíti meg a sebhelyet. A negyedet San Sabbának nevezik – a végzetszerű nevek megszokott csúfondáros mágiája ez. Ott füstölög az acélgyár és a többi gyár kéménye a háttérben. Ott van a bérházakat övező hosszú fal. Az új stadion narancssárga szerkezete szinte betölti az eget. Egy parkoló, ahol a néha erre járó vándorcirkusz felveri a sátrát. És a város peremének megszokott, szürke alakzatai, a perifériák szegényesen kivitelezett építményei, amelyeket mintha azért terveztek volna oda, hogy álcázzák a sebhelyet. A legközelebbi megállóhely a Familia áruház, mellette a számozott áruszállító beállók és a halszállás parkolóban álló autók. Ahogy leszállunk, egy óriási tölgyfával találjuk szemben magunkat, a tövében papír hulladék és kutyaszar, de odafönt a teteje szabad és fenséges, ahogyan a lombkoronája, akár egy léghajó, ráborul a környező alacsony házakra. Balra a bingóterem van, jobbra a Muscle Gym edzőterem és az Idra fürdőszoba-felszerelés bolt, egyiknek sincs sem kirakata, sem ablaka.

Minden módon megpróbálták elrejtteni hasonló csúnyaságokkal, de a sebhely nem hagyja magát megfélemlíteni. Ott magasodik az utca fölött, a vörös téglával és a betonfolyosó ragyogó, befalazhatatlan kapujával. A sebhely emlékművé alakítása, ez a gondolat volt az, amely a San Sabba Rizsmalmot – még mielőtt az a fájdalom és az emlékezet szent helyévé vált volna – a város legszebb műalkotásává varázsolta.

A Rizsmalmot 1913-ban hántolóüzemként alapították – itt bent dolgozták fel a rizst, mielőtt még embereket égettek volna benne. A nácik alatt eleinte fogolytáborként működött, a szeptember 8-a³ után elfogott olasz katonákat őrizték itt, majd rendőrségi fogolytáborra (*Polizeihaftlager*) alakították át. A Németországba és Lengyelországba deportálandó zsidókat itt válogatták szét. Végül partizánok és olasz, szlovén és horvát politikai foglyok valóságos megsemmisítő tábora lett.

A San Sabba krematóriumában mintegy négy-ötezer embert égettek el. Auschwitz kapacitásához képest keveset, de ahhoz épp eleget, hogy Olaszországban ez lett az egyetlen megsemmisítő tábor. A németek azért választották Triesztet, mert tudták, hogy számíthatnak erre a régióra, Venezia Giuliára, ahol a fasiszta eszmék és a faji törvények a legerősebben érvényesültek.

Trieszt először 1918-ban került Olaszországhoz, Isztriával és a hátszág nagy részével együtt. A szlovén és horvát közösségek tekintélyes jelenléte, az olasz és – ahogyan Mussolini mondta – az alloggott állampolgárok valódi, konkrét keveredése megnehezítette a természetes határ meghúzását. A húszéves fasiszta uralom alatt ez a „zűrzavar” sok olaszban egyfajta szlavofóbiát gerjesztett, így Olaszországnak ez a része fanatikusabb és fasisztább volt, mint az összes többi régió. Az olyan buzgó elemek csapatai, mint a Banda Collotti, éveken át edződtek a szlovén irredenták és partizánok elleni harcban, tehát készek voltak ügybuzgóan tevékenykedni a nácik kínzókamráiban. Nem szabad elfelejteni, hogy Jugoszlávia 1941. áprilisi német megszállása után az olasz határ Ljubljana (Szlovénia mostani fővárosa) fölött húzódott. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a fasiszta kormány erőszakos olaszosítási hadműveletében több ezer szlovén halt meg az ellenállás során. Nem azért mondom ezt, hogy mintegy kompenzációképpen igazoljam a rettenetes tragédiát – hangsúlyozva a rettenetést –, amit az utóbbi években túlságosan aljas módon ki is használtak a titói foibék⁴ miatt, hanem csak magyarázatképpen ahhoz, hogy a náciknak '43 végén miért nem volt semmi kétségük afelől, hogy melyik az a terület, ahol felépíthetik az olasz lágertüket. Megbízta egy trieszti céget azzal, hogy építsen egy szép kemencét, megtalálták a megfelelő vezetőt (Lotario Globocnikot, Treblinka kiváló, a sors egy másik rokonszenves coincidienciája szerint trieszti születésű SS-vezetőjét), és a tábor rövidesen magára is öltötte azt a hatékony, szerves, élő anyag elégetésére épülő jellegét, amit a Reich elvárt tőle.

Ez a hely olyannyira letisztult, hogy szinte már fáj a szemnek. Az építészek és a restaurátorok kiválasztása úgy zajlott, mint egyfajta áldás, mint egy varázslat.

³ 1943. szeptember 8-án Mussolinist megkerülve a Badoglio-kormány letette a fegyvert (A ford.).

⁴ A jugoszláv partizánok 1943 és 1945 között mintegy tízezer embert kínoztak és gyilkoltak meg Triesztben és az Isztrián. Legtöbbüket, körülbelül hat-hétezer embert a Karszt-fennsíkok természetes mélyedéseibe (foibe) löktek. Trieszt közelében, Basovizzában 1992-ben avatták emlékhellyé az ott található foibét, amit eredetileg szénbányászat céljából fúrtak a 20. század elején (A ford.).

Romano Boico így indokolta a tervét: „A menekülő nácik által félig lerombolt Rizsmalom olyan elhagyott volt, mint a környéke: arra gondoltam hát, hogy ez a totális elhagyatottság a szimbóluma lehetne, és a hely éppen ettől válna emlékművé. Ezért inkább az volt a célom, hogy elvegyek belőle és helyreállítsam, semmint hogy hozzáadjak valamit”. Valóban, Boico elvett és helyreállított. A romos épületeket lebontották, a helyszínt egy tizenegy méteres betonfallal vették körül, amely egymástól pár méterre lévő két párhuzamos falban végződik, ez képezi a bejárathoz vezető szörnnyű folyosót, a borzalom által lecsupaszított, durva előszobát. Mindent a szabad ég alatt hagytak, „mint egy világi bazilikában”. Az udvaron, ahol az égetőkemence volt, most csak annak a nyoma van, és a füstelvezető cső útja, amelyet acéllemezekből építettek újra, így csak az acélról visszaverődő fény emlékeztet rá. És éppen ez a jelen lévő hiány az, ami zavarba ejtő. Ha ott volna a kemence, nem ugyanaz volna. A szelleme láthatatlanul és világosan jelenik meg a szemünk előtt, benne az összes emberrel, akit elnyelt. A kürtő oldalában egy masszív vasszobor áll, absztrakt formájában mégis könnyen felfedezhetők a lebegő, letisztult fekete színű füst körvonalai az IACP⁵ újonnan épült erődtémnyeinek hátterében.

Idefelé kétségek közepette jöttem, attól tartottam, hogy reggel az iskolai kirándulások forgatagában találom majd magam, ám az udvaron csak én járkálok és egy félénk iskolás csoport Gemonából. A gyerekek az idegenvezető mögött baktatnak, tudatos, szinte túlságosan gyászos arccal. Elgondolkodom, hogy ez a felelősségérzet vajon a tanáraik ügyességének köszönhető-e, vagy közösségük tragikus múltjának valamilyen kifürkészhetetlen következménye. Mintha ők is, csakúgy, mint az elvált szülők gyerekei, túl gyorsan kellett hogy felnőjenek. Mintha a földrengés, a romok és a kis friuli településük halottainak emléke a távoli, 1976. májusi este óta tovább élne, nem annyira sorscsapásként, mint inkább kollektív genetikai örökségként.⁶

Megvárom, míg mindannyian kimennek a halálkamrából, így egyedül lehetek benn. Nincsenek ablakok, a fény az ajtó alatt szűrődik be. A rabok feliratait a szövetséges csapatok látszólagos indok nélkül cementréteggel fedték be. Erre a tizenkét négyzetméterre zárták be az azonnal kivégzendő elítélteket, többnyire a portyázások alatt elfogott partizánokat, akiket pár órán belül kivégeztek. A Rizsmalom kis mérete miatt a munkára és a pihenésre kialakított helyek közvetlenül a kínzások és a kivégzések számára fenntartott helyiségek mellett voltak, úgyhogy a várható fenyegető vég elválaszthatatlan társként még az auschwitzinál is közelebb volt. A tanúk szinte folyamatos üvöltésről számoltak be, amely hangfüggőnyként kísérte őket, miközben cipőtálpakat ragasztottak abban a helyiségben, amit ma Keresztek Termének hívnak. Nevét a csodálatos, kiugró gerendázata miatt kapta, ami az épület három emeletének eredeti elkülönülését jelöli, és amelyben akkoriban cipészműhely működött. Mellette található a Tizenhét Cella Terme, egyike azon kevés helyiségeknek, amelyek a menekülő nácik pusztító dühöngése mellett is sértetlenek maradtak.

⁵ Istituto Autonomo Case Popolari: bérkaszárnnyák építésének támogatására 1903-ban létrejött intézmény (A ford.).

⁶ 1976. május 6-án este 9 órakor 6,5-ös erősségű földrengés sújtotta Gemona városkáját (A ford.).

A gemonai diákok csendben hallgatják az idegenvezetőt, a cellák fekete nyílása felé fordítják a fejüket, vigyázva, nehogy átlépjék a bejárható terület korlátját. Senki sem meri megtenni azt, ami számomra, alighogy beléptem, ellenállhatatlanul vonzónak tűnt.

Két méterszer két méterszer egy méter. A faajtó, amit naponta fél órára résnyire nyitottak ki. Két priccs van ott, amely a tér háromnegyedét foglalja el, és amely valójában állandó fekvő helyzetbe kényszerítette a rabokat. Átlépek a kordonon, bezárkózom a cellába, mély lélegzetvétellel reagálok a szívem lüktetésére. Érzem a nedvességet, a sötétséget. Legyőzöm az ösztöneimet, és lefekszem a priccsre, hátam a megkínzottak hátának helyén van most. Tízíg számolok, próbálok nem gondolni másra, csak a számok megbízható sorrendjére, majd kisurranok a fejemben gyulladó világosság örömeivel. A cella ajtajában – csak most veszem észre – egy őr áll és engem néz. Nem kiabál rám, nem szól semmit, úgy néz, mintha értené. Tovább járkálok a napon, ami újra kisütött, hogy megsimogasson, hogy átmelengessen. Átmegyek a múzeum termén, a Zoran Mušič-rajzokon, a gemonai társaságon, egyik lábamat teszem a másik után, egyszerűen csak élvezem a támaszkodás stabilitását és az abból kiinduló mozdulatot. Aki belépett ezekbe a cellákba, tudta, hogy nem fog sehová sem továbbmenni – sem Auschwitzba, sem Dachaubá –, tudta, hogy egy vaspörölyvel végeznek vele és a tűzbe dobják. Nehezen lehetett ezzel a tudással együtt élni, sok időnek kellett eltelnie, mielőtt valaki megszabadulhatott tőle. Voltak olyanok, akik hat hónapot töltöttek benn, a halál folytonos tudatával a szívükben. De én nem gondolok most erre, csak várom a pillanatot, hogy átjussak a szűk kijáraton, odaérjek a szeméttel és kutyaszarral körbevett óriási tölglyhöz, leüljek a kőfalra és hallgassak.

SZOKÁCS KINGA fordítása

Nagybányai napló

részlet

2020. október 1. csütörtök

Ki vagyok jőve a főtérrre. A hely neve Liberty, egyfajta főhelye a főtérrnek. Szitáló eső. Harmadik teljes nap, lassan elszakadok városozni. A főtérrnek egyedül ezen a sarkán van autós forgalom. Az eső szinte pára, a dízelgőzzel együtt nem szimpatikus.

Itt ülök egyedül, és azon gondolkodom, hogy azon kéne gondolkodnom, mennyire más ez, és mégis mennyire ugyanolyan, mint húsz éve Váradon. Ismeretlen város, és igen, szitáló eső dízellel a cseppek mélyén, és hogy: na most mit kezdek egyrészt a szabadsággal, másrészt a kötöttségekkel. Váradon az volt a szabadság, hogy mehetek, ahova csak tetszik, hiszen 22 éves vagyok – itt meg hogy nem kell kétlejes palacsintát reggeliznem. Kötöttségek húsz éve Váradon: filléres gondok és hogy nem ismerem a nyelvet, itt meg hogy pár száz méterre innen, egy három napja megismert szálláson most is ketyeg egy családi élet, az én családi életem, amit magammal hoztam – sőt, még messzebb, a Duna-kanyarban, két iskolában, szintén az én családi életem zajlik, a nagy gyerekeim fejében.

Ezen kéne gondolkodnom, és nagyon igyekszem ezen gondolkodni, de per perc, per óra az sokkal jobban foglalkoztat, hogy lehozzuk a gyerekekkel a napot. Sírás, feszültség, kényelmetlenség, kialvatlanság nélkül.

Aláírtam volna ezt húsz évvel ezelőtt? Alá.

A kötöttségekkel együtt? A gyerekeimtől való elszakadással, az elszakadás folyamatosságával, abban a tudatban, hogy ez az elszakadás (elszakíttatás) amellet, hogy lassú, nem szűnő fájdalommal jár, még technikailag, logisztikailag is minduntalan bele-beleüti az orrát az életembe? Nem, ennek tudatában biztos nem írtam volna alá. Félttem volna tőle, mint a tűztől. Jogosan félttem volna? Jogosan. Sőt: rémisztőbb ez a helyzet annál, ahogy húsz éve elképzeltem volna? Rémisztőbb.

És mégis? Mégis.

A mai énem, ha találkozna azzal a fiatalemberrel, meg tudná őt győzni, hogy aláírja? Mindenképpen megpróbálnám meggyőzni. Merthogy: boldog vagyok? Igen. El tudnám vele hitetni, hogy boldog lesz? Nem tudom. Az vagyok.

Idecsilingel a Cinterem sok-sok apró harangocskája a ködön át, a főtér túloldali házai mögül.

Tíz évvel ezelőtt, amikor Kolozsváron éltem, egy barátomat, Giuszt kísértem ide, Nagybányára. Képeslapokat, üdvözlőlapokat árult, karácsonyi, húsvéti, ballagási témában, végigjártuk az út összes képzelhető papír-írószer boltját. Frissen váltam akkoriban – éreztem azt a mélységű fájdalmat, amit most? Dehogyan éreztem. A helyzet új volt, meghökkentő, váratlan és tragikus, zokogós – ugyanakkor mindent áthatott az ismeretlenség eufóriája. A felszínen fájtam, de annál hangosabban. Ráadásul éppen akkoriban száradt ki az életemből a legjobb barátom is – innen nézve ez különösen tragikus időszak volt. Annak éltem meg? A legkevésbé sem. Akkor még nem ért le igazán a fájdalom, jókat zokogtam és sokszor néztem hosszan magam elé, de leginkább csak látszott rajtam. Biztos van valami kémiai működése az emberi szervezetnek, ami előállít valami vegyületet – ami besugarazza a gyászoló embereket. Vagy Isten, aki ilyenkor megemel, megvéd, körülvesz valami anyaggal, hogy ne történjen bajom.

Azóta már leért.

Szeptember végén akartam kimenni Koltóra, ebből már csak október eleje lesz. Gyanítom, az a bizonyos ősz messzemenőig alkalmas ősz volt, nem mint ez. Jelen pillanatban se nyíló virágok, se zöldellő nyárfa az ablak előtt, és a Rózsály irányában a téli világ... az se. A verscímnek is jobbat tett a szeptember vége, mint az október eleje. Feltűnt valakinek, hogy a daktilikus lüktetésű (mindenki fülében „Nyílnak a völgyben a kerti virágok...” nyitányúként élő) vers valójában épp a fordítottja, azaz anapesztusos, csak Sándor minden sort egy szótagos szóval kezd, hogy utána daktilikusként vegye át a fül? A magyar fül ellen ő se tehetett semmit. Ha a Google-ba beírom, hogy „nyílna...”, a program máris kiegészíti a teljes verssorra, pedig ugye nem is a verssor igazi nyitószavát írtam be!

Ha ilyen idő lett volna azon az őszön, bizony lehet, hogy nem a Teleki-kiskastély alatti és a Nagybánya mögötti világot ütköztette volna egymással, hanem a fal előtti és a falon túli dolgokat. Megírta volna másként, hogy hol a boldogság mostanában. Azért a *Szeptember végén* se túl jó cím, még ha meg is van benne az ellentét, biztos vagyok benne, hogy próbált jobb címet adni neki. Csak nem volt rá idő.

Itt vagyok a kertünkvégebeni kocsmában, most is két szabad (és száraz) asztal van, a másiknál most is a tegnapi társaság. Egyik vendéglátónk, Hajni azt mondta, a Teleki-ház főépületében van egy helyiség, oda elvonulhatok dolgozni. Szerintem meg is nézem, itt maradni lehetetlen, nedves a papír a szemerkélő esőtől.

Tegnap volt egy hónapja, hogy Bődey Janó kimentett a Dunából. Nagyon megütött az eset, de erre valók a kisgyerekekkel való mindennapok: másnap már nem is emlékeztem rá, állandóan el kell kapdosni vagy őt, vagy valamit, ami felém repül. A jegyzet, amit utána a noteszembe írtam: kis időre még visszajöttem, mint a boly-

gók. Sosem éltem át hasonló kiszolgáltatottságot, az úrben voltunk ketten, egyedül, magunkra hagyva, földi kapcsolat nélkül a folyónak majdnem a közepén, és semmiféle piros gomb nem volt, nem volt ESC gomb, nem volt lehetőségem azt mondani, hogy nem ér az egész, nem ért volna ki se a TEK, se a NASA, se senki. De hát ezért volt ott a Janó.

Bejöttem végül a házba. Az ablakból épp a kocsmára látok, az internet jele is átlóg. Ki tudja, milyen funkciója volt ennek a helyiségnek Teleki gróf (Petőfi barátja) idején. Schönherr Gyula-terem, most ez a funkciója. Meg is nézem, ki ő. Nagybánya rendőrkapitánya volt az apja, ő maga pedig történész, levéltáros, múzeumigazgató. Könyvet írt Corvin Jánosról.

Énekszót hallok egy másik helyiségből. *Mint a szarvas a hús vízforrásra, úgy szomjazik lelkem rád...* Taizéi ének lehet? Rengeteget ismertem, mert rengeteget tanítottak meg a kaposvári gimnáziumban. Azóta se rángatta elő belőlem őket semmilyen élethelyzet. Pedig ezek igazán remek dalok. Belakja a Teleki-házat az énekszó. Próbálok nem figyelni, de hallom, a karvezető most a *Dona nobis pacem*et kéri. Ó, igen, és jön is, zongorán.

Körülnézek, régi szekrény, régi asztal, Teleki Sándor gróf garibaldista egyenruhában, tekintettel és testtartással, egy velem épp szemben lévő fotón. A házigazda, Lajos suhant el a folyosón, észrevett és bejött azzal, hogy fel lehet ám kapcsolni a villanyt. Nem is vettem észre, hogy besötétedett. De nem, köszönöm, nincs is ennél csodálatosabb most. Enyhén hűvös van, kemény a szék, recseg, az ablakban a talán két hete lezajlott Főtér Fesztivál két plakátja. Vitrinek, mögöttem a gróf önéletírása reprintben, két részben. És most felszáll a léghajó, lassan, *dona nobis pacem*, igazán éteri – alattunk erős forgalom a nedves úton, nyersen szelik a vizet az autók. Cserépkályha, kalap, egy nagybögő. Ki gondolná, hogy egy ekkora épületbe összeszorulva is, de létezik ez az élet Nagybányán? Nevetések a folyosó túlsó végéből. És meddig létezik még? Hagyjuk, ne beszéljünk róla, úriemberek közt ez nem téma? Most halk tapsra megy az ének, *dona nobis pacem*. Hideg van, sötét van, mégse fázom, és mégis látok.

Nagyon imponáló ez az olasz függetlenségi öltözék, a sapka, az ing (fekete-fehérben is zseniálisan, egyértelműen vérvörös), az elképesztően vastag szárú, lezser nadrág, és az egész ember végül, a nadrággal, az inggel, sapkával együtt, rendesen, ahogy van, betűrve a csizmába. Még a lovas képen látható ló is teljes tudatában van a vagányságnak, úgy áll, ahogy csak a Garibaldi-tábor lovai állhatnak. Érdekes, ahogy a mi '48–49-ünk több vonatkozásban és még több szereplő révén továbbélt abban a másik háborúban. Demokráciaexport, több sikerrel, mint itthon, egyúttal a hazai piac teljes kudarcával.

Szinte látom Petőfi Sándoron a Garibaldi-szettet, és nem is kell hozzá nagyobb következtetés a történelem részéről, mint ami végül történt. Családdal vagy család nélkül ment volna? Akkor még a tengert is láthatta volna szegény. Vagy ez volt a fátuma, hogy nem, márpedig ő nem...? Ahogy Ady írta: hogy

aztán hasznot hozó tankönyvekben el lehessen mondani róla, hogy a magyar róna volt az ő tengere?

Ha az a bizonyos kozák lovasroham nem csapódott volna rá a csatát néző (katasztrófaturista) fehéregyházi parasztokra (és a köztük álló Petőfire), és a megtorlást is túléli/kicselezi, nagy valószínűsége lett volna annak, hogy az ő gróf barátja vendégeként járt volna itt, ebben a helyiségben. Bár az ő esetében sosem lehet biztosra menni: ki tudja, jóban lettek volna-e több évtized múltán is.

Erdő mellett estvéledtem / Subám fejem alá tettem / Összettem két kezemet / Úgy kértem jó Istenemet.

Tersánszkyt olvasok, az *Igaz regényt*. A gyermekkoráról. Mintha a *Kakuk Marci* volna valami rendezettebb kiadásban. Hideg van itt, átfagyott a lábam.

Összeszedtem a cuccaim, és még végignéztem a vitrineket. Lajos jött be kedvesen, beszélgettünk egy kicsit. Volt ott egy könyv, Hunyady Margitról szól, a színésznőről, aki Teleki Sándor szerelme volt – ugyanakkor Hunyady Sándor anyukája lett. Mesélte, hogy Alexander Brody, Hunyady unokaöccse egyszer a Teleki-házban járt, talán épp a könyv kapcsán. Előadások voltak egymás után, és az egyik szünetben Brody bácsi, ez az amerikai úr kiment a ház elé a járdára rágyújtani. Éppen gázvezetékeket cseréltek, munkásokkal és munkagépekkel volt tele az utca, és a jó öreg szépen rá is gyújtott egy szép méretű kubai szivarra. Mivel a szünet 10 perces volt, viszont a szivar nem égett le addig, szépen letette a járda mellé egy kiszögellésre az égő szivart, amit a következő előadás utáni szünetben minden probléma nélkül fölvettem, és tovább szívta.

A gyereklerakás művelete után húsz perccel egyszer csak megjelent a gyerek az ebédlőben. Személyesen. Kiszabadította magát a hálósákjából, valahogy (ki tudja, hogy) kimászott az ágyából (ez még sose történt meg), és megállt a szőnyegen. Legó, *A majom mamája*, *A telhetetlen hernyócska*, szabadulásbiztos zsák, aztán már ő kérte magát az ágyba.

Az *Erkölc és civilizációt* akartam olvasni, de elfogytam hozzá.

Legyél Sarah

Húzz friss ágyneműt, mondja Cybele 6. Leveszem a párnáról és a takaróról a huzatot, a földre dobom, látom a sárga foltokat a csupasz párnán, látom, hogy egy pók felfelé mászik a falon. A kezemben nincs semmi, a talpam alatt langyos a padló. A hálósobában vagyok. Lehúzom a lepedőt, a szennyestartóba dobom a kupacot a fürdőszobában. Nem tudom lecsukni a szennyestartó fedelét, sose fogynak el a ruhák, koszolódnak, tisztulnak, száradnak, koszolódnak, tisztulnak, száradnak. Felhúzom a lepedőt, aztán a párnát, aztán a takarót. Kész. Most fekédj bele, mondja Cybele 6. Oké. Jobban érzed magad, kérdezi. Igen, válaszolom. Gratulálok, ügyes vagy, mondja Cybele 6, és felír tíz pontot. Háromezerkilencszázhatvan pontod van.

Ma nem jó a hangod, mondja Cybele 6. A friss levegő jót tesz, menj sétálni. Séta után hatvanöt százalékban jobbra értékeled a kedélyállapotod. Kimegyek az erkélyre, rágyújtok, figyelem a szemközti erkélyt. A nő is kijön, rágyújt, leül, úgy csinál, mintha nem venne észre, én úgy csinállok, mintha érdekelne. Sokáig nézem, látom a papucsos lábfejét, a fekete pulóvert, a kontyba tűzött haját, a nagy karika fülbevalóit. Mindig nagy fülbevalókat hord, elképzelem, hogy beleakadnak a pulóverbe, amikor vetkőzik. Kint vannak a kukák a házuk előtt, a mi házunk előtt is kint van, üresen tátog. Ma én vagyok a soros, be kéne húznom a kukát a folyosóra, ez azt jelenti, hogy fel kell vennem papucsot vagy cipőt, meg kell keresnem a kulcsomat, ki kell nyitnom az ajtót, lemenni a lépcsőn, négyszer tizenkét lépés, három kanyar, nyitni a bejárati ajtót, kitámasztani, kilépni a házból, aztán az udvarról, megfogni a kukát, és mindegy is, túl sok mozdulat. Az erkélyen vagyok. Megpróbálom belegyömöszölni a csikket a hamutartóba, úgy kell csinálni, hogy ne potyogjanak ki az alsók. Ahogy tunkolom, rúzsos lesz az ujjbegyem, Cybele 6 azt mondja, a rúztól mindig szépnek érzem magam.

*

Az egészséges táplálkozás létfontosságú az egészséges test és egészséges elme fenntartásában. Naponta háromszor egyél ötféle zöldséget és gyümölcsöt, mondogatja Cybele 6. Megmosom az almát, érzem, hogy hideg a víz a kezemen, elzárom a csapot, a vízcseppek a lábfejemre potyognak, érzem, hogy a vízcseppek hidegek. Az almának sima a felszíne, mégis megakad a héján a tenyerem, nem tudok végigsimítani rajta. Beleharapok az almába, kásásan ropog, a héja kemény, alig lehet elrágni. A belseje barna, kívülről még épek tűnt, valamikor leejthetem, vagy még a boltban ejtette le az eladó, vagy legurult a kosárból a nagykereskedés raktárában, végig a padlón, valaki felvette, visszatette a kosár tetejére, be a teherautóba, aztán ki a teherautóból, egyenesen a piacra, elrendezték a

többi alma között, én pedig éppen érte nyúltam. A vécébe megyek, a csészébe köpöm a barnás kásadarabokat, lehúzó. A vécében vagyok. A kicsi, barna ceruza még mindig a földön van, felvehetném, a helyén lehetne az íróasztal fiókjában, le kellene hajolnom érte, kinyújtani a kezem, begörbíteni az ujjaimat, felvenni és a szobába vinni. Leoltom a villanyt a vécében, becsukom az ajtót.

*

Barának biztos van valakije, mert hetek óta nem hívott és nem írt. Sose mondja el, ha találkozott valakivel, csak eltűnik, aztán hónapokkal később zokogva felhív. Olyan, mintha szerelme nem lenne, csak szakítása. Átjön majd hozzám, borral a kezében, nyáron fehérrel, ősszel rozéval, télen vörössel, szigorúan szárazzal, a férfiakhoz nem ért, a borokhoz igen, megmutatja majd a telefonján Zolit, Petit, Csabit, Ferencet, nem, nem Feri, Ferenc, Tamást, Henryt, Csabit újra, Mikit, és el fogom majd mondani, hogy Zoli unalmas, Csabi nem illik hozzá, Ferenc cuki, jó, jó, képről cuki, Tamásnak babaarca van, igen, a szeme tényleg szép, Henry annyira angol, nem tudom, ki az a Harry Kane, Csabi még mindig nem illik hozzá, Miki egy seggfej, már a képeken is látszik. Mikinek nagyon szép a füle, olyanak tűnik, akibe bele tudnék szeretni. Cybele 6, Mikibe bele tudnék szeretni, kérdezem. Nincs Miki nevű ismerősöd, válaszolja Cybele 6.

*

A nappaliban vagyok. Felállok a kanapéról, a konyhába megyek, vizet töltök a poharamba, visszamegyek a szobába, leülök a kanapéra, iszom. Nézem a tévét, nem emlékszem, melyik sorozatot vagy filmet indítottam el. Emberek beszélgetnek valamiről, meglepődnek, elfordulnak, egymáshoz érnek, leülnek, felállnak, megcsókolják egymást, nem, csak azt hittem, megcsókolják egymást, nők sétálnak, férfiak telefonálnak, utánuk néznek, a nők nem néznek vissza, de tudják, nők egy kávézóban, kávé isznak, a kávé kiborul, a ruhájukra ömlik, nem értem, mit mondanak, a pincérnő felitatja a kávé, a nők mosolyognak a pincérnőre, mondanak valamit, nem értem, mit mondanak, persze, spanyolul van, nem beszélek spanyolul. Cybele 6 szól, hogy két nap múlva várható a menstruációm, lehet, hogy ma sírni fogok. Ne ijedjek meg, öt és hét nap között általában jobban leszek. Megkérdezi, rendeljen-e nekem levest. Nem, válaszolom, vagyis kérdezz később. Keresem a magyar hangot a filmen vagy sorozaton, de csak finn, angol, spanyol, olasz, ukrán és német van. Átkapcsolom finnre, teljesen más karakter lett a két nő, komolyabb, keményebb és csúnyább.

*

Eltűnt a várankozás, régóta nem várok semmire. Magdának férje van és két gyereke, tudom, hogy lesz harmadik gyerek is, akarnak egy fiút, már a neve is megvan, én pedig már a férjére, a két gyerekére is féltékeny vagyok. Amikor megszületett az első, én vigyáztam rá, amíg Magda zuhanyozni ment. Azt kívántam, bárcsak meghalna ez az első gyerek, utána rögtön elszégyelltem magam, persze,

hogy nem kívánom a halálát, miért gondolok ilyenekre. Egy halál utáni ítélőszék előtt láttam magam, ahol azokat a mondatokat is kimondják hangosan, amikre csak gondoltam, és ugyanúgy számítanak, mint a kimondott mondatok, az a sok kimondott mondat, rájövök majd, milyen feleslegesen sokat beszéltem, sok értelmetlenséget, a fás illatú parfümökről, a *Trónok harcáról*, ebédekről, rizses húsról, tonhalas kuszkuszról és tejfölös krumpliról sok sóval, hogy vagy, nem mondd, jól van, nem para, ugye, na végre, nem, igen, köszi, amúgy, bocsánat, egészségedre, mesélj valamit, ne hagyj abba, amúgy, képzeld, tudom, mit csinálok, semmi különös, ezt mondtam ki a legtöbbször életemben, ezt majd újra és újra hallgathatom ott a halál után, ahol a mondataimat vizsgálják, a kimondottakat és a kimondatlanokat, semmi különös, semmi különös, semmi különös.

Mondtál valamit, kérdezi Cybele 6. A fejemet rázom. Nem mondom ki, nem mondom ki. Mondtál valamit, kérdezi újra Cybele 6. Nem, válaszolom. Azt mondják, Cybele 7 már a nonverbális jeleket is érzékeli, ha rázom a fejem, érti, ha bólogatok, érti, a testtartásból meg tudja állapítani, milyen kedve van az emberének, a mozdulataiból meg tudja állapítani a stressz szintjét, a fáradtság mértékét, és egy fej- és kéztartásból azt is megmondja, szerelmes-e. Itt az ideje az ötödik pohár víznek, mondja Cybele 6, felkapcsolja a konyhában a villanyt. Kimegyek a konyhába, megengedem a csapot, hallom, ahogy a víz a pohárba bugyog, elzárom a csapot, visszamegyek a szobába, a konyhában voltam, most a nappaliban vagyok, leülök, lassan kortyolok. Oké, mondom Cybele 6-nak, megittam. Gratulálok, ügyes vagy, válaszolja Cybele 6. Értékelj a kedélyállapotodat egytől tízes skálán. Öt, mondom. Olvass verset, mondja Cybele 6. Nincs kedvem. Olvassak neked verset, kérdezi. Igen. Szerző szerint vagy típus szerint keressek... Random keresés, mondom. Férfi vagy női hangon szeretnéd hallgatni? Férfi.

*

Még hangosabbra, mondom Cybele 6-nak. Még hangosabbra! A nappaliban vagyok, az ablak nyitva, egyre jobban belejövök, Magda tanított meg táncolni, most éppen úgy nézhetek ki, mint ő, miközben táncolt, használjam a karomat is, mondta, ne csak a lábammal lépegessek, ringassam a csípőmet, képzeljem el, hogy a tengerben állunk. Cybele 6, játszd újra ezt a számot. Becsukom a szemem, érzem a bőrömön a hűvös levegőt, érzem, hogy a hátam megizzadt. Majdnem elcsúszom a szőnyegben, a szőnyeg rojtjait évekkal ezelőtt megrágtam egy kutya, milyen kutya. A szívem gyorsan ver, a mellkasomra teszem a kezem, érzem, ahogy ver a szívem, felemelem a karomat, próbálom a tenyeremmel megérinteni a plafont, miközben táncolok. Táncolj te is, Cybele 6! Nem hallom, mit válaszol, de olyasmit mondhat, hogy nem tud táncolni. Újrajátszás. Még egyszer. Még egyszer. Széttárom a karomat, a tengerben állok, mikor is álltam utoljára a tengerben, milyen tengerben.

*

Minek menjek el arra a bulira? Szerelmes leszek, járni kezdek valakivel, vagy járni kezdek valakivel és szerelmes leszek, reggelente még a bűdös száját is sze-

retni fogom, elképzelem, hogy vele vagyok, amikor nem vagyok vele, és amikor vele vagyok, már attól boldog leszek, hogy a lyukas zokniját nézhetem, nem szólok, a lyukas zokniján keresztül legalább látszik a bőre. Ha nem vele vagyok, arra gondolok, milyen jó, hogy van kire gondolni, és hogy van valaki, aki rám gondol, megtanulom lehajtani a vécé tetejét, mert ő is így csinálja, és a sajtos szendvics lesz a kedvencem, mint neki, aztán megunom a szendvicset, benne hagyom a kulcsot a zárban, hogy ne tudjon bejönni, toporogjon az ajtóban, én pedig a sötét szobából hallgassam, szólok neki, hogy cserélje le a zokniját, felkelek és eszembe se jut, amíg észre nem veszem a konyhában, az én konyhámban, ahogy kávéét főz, megcsalom, hogy szakítson, vagy ő csal meg, hogy szakítsak vele, kiöntöm a maradék kávé, mielőtt felébredne, minek ez az egész, gondoltam, újra és újra, mégis elindultam. Biztos nemet jelezzek vissza Kárpáti Bettinek a Születésnap 35, Buli van eseményre, kérdezi Cybele 6. Igen.

*

E-mailekre válaszolok, dear Elke, dear Tomas, Hello Gabriela, dear Jaroslaw. Jaroslaw azt írja, esik náluk a hó, milyen furcsa, szeptemberben. Az íróasztalnál ülök, gépelek, az f betű alatt valami ragad, próbálok szavakat írni, amikben nincs f betű, kattann a szék háttámlája, amikor hátradőlök. Varsóban boldogabbak az emberek, így képzelem, ülnek a parkban, a buszmegállóban, egy kávézó teraszán takaróba bugyolálva, és nézik a hóesést, csoda, gondolják, és tovább nézik, tegnap még kicsúszott a szandálból az izzadt lábuk. Jaroslaw azonnal válaszol az e-mailekre, néz kifelé az ablakon, nézi a hóesést. Az íróasztalomnál ülök. Dear Jelena, dear Dimitru. Gépelni kezdek, aztán abbahagyom, draftba mentem, visszaülök a kanapéra. Tegnap csak négy e-mailt tudtam írni, ma már hatot kiküldtem, és nincs dél. Nézem a porszemcséket a kanapé karfáján, letörölhetném, hoznom kéne egy rongyot, négyrét hajtani, párszor végighúzni a karfán, tiszta lehetne. Mikor fogok sírni, kérdezem Cybele 6-tól. Délután kettő órától várható hormonváltozás. A sírás segít megkönnyebbülni, jót tesz a léleknek, sírj nyugodtan, mondja Cybele 6. Kérsz zenét a síráshoz? Nem.

*

Nem tetszett, mégis elképzeltem, ahogy elutazom hozzá a balatoni házába, azt mondom majd, milyen szép utca, azt mondom majd, milyen szép ház, milyen szép kert, itt is divat a kerti törpe, ő pedig mentegetőzik majd, a törpe az anyja mániája, főleg a perverz törpék, és mutat egyet, ami éppen letolja a nadrágját. Bemegyünk a házba, kisebb, mint ahogy elképzeltem, szűkös a tér, a konyha keskeny, a nappaliból nyílik egy kicsi szoba, arra számítok, hogy a földön mindenhol könyvek és papírok hevernek majd, mégiscsak író, de a földön nincs semmi, az asztalon rend, semmi nem utal rá, hogy itt egy író él, itt irodalom készül, kicsit kiábrándító lesz majd ez a nagy rend, próbálok arra gondolni, hogy miattam van, miattam rakott rendet, emiatt lelkiismeret-furdalásom lesz, sok hühő semmiért, a veranda gyönyörű, ki is mondom majd hangosan, ez a veranda gyönyörű, igen, itt szokott dolgozni, válaszolja majd, rengeteg növény, pálma, ele-

fántfül, nád, nem is látszik a szomszéd, azt majd meg kell vágni, mondja, minden évben vágni kell, én majd ellenkezem, nekem tetszik ez a bujaság, ó, baszd meg, tényleg azt a szót használtam, bujaság, lefelé az úton arra gondolok majd a kocsiban, hogy tetszhetne nekem, végül is szép férfi, ráadásul író, csak a füle, valahogy a füle túl kicsi.

*

Szőke a hajam, kék a szemem. Szeplős vagyok. Jól állnak a hideg színek. Százhuszonöt az IQ-m, vagy száztizenhárom. Tudok járni, futni, táncolni. Két éve dohányszom. Angolul tudok, finnül nem. Középiskolában a biológia és az osztályfőnöki volt a kedvenc tantárgyam. Szerelmes voltam az osztályfőnökbe. Ha őt nem számítom, kétszer voltam szerelmes. Két barátom van, az egyiket négy hónapja, a másikat három éve nem láttam. Sok az ismerősöm, van pár rokonom. Sose jut eszembe az unokahúgaim neve. Felírtam valahova, ugyanazzal a betűvel kezdődik mindkét név. Ha unokahúgaim vannak, akkor nagynéni vagyok, testvér vagyok, sógornő vagyok, barát, két férfi volt szerelme. Osztálytárs, diák, magyarországi kolléga. Valaki, aki sokat hord sötétkéket és feketét. Érzek illatokat, a narancsvirágot és a bergamottot szeretem, a vaníliát utálok. Tudok émeltyezni szagoktól, különböző hangokon utánózni mesefigurákat, azt hiszem, az unokahúgaim szeretik. Tudok pillangóban úszni, el tudok énekelni szépen egy dalt. Néhányan felismerik a hangomat a telefonban, ha ismeretlen számról hívom őket. Hét órán keresztül tudok nézni egy sorozatot finn hanggal, spanyol felirattal. Cybele 6 szerint okos, szép, tehetséges, átlagos magasságú nő vagyok.

*

Sarah végigcsinálta mind a háromszáznegyvenöt pontot, és ma már boldog nő, nincs szüksége a SupportFriendre. Legyél Sarah, mondja Cybele 6. Szépen beszél magyarul, olyan a hangja, mint a villamoson a bemondónőnek. Megnyugtató, mondják. Hányadik pontnál vagyunk, kérdezem. A száztizenharmadiknál. Mi a következő, kérdezem. Olvass verset. Következő. Hallgasd meg egy kedvenc számodat, válaszolja Cybele 6. Szeretnél zenét hallgatni? Nem. Talán később. A zenehallgatás plusz tizenöt pontot ér. Majd később. Kimegyek a vécére, leülök, nem pisilek. Tépek a papírból, közben a ceruzát nézem, az Ikeában lehetett ilyet kapni.

*

Hozzá kellett volna mennem. Nem azért, mert körbe-körbe furikázott, amíg el nem aludtam, nem azért, mert egészen Gödöllőig elvitt, hanem mert nem nézett rám úgy, mintha ez baj lenne, mintha velem lenne baj. Elmondtam neki, mit csinállok, ha nem tudok elaludni, mi az, amitől mindig elalszom, pavlovi reflex. Beültetett a kocsiba, átmentünk a szomszédos utcákon, aztán a szomszédos kerületeken, aztán Maglódon, aztán Pécelen, aztán Gödöllőn. Ő vezetett, én a hátsó ülésen aludtam, látta, mikor alszom el, szétnyílt a szám, a fejem az ablaküveg-

nek koccant. Elindult haza, fölkeltem, amikor leállt a motor, együtt felsétáltunk az elsőre, befeküdtem az ágyba, és elaludtam. Hozzá kellett volna mennem, akkor olyan lennék, mint Sarah.

*

Sarah most éppen ebédet készít a férjének és a gyerekének. Családja van, mondta Cybele 6, akinek családja van, annak ebédet kell készítenie, mindjárt dél, meg kell terítenie az asztalt, boldogan kell hívnia a gyereket, Samet és a férjét, Michaelt, hogy kész az ebéd, valamelyikük kedvence van, biztos mindkettőjüknek ugyanaz a kedvence, meg kell mondania Samnek, hogy mosson kezet, vagy kérdeznie, kezet mostál már, a férjének meg kell őt csókolnia, az arcán, nem a száján, véletlenül belecsókol a fülébe, Sarahnak boldogan cseng tőle a füle, Samre rá kell szólni, hogy ne túrja az orrát, és semmiképp ne egye meg, megette, meg ne lássa még egyszer, Michael kanala a fogához koccan, Sarahnak rá kell szólnia, tudja, hogy nem bírja ezt a hangot, Michaelnek elnézést kell kérnie, majd figyel rá, aztán elfelejti a figyelést, Sarahnak bele kell feledkeznie az evésbe, és csak később észrevennie, hogy megint azt csinálja. Sarahnak éppen boldognak kell lennie.

*

Forralok vizet, a zacskóból tálkába öntöm a mogyorós zabkását, várok. A tartóban megbarnult banán, talán zabkásába jó, felemelem, az alja már ragad. Vissza teszem a tartóba. Nekitámaszkodom a konyhapultra, a vízforraló pirosan világító lámpáját nézem. Becsukom a szemem. A konyhapult nyomja a csípőcsontom, ki van fordulva a bokám, mindjárt fájni fog, ha nem mozdítom meg, hideg a kő, a karom keresztben, észre se vettem, a könnyökömön száraz a bőr, simogatom, a jobb oldalon szárazabb, mint a balon, szétnyitom a számat, észre se vettem, hogy összeszorítottam, a nyelvemet a szájpaddlásomnak nyomtam, mit kezdek a nyelvemmel, mit kezd az ember a nyelvvel, ha nem eszik, nem beszél, nem formál szavakat, amiket még sose mondott ki, például a méhek, méhekről még sose beszéltem, nem nyalja végig egy másik ember hátát, és nem szorítja a szájpaddlására, a víz bugyogni kezd, kinyitom a szemem. Megengedem a csapot, alá teszem a kezem, a kezemre koncentrálok, egyre hidegebb a víz. A konyhában állok. Zabkását csinálom, a kezemre hideg vizet engedek, hallom, hogy forr a víz, érzem, hogy hideg a kezem, látom, hogy vízköves a mosdó, látom, hogy elhasznált a szivacs, újat kell elővennem, tiszta lehetne a mosdó, új a szivacs. A konyhában állok. Épp itt szoktam állni, amikor a konyhában állok, a mosogató előtt vagy a mikro előtt, a hűtő előtt, ott még sosem álltam, ott sem, nincs ott semmi, amiért oda lehetne állni, nincs miért ott állnom. Nem emlékszem, hol szoktam venni a szivacsot, meg kéne nézni a szekrényben, van-e még, ki kellene nyitnom a fiókot, meglátnám a szivacsot, és tudnám, hogy van vagy nincs, sárga, kék vagy zöld. Ropog a talpam alatt egy mogyoró, még a múlt héten ejtettem le, több kisebb darabra esett szét, fel kellene venni. Visszamegyek a szobába, az íróasztalhoz ülök, Dear Jaroslaw. Dear Jaroslaw.

Naplójegyzet

Ma két dolog történt.

Eljegyeztek, és kurta lejáratóvideót készített rólam a kormánypropaganda.

Káromkodtam és a rendszert szidtam egy interjúban, ezt rótták fel nekem.

Holnap reggel korán kell kelni, mert jön a kárfelmérő:

múlt héten eláztatott minket a felső szomszéd, a pincében is csöpögött a víz.

A gondnok először minket gyanúsított. Nem ússza meg: Friccs úrra írom át a nevét a telefonomban.

Ő sem és a felső szomszéd sem kért bocsánatot.

Engem ez nem zavar, csak megjegyzem: azt hiszem, én kérnék a helyükben.

Kedves olvasó: te kérnél? Nem csak a lírai ént, a vers szerzőjét is érdekli a válasz: keresd fel közösségimédia-oldalán, ha úgy adódik.

Igazából ma három dolog történt: írtam egy levelet a legjobb barátnőmnek, hogy béküljünk ki.

Még nem válaszolt. De ezt hagyjuk, mert nem olyan egyszerű, mint a beázás esete.

Meg múltkor egy kolléga amúgy is szövegetikai kérdésekkel basztatott.

Mit lehet kitergetni, meg mit nem –

progresszív elméletekkel villog mindenki a kerekasztaloknál mostanában.

Foglalkoztat a hitvesi líra gondolata,

hogyan kell feminista hitvesi verset írni,

hogy ne legyen görcsös póz,

üres urbánus szentmise.

Ma nemcsak három dolog történt, de ezek a fontosak.

Magyarországon megyek férjhez, itt szülök gyereket,

itt fogok élni, itt írok verseket, és itt akarok TV-t csinálni.

Hazafi vagyok és magyar költő. Könnyű ezt mondani, és azért könnyű, mert igaz.

Ezt így gondoltam eddig is, de néha meg kell állni és ilyesmiket mondani.

Elsősorban azért, hogy a napokat megkülönböztesse valami egymástól,

mert jó ideje ragacsosak és ugyanolyanok, és meg kell dolgozni

az ünnepnapok illúziójáért.

Nem panaszkodom tovább, végtére is nem kötelező itt élni.

Búcsúzom: holnap korán kell kelni,

dörömböl a kárfelmérő.

Elbeszélő költemény a gazdátlan tekintetű fiúról

Nagy Zalánnak

„Csontvelőig hatoló álmaim vannak nekem is,
melyek ebbe a világba horgonyoznak le engem,
úgy járok-kelek benne, mintha egyetlen hatalmas szem volnék...”
Pier Paolo Pasolini

1.

*Nem engedte be a tengerparti nap egyetlen sugarát sem.
A sós szél kikezdte a vakolatot:
örökzöld fűszálak közé hullott a törmelék.*

*Nem beszélte még a nyelvet. Ámúlt a kiejtés dallamosságán,
a legközönségesebb mondatok is élők voltak,
szájába vette, elismételte a szavakat, de mint halszállkák,
pattantak el a fogai között.*

*A piac volt a kedvence.
Mennyi élénkbőrű gyümölcs,
beleharapni szinte fáj, és olyan édes,
ragad utána a kéz, a száj,
de még a csupasz has és mellkas is,
és a földes tenyér fekete barázdái,
a hanyag mozdulat, ahogy átnyújtja az árut,
a halpiac levegője, az orrba költözik, muszáj megdörzsölni,
tükrösszemű halottak faj és méret szerint csoportosítva,
mint egy napi híradás a tengerről: ma ez élt benne, itt és így,
a tegnap megtizedelt, szigorú, ezüstpáncélú halrajok az éjjel
keleti irányba megindultak.*

*A gyerekek durvaságai.
Heccből ütöttek, haraptak,
húzták az amúgy is szokatlanul hosszú fülcimpáját,
de nem az a gonoszság volt bennük, mint az otthoni fiúkban,
ártatlanok voltak, kegyetlenek és természetesek.
Arra gondolt, talán tényleg ennyit számít, hogy itt télen is verőfény van,*

*és soha nem fagynak be az átlátszó tavak.
Itt máshonnan kellett megtapasztalni a körforgást,
otthon csak a borostyánt ismerte,
ami áthágta tér és idő szabályait:
benőtte a házfalat, kaparászott az ablaküvegen,
mint egy éjszakai állat, és mindig zöld volt,
az ő házuk volt egyedül zöld, mikor mindent befedett a hó.*

2.

*Az iskolával péntekenként a tengerhez jártak úszni.
Olyan közel volt, hogy érezni lehetett a párát az osztályteremben.
Először megriadt, mikor látta, hogy a csapat fiú csak úgy,
mintha a világ legtermészetesebb dolga lenne,
letolták a nadrágot a parton, a fürdőgatyát meg gyorsan fel,
után beszaladtak a hullámok közé.
Csak akkor kezdett vetkőzni, mikor a többi srác már az utasításokra várt.
Néhány alkalom után megtanulta színlelni a gátlástalanságot –,
ezt mondták otthon azokra, akik nem voltak szemérmesek.*

*Milyen iszonyatosan szép a testük,
gondolta, és akkor már nem a sajátjával foglalkozott, hanem
a kergetőzésben és mászásban megedződött áramvonalas testekkel,
ahogy pereg le róluk az izzadság és a tengervíz,
de még csak nem is ez, hanem a szabadság,
a szabadság, hogy nem tudnak a meztelenségről,
ezért minden testrészüik egyenlő,
és ahogy vizes-homokos bőrrel egymásnak esnek, újra játszanak,
a tanárnak kell rendet teremtenie, pedig úgysem okoznának sérülést,
jó gyerekek ezek, hiába zabolázatlanabbak, mint odahaza.*

*A szemközti épületben volt a lányiskola. Alig találkoztak,
néha az utcán, meg ha átmentek egymáshoz tanulni,
és ott voltak az osztálytársak húgai, nővérei.
Korábban számítottak a lányok,
vajon milyenek lehetnek ruhátlanul,
de már sokkal inkább érdekelte a többi fiú meztelensége.
Az első úszásoktatás utáni este magára zárta
a fürdőszoba ajtaját, levetkőzött,
mint aki először teszi, gondosan összehajtotta
a vékony csíkos rövidnadrágot és a fehér, ujjatlan trikót.
Libabőrös lett, pedig meleg volt.
Végigsimított
az arcán: sima,
a hónalján: sima,
a mellén: sima,*

*a hasa alatt: sima,
beletúrt a hajába:
zsíros, hosszú, göndör loboncok,
tetszett magának, és félt, hogy
ez majd megváltozik, a többiek sem maradnak így,
megkopaszodnak, pocakot eresztenek, és szőrösök lesznek,
mint a felnőttek.
Undort érzett a szépségtől, amit akkor meglátott.*

*Mire eljött a nyár, és az idő még forróbb lett, délben vibrált a levegő,
már egész sokat értett a nyelvből, és ahogy feltáruult előtte
az ismeretlen zenéjű szavak jelentése,
úgy vesztett dallamából, kezdett hasonlítani az anyanyelvére.
Arra, amin csak hallgatni tudott folyékonyan, a nyelvre, melynek szavai
lepergetek a testéről, mint a fiúk bőréről a tengervíz.
Nem engedte satuszemhéjai mögé a tengerparti nap egyetlen sugarát sem.
Egyre kevesebbet evett és egyre ritkábban,
a gyümölcsök íze keserűvé vált:
előredőlt, hogy a homokba folyjon a ragacsos nektár.*

3.

*Kiderült, mi a neve: Pupilla.
Azt mondták, folyton tág a pupillája,
az írisze alig látszik, tartása feszült,
mint a kóbor macskáknak vagy a kaméleonoknak.
Nehéz megállapítani, merre néz.
Miután úgy-ahogy értette a nyelvet és a neve jelentését,
gyakrabban vett részt a verekedésekben. Hamar lenyomták,
erősebbek voltak és ügyesebbek, olyan fogásokat ismertek,
hogy azonnal fel kellett adni a harcot,
teljesen mozgásképtelenné tették a végtagjait.
Ha kiáltott, elengedték, ez volt a kimondatlan szabály,
és ő azzal játszott, meddig bírja némán,
élvezte a kínzatásban rejlő hatalmat,
hogy rajta múlik, mit tehetnek meg vele.
(A lányokhoz csak úgy lehet érni, hogy az az érintésről szól,
és utána a bátyjuk akkor sem hagyja abba a verekedést, ha kiált.)*

*Amikor félt, egy bizonytalan fényű panellámpára koncentrált
egy klórszagú folyosón. Rézsút, közepén.
Szemben fürdőruhás lányok sora, mellette a röhögcsélő osztálytársak,
talpa alatt sikamlós csempe. Akkor úgy döntött,
sohasem felejtí el. Mélyen belenézett,
összeszorította a szemhéjait.
Arra emlékszem, amire akarok.*

4.

*Az egyik gyerek órán papírfecnit csempészett körbe,
az állt rajta: Szünetben a mosdóban!
Összegyűlt a vécében vagy tíz fiú,
a srác elővette a farkát, és húzogatni kezdte rajta a bőrt.
Mindenki kacagott, egyikiük gyorsan becsukta az ajtót.
Szép nagy merevedése lett a korához képest. Felkiáltott:
13 centi. Lemértem. Akinek ennél nagyobb, mutassa meg!
Hamar elővették, a legtöbben szégyenben maradtak,
egynek volt egy centivel hosszabb.
Láttam az apámat fürdés közben, fityegve olyan vastag volt neki, mint a karom,
mondta, és rámarkolt a csuklójára. Erre ismét kitört a nevetés.
Ő hátul állt, és egész testében reszketett,
a vécéajtónak támaszkodott, hogy megőrizze egyensúlyát.
A mennyezetre szegezte tekintetét, orrában klór és ammónia keveredett,
panelizzók hidegkékek fénye játszott a csempén.*

*Ezután vacogott a péntektektől.
Megváltozott a fiúk tartása és tekintete,
a biztonságos szépségből nem maradt semmi.
Lassabban öltöztek, időt hagytak az elégedett vagy irigy mustrálásnak.
Néhányan visszahúzódnak, váltak,
mások harsányabbak és erőszakosabbak lettek,
bizonyos érintések jelentése megváltozott,
szigorodtak a verekedés szabályai.
Álmában egy fürdőszobában állt: vékony testén
áttetsző fátyol, szájában sajgó daganat. Nem fért el tőle a nyelve,
és izgett-mozgott benne valami, mint egy tojásban.
Mély, öblös hang szivárgott belőle az új nyelven.
Mint vékony, fekete varrótűk, szőrszálak törték át az arcát.*

Nem hívták többé Pupillának, maga elé bámult.

*Egy gyerekről elterjedt, hogy volt már lánnyal.
Senki sem kételkedett, az egyik legmagasabb srác volt,
tekintete szigorú, szája széles, haja rövid, sűrű, erős,
neki volt az egyik legnagyobb,
ráadásul mindenkinél gyorsabban futott.
Folyton erről faggatták, látszott rajta, élvezte a figyelmet,
de csak homályos válaszokat adott:*

*az a fontos, hogy a fülcimpát kell dörzsölni,
attól elvörösödnek, mint egy gránátalma.
Ha sokat becézed őket, megkeményedik a húsup, meg kihűl,
mint a szobroknak, amik kőből vannak, vagy fémből.*

Az is fontos, hogy nem lehet csak úgy odamenni és csinálni, hanem előtte meleg tejbe be kell áztatni a faszt, mert attól még nagyobb lesz, mert abban olyan zsírok vannak, és azt szeretik, ha nagy, mert attól jobb. És ha jó, akkor utána a szájukba veszik, és az is jó. Meg azt is lehet csinálni, hogy nagyon édes gyümölcsöt eszel, papaját, ananászt vagy fahéjat is lehet, attól jó ízű lesz neki, amikor a szájába veszi.

5.

*Az apja érintése a kezdetektől gyengéd volt.
Az anyja néha ütötte, főleg az arcát, dühében. Érthető volt,
mint a nyelv, amit a szájából adott,
de az apja érintése összezavarta.*

*Azt kérdezte az anyjától kiskorában:
Nem mosod meg a lábam között?
Azt a részt neked kell megmosnod, válaszolta az anyja,
és kicsavarta a szivacsból a szappanos vizet.*

*Sokat sírt emiatt.
Mintha bizonyos részekkel máshogyan bánnának,
pedig csak egy test van, minden végtagból
minden végtagba el lehet jutni egyszerűen,
darabokat kéne kimetszeni, hogy máshogy legyen.
Aztán ő is különbséget tett:
deréktól lefelé nem merészkedett,
a hasát is kerülte, meg a száját.
Az anyja gyakran volt mérges, mert összepisálta a vécét,
mert nem tartotta közben a pisilőjét.
Azt gondolta, talán mégis érti az anyját, mert
az emberi test olyan, mint egy térkép, amin
érintések jelölik a városokat, de két helység között
könnyű utat téveszteni.*

*Az apja keze
puha volt, mint a fürdőszivacs,
ujjai hosszúak,
bütyökcsontjai kemények,
szőre fekete, mint
egy szemhéz
belülről.*

Szigorú volt, de kedves, halk és figyelmes,

*ha kettesben maradtak.
Bármit csinált, kettesben maradtak.
Nem engedte be a tengerparti nap sugarait, nehogy
találkozzanak az egymást taszító fények.
A férfi reggeli kávéját szürcsölte – fahéjjal és sok tejjel,
és úgy nézett az anyjára. Éles fájdalom a gyomorban.
Akkor őt is úgy szereti?*

*A kezét vizsgálta.
Hosszú, sovány ujjak, de az apjáénál vastkosabb kézfej,
széles, visszarágott köröm, ezüstös ecsetvonás
a hüvelyk melletti bőrlebenytől a kisujj tövéig:
biciklibaleset emléke, felhasította a kormány.*

6.

*Az összes ablakot feszülésig tárta, hogy átjárja a szobát a huzat.
Tél volt. Nyárvoégi idő.
Dideregni akart, mint a másik otthonban,
ahol már egy másik család lakott,
akik addig aludtak az ágyában,
míg az álmaik ki nem szorították a rémképeit,
amik a paplanba szívárogtak a nyálával,
addig ittak a poharakból, szartak a vécébe, kapcsolgatták a fényeket,
míg meg nem adta magát a ház.
Ott még lehetett fájni.
Levetkőzött, és a szőnyegre hevert.
Két ajtón nem hallatszott át
az apja szörcsögése, az anyja forgolódása.
Mély lélegzetet vett.*

*Azt tervezte, hogy magához nyúl.
Mégfogja a – csupa idegen szó,
itt egyiket sem értenék –, ahogy a többi fiú csinálja, mert ők
megtehetik. Egész testét beszötte a forróság,
reszketett és verejtékezett. Nem volt
olyan pont, amit érintetlenül hagyott:*

*bármi, amit megszerzek, neki adom,
semmi, amit nekem ad, nem az enyém,
és a dolgok nem olyanok az ő kezében, mint az én kezemben,
mert amit ő megfog, az az övé lesz,
mint a faragott nyelű bicska, a horpadt rézvekker, a hamutál,
meg a cigaretta, ami felizzik, amikor beleszív,*

és minden szippantással rövidebb lesz,
és a vége fekete lesz a tűztől, azt leütögeti a hamutálba, amit aztán
anya kiborít a kukába estéenként, ami a konyhában van.
A konyha anyáé. Apának tárgyai vannak, anyának terei.

*Másnap kiszökött a tengerpartra.
Elengedték volna, de titokban akarta tartani a tervét.
Házfalak mentén osont,
súrolta az érdes vakolat.*

*Egy őszöreg férfi – szétkaristolt, száraz, barna bőr,
hidegkék szemei, akár a gázláng –
a hullámok közé vetette magát egyszer nyáron,
és hosszú percekig lent maradt.
Ő a parton ücsörgött narancsgerezdeket majszolva,
azon morfondírozott, hogy lehet,
hogy csak a test agg, nem a mozgás.
A férfi jóval arrébb bukkant fel,
két tenyerében tüskés, fekete labdákat tartva.
Kőhöz ütögette a zsákmányt, kiszívta a belsejét, mint az osztrigáknak,
az üres vázakat visszahajította a vízbe.*

*Gyorsan átöltözött a homokon, életében először egyedül,
majd begyalogolt a hullámok közé.
Még nem nyitotta ki víz alatt a szemét azelőtt,
marta a só, és elhomályosította a látását.
Harmadjára sikerült felhozni egy lényt, erősen kapaszkodott az aljzaton,
szúrták a tenyerét az apró dárdahégyek.
Nézte a fényre vak test táncát,
ahogy lassan, nyugodtan mozgatta tüskéit
biztonságos sziklafelületet keresve.
A homokra döntötte a fejét, figyelt.*

*Kő helyett puszta kézzel
zúzta össze,
húsába hatoltak a tüskék,
csorgott alkarján a bordó vér,
de a szeme száraz maradt.
Onnantól
a jobb kézfeje újra az övé volt.*

7.

Megaláz
az analfabéta test félelme,
a döntések, amiket
helyettünk hoz, miközben
néma.

*Nedves gatyával ébredt,
ragadtak a combjai, de a lepedő nem ázott át, nem értette.
A szagot ismerte, és mégsem.
Főtt csontvelő, megolvadt csirkezsír.
Tapintása, mint a bőrt összerántó gyümölcsnektár.
Haladt egyre a forrás felé, ott mint
a csiganyák, mielőtt lemoshatatlanná válik.*

*Nem értette.
Ez nem lehetek én, ez csak neki van, ez nem jöhetett belőlem.
Hogy évek alatt telítődött a teste,
míg ki nem lökte az idegen anyagot, erre gondolt.
A szaga mégis más volt.
Édesebb, enyhébb. Az állaga folyósabb.
Megmosakodott, mielőtt átöltözött volna.*

8.

*Évszakok között a fényárnyalatnyi különbségek:
a csipketerítő árnyékhalójának szálvastagsága árulja el a tavaszt.
Egy távoli, befagyott országban hajtások ütik át a talajt –
serkenő szőrszálak a bőrt.*

*Ráncos ég duzzadt mirigyei
a borostyánzöld félsziget fölött. Formák derengenek
a láthatár temperakéjében, a szagtalan és ízetlen
esőtől meglazult földből élőlények szivárognak a felszínre,
szirtek árnyékába menekülnek a tépett tollú vízimadarak.
Néma száj számolja a másodperceket
villanás és dörgés között,
remegő ujjak szorulnak
ökölbe a beteljesüléskor.
Amikor a villanás összeér robajával,
lehunyja a szemét.*

Egy ifjú Dévakíhoz

Végtelen és finom prakriti, aki Brahmát
méhében hordva az eget egységgé zengeti,
te minden dolgok misztikus szintézise, engedj
türelmedbe, Dévakí. Te vagy az anyák védelmezője,
aki várni tanult hercegnőként bebörtönözve,
amíg féltetőred, démontól született Kansza,
egy jóslattól rettegve méhed gyümölcseit
sorban eltiporta, nehogy odavesszen
apádtól elbitorolt trónja. Készenlétben várt
a nyolcadikra, de kicsúszott kezei közül az újszülött,
égbe emelkedő Krisna, az anyagi világ hordozója,
akiben Visnu testesült meg, hogy ne csak a szíveket
lakja. Te öröktől való, lényegedben mindent össze-
tartó, magad vagy a teremtéssel azonos áldozat,
arani, a dörzsölt gally, amely a világot égni engedi.
Te vagy az isteneket szülő, megtestesült Aditi,
a fény, amely a hajnalt és az alkonyt élteti.
Te vagy az alázat, a bölcsesség anyja, a vágó,
amelyből megszülethet a szeretet magja.
A tudás türelme vagy, te fáradhatatlan szó-
forgatag, adj erőt, hogy az legyenek,
aki vagyok, fogadj fiadnak.

Egy ifjú Ixchelhez

Ó, Ixchel, te vagy az élet és a halál ura,
aki a testi szeretetet és gyermekeinket adja,
támasza embernek és minden élőlénynek,
bábáktól szól hozzád vajúdáskor ének.

Kaktuszok szép úrnője, fenséges csatorna,
aki tengerből lett, és égből van otthona,
te hozod el türkiz vizeid az áradások helyén,
és megtisztítod poros arcunk esők idején.

*Ó, Ixchel, te vagy a hold, az éjt betöltő tanú,
tükrödben tündököl aranyhajú Kinich Ahau,
miattad talál a földön nő és férfi egymásra,
hogy az ősoket a kezek kötelékébe zárja.*

*Betegek gyógyítója, a mélység tégelyéből
az égi szférákba törő világfa ágai közül őrzöl
bennünket, s amikor égnek fent a csillagok,
ránk minden ékkő a te szóttésedről ragyog.*

*Ó, Ixchel, te vagy a bölcs, nagylelkű istenanya,
hozzád imádkozom, hogy ha sarkam kígyó marja,
te segíts át a menny felé vezető út próbáján,
és hálaimám hajtást hoz neked a világfakoronán.*

Szög és kép

*Réges-régen, amikor a szöget a falba
verték, viszonyokat hoztak létre. Senki
nem húzta ki, a kép úgy függött rajta,
mintha mindig is ott lett volna a helye.
Ehhez igazították a polcot, a polchoz
az ágyat. Amikor évek múlva
kifestették a szobát, lekenték a szöget is.*

*Ahogy teltek az évek, a szög fejére
újabb rétegek kerültek. Húsz év múlva
már a kép sziluettje is látszott a falon,
amikor leemelték a helyéről.
Akkor festették ki utoljára a szobát.*

*A parton angyal áll gyerekek mellett,
a háttérben felhők omlanak össze.
Mintha vihar készülődne. Valami, ami
összeszorítja az égboltot. A vitorla
a fénynek támaszkodik, a fiú
kezében zsineg, a végén kis hajó.*

*A házban, ahol a kép a falon függött,
senki nem volt szőke, az angyal sem
jelent meg. A képet nem tudták
benépesíteni mesékkel, emlékekkel.
Csak a nyugtalanság mintáit
figyelték a vízben, és a legkisebb
zajra is felkapták a fejüket.*

A bőrteknős

A bőrteknős a szétázott, mégis kvarcfényű atlanti fényben kivonszolódik a partra. A levegő mint egy meleg lepedő burkolja be a tárgyakat, a tengerpart félredobott relikviáit, naptejes műanyag flakont, homokozóvödrot, lapátot, pántja vesztett fél pár strandcipőt. Szorongás béleli a figyelmet, mikor a teknős, ahogy követem az esetlen vonulás stációin át, gödröt keres a homokban, ahol végre leteheti tojásait. Bármennyire ősi a mozdulat, mikor a gyíkfejű óslény ittmaradt dinoszaurusz-öszönnel trónjaként foglalja el helyét, hívatlan vendég vagyok a szülőszobában, egy szülő nő ázott lepedőjét lesem, megérezem a szagot, a világrajövetel titokszagát, hiszen a verő nap tojásrepszto hője nem különbözik a tolómozgás hőrendszerétől, ami szétvetett lábak közül levegőre nyomja a csapzott angyalhajjal koszorúzott fejet, mintha saját születésem figyelném kényelmem páholyából, olyat figyelnék, amit nem lehet. A magzatmáznnyirok szaga a sós parti széllel orromba költözik. Kifújom, beszívom. Kifújom, beszívom. Így születek meg s halok újjá annyiszor, évmilliárdok alatt.

Operett

1

*Csicseregnek a madarak,
hogy végre recsegnének inkább –
egykori ujjad nem azt simogatja,
akit csókolt a szád.*

Operett mindenhol.

*Szerelmem felhívja a figyelmem, hogy
túlságosan romantikus a mivoltom,
ezen töprengek, pláne, hogy
egy másik nyelvből kell lefordítanom.*

*A torkomban keserű
orda. És már látom is,
hogy Sárdy János magasra
tátja a száját.*

2

*Az ember mennyit kínlódik,
hogy elérjen egy helyre,
ahová sose készült.*

*Ha lenne annyi csatlakozónk,
ahány dugóból áramot fogyasztunk,
mielőtt folyton lemerülnénk.*

*Boldogság, gyere haza,
basszameg! Meglátod,
nyugodt leszek, illedelmes,
naponta háromszor kimosom
a szégyenem, meg is szappanozom,
mielőtt kétszer belelépnék.*

KI BESZÉL?

Wirth Imre beszélgetése

VI. rész

„hogy boldognak lásson minket a világ”

Wirth Imre: – A „baljós, szegyenében szertefoszló arc” az előző beszélgetésünk végén sokáig kísért, mintha önmagamat is láttam volna egy mindenhol jelen lévő tükörben. Ott bolyongtam én is a Tükörfolyosó¹ című kötetének első versében, amelyben Brahms titkára, Kalbeck akaratlanul is fültanúja lesz a zene születése pillanatának. „Azt hitte, szél sír a felszínen”, írja ebben az első versben² Zsuzsa, a kötetzáró utolsóban pedig „dermedt ráncai sóhajtván elsimultak”, mondja egy szobor kőarcáról.³ A kezdő és záró vers között a boldogság tüneményét éreztem. Remény ez, vagy csak káprázat?

Takács Zsuzsa: – Egyszerre vágy és tapasztalat. A versírás elragadtatottsága, amely az emlékezet szeszélye szerint felidézi az előzetes boldogságélményeket. Például egy tízéves koromból származó emléket. A koalíciós években jártunk – aminek mibenlétéről persze fogalmam sem volt –, de emlékszem a bizakodó, ma úgy mondanám, társadalmi léghőre. Cirkuszba vittek a szüleink, s hazafelé a földalatti utasterelő korlátai között tekerődztem, hajlongtam, táncoltam, és eldöntöttem, hogy artista leszek, de otthon még várok a bejelentéssel. Aztán két évtizeddel később, amikor Annám már három hónapos lehetett, a Bimbó úton sétáltunk, ő elszántan aludt a babakocsiban. Kora szeptemberi délelőtt volt, sugárzó, de nem tikkasztó napsütés, a gyenge szélben feltűnt egy-egy piros-sárga levél, és odaúszott egy-egy tétovázó másik levélhez. Aztán ’71-ben, amikor megszületett második kislányunk is, kora reggel a fodrásztól hazafelé jövet láttam egy korombeli fiatal nőt, karjában egy kisbabával; épp búcsúzott egy idősebb nőtől a kapuban. Mihelyt hazaértem – úgylis közeledett az etetés ideje –, kivettem ágyából az én kisbabámat, odaálltam a kapu elé, hogy boldognak lásson minket a világ. De szerettem a szerepvereket is. Jó volt, hogy megmutatkozhatom, jó volt, hogy vásárra vihetem a bőrömet, anélkül, hogy rám ismernének a többiek. Hogy én vagyok Liv Ullmann, Marilyn Monroe vagy Blanche A vágy villamosából.⁴ És mindenkinél inkább én vagyok Brahms, aki zeneszerzés közben sír, kiabál és nevet, vagy éppen kutyaként morog; „... fölcsapott újra a zene. Megrázkódott / megint a zongora, a rágörbedő árnyat akarta ledobni. Megint ütötte, / cirógatta, kalapálta, szölongatta / makacsul az árnyék. Szölongatta? / Kalbeck vonítást hallott, furcsa duettet...”

– Talán ezt a kitárulkozást éreztem önkéntelen, hogy „odaálltam a kapu elé, hogy lásson minket a világ”.

Az interjú gépeléséért köszönet illeti Merhán Orsolyát.

¹ Tükörfolyosó, Szépirodalmi, 1983.

² Kalbeck a kertben, in: Tükörfolyosó.

³ Fej, in: Tükörfolyosó.

⁴ Tennessee Williams: A vágy villamosa, 1947, a főszereplő Blanche DuBois, akit a filmvásznon Vivian Leigh alakított 1951-ben, Elia Kazan rendezésében.

– Van is a kötetben egy hatsoros vers: „S akihez beszélnek, az *van*, / akinek kezére nyirkos férfitenyér tapad, / akiért elmélyül a hang, / akinek végigfut lábán a fátyolos szempár, / beszélnek hozzám, *hallom*, mondja magában az, / s *látzom*, hiszen néznek”.⁵ A szerelem, a szerelem pusztja lehetősége létezőm bizonyítéka volt a számomra.

– *Test és érzékelés, a másik vágya, ami életet ad. Erősen rezonálnak erre a borító bőrnyalatai Keserü Ilona képén. Hogy talált rá erre, miként került ez a borítóra? A kép itt függ a falon, ahol beszélgetünk.*

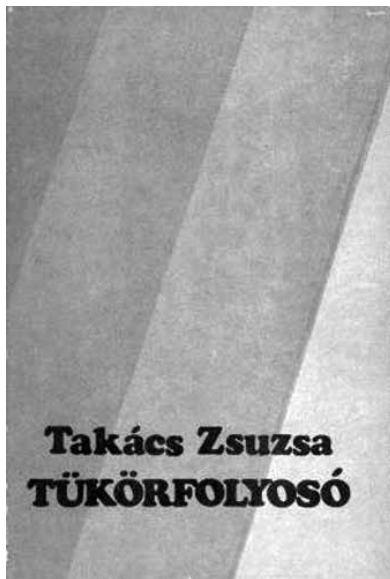
– A kiadóban volt néhány Keserü Ilona-címlapterv. Réz Pál, a szerkesztőm ajánlotta, hogy az egyik közülük a *Tükörfolyosó* címlapja legyen. Ilona meghívott magához a Bem-rakparti műtermébe és megmutatta az általa kiválasztott eredetit. Zaklatott, élénk színek, hirtelen megszakadt ecsetvonások. Igent mondtam és megköszöntem, de nem örültem a választásnak, túl soknak, túl egyértelműnek tartottam a címlap sugallatát. Alighogy hazaértem, megszólalt a telefon, Ilona volt az. Azt mondta, látta, hogy nem tetszik a címlapterv, és följánlotta helyette ezt a fejünk fölött függő, az emberi bőr árnyalataiból komponált képet. Ez viszont telitalálat volt; zömében erről szól a kötet, az érintés szomjúságáról, a sebzettségről, a szereplők egymásra utaltságáról. A *Tükörfolyosóra* érkezett egyébként a legtöbb olvasói visszajelzés. Egyik nőolvasóm, Sz. M. többször is írt, azt mondta, hogy imádkozik értem. Részvéte és szeretete zavarba hozott, egyszerre váltott ki belőlem ellenérzést és hálát, hiszen nem

volna szabad senkinek a szerző és teremtménye alakját összemosnia. *Bovaryné én vagyok* ugyan – de nem a szó szoros értelmében. Gunda Béla ismert erdélyi származású, debreceni néprajztudós pedig golyóstollal sűrűn telejegyzetelve elküldte nekem a saját maga által vásárolt és „kijavított” *Tükörfolyosó*t. Hadd idézzem az *Emlékezz meg rólam* című vers mellé írott könyörtelen, elragadtatott, ellentmondást nem tűrő megjegyzéseit. „Sorok az n-dik hatványon! A modern magyar líra egyik legmaradandóbb alkotása. A jelzők itt-ott finomabbak lehetnének; – mert a vers néha a próza felé hajlik el! – Vigyázni kell a verseiben arra, hogy a megdöbbentően szép sorok közé ne kerüljön egy-egy vasalódeszka!” – írta a vers szövegébe vagy éppen mellé, felkiáltójellel jelezve elragadtatottságát, kihúzva egy-egy sort és nyíllal mutatva rá a szerinte helytelen szóválasztásra. A *Borostyán* című képversemet, amit írógéppel tördelve, nagy műgonddal készítettem, szó nélkül megcsonkította, s egyúttal az egekig magasztalta.

– *Elképesztő ez a figyelem és ez az elemzői magabiztosság. Válaszolt neki?*

– Nem. Semmilyen vonatkozásban sem tekinthettem a tanítványának magamat, de megőriztem a telejegyzetelt példányt, mint valami palimpszesztet.

– *A magáért imádkozó olvasó viszont talán a legnehezebb kérdést veti fel, ami végigkíséri a költészetét, ez pedig a vigasz és vigasztalanság terében bolyongás. Nem véletlen, hogy mint valami „rettenetes, szép” anygallal, a boldogsággal „álmodnak” a versei, felszínre hozva a mélyrétegek rémképeit is. A vigasztalanságtól való tartózkodás az összegyűjtött versek egyik kiadását is elodázza korábban. Hogy lehet a lehangoltságtól/boldogtalanságtól való (valós) félelmet szublimálni?*



⁵ A nevemet mondta, azt mondta: szeret, in: *Tükörfolyosó*.

ugyanazt az életérzést sugallják... stb. Főleg annak örülök, írja, hogy korai verseinek álparnasszienje oldódik, természetesebb... erősebb... úgy modern, hogy a Nyugat nagy költőinek személyességét is vállalja. Azt már nem is mondom, hogy a verset ott engedi el és ott hagyja abba, ahol kell." Fellélegeztem, amikor elolvastam a levelet.

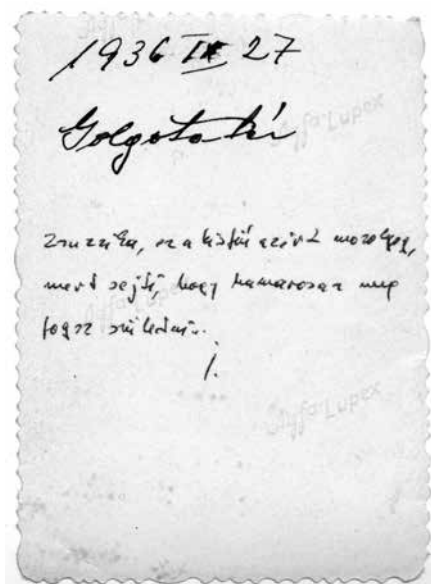
– De... ezt annyira nehéz... Miközben a legismerősebb dolog számomra a bizonytalanság. Mert innen, ilyen távolból nézve ezeket a verseket, nagyon érződik a szerepversek mögé bújás, illetve megjelenik egy olyan hangformálás, amelyik az írást állítja középpontba. Hangsúlyos benne az eltávolítás, bár a hajdani kritikák, reflexiók nagyrészt intentio rectaként értelmezték a kötetet. Van egy nagyon erős alaptörténet, amire többszintű narráció épül a zene, a színház, a színpad, a hős, a mellékszereplő megjelenésével, hogy a személyességből vigyék el ezt az egészet, és játsszák el...

– Személyes szívességből ők vállalják el az életemet. Ők az én Bergman-figuráim. A rendező pedig (én) arra törekszik, hogy színészei megmutassák a káoszról kivezető utat.

– Képességeimhez mérten szeretnék mindent minél pontosabban elhelyezni, évszámhoz kötni, lehet, ez az én rossz beidegződésem. 1983. Abban az évben halt meg Szobotka Tibor és Illyés Gyula. Elvált Lengyel Pétertől.

– 1980-ban váltunk el, pontosan akkor, amikor sikerült elcserélnünk másfél szobás pasaréti lakásunkat egy nagyobb tanácsira a Farkasréten. Péter pedig az Írószövetségtől kapott egy kisebb lakást. Úgy gondoltam, hogy dobozokban fogjuk tárolni a ruháinkat, a konyhafelszerelésünket, de egyetlen 5000 Ft-os autónyermény-kötvényemet (amit Beney Zsuzsától vásároltam meg) kihúzták. Így hát mindent megvettem, ami a nagyobb lakásban az új élet indításához szükséges volt. Vettem egy könyvespolcot, a gyerekeknek új ágyat, és egy új íróasztalt magamnak. Négy év múlva pedig a Szigligeti Alkotóházban egymásba szeretünk Kertész Imrével. De ez a történet már a kötet megjelenése utáni időre datálható.

– Ó, erről mesélne? Tudom, hogy előreszaladunk, de már a beszélgetésfolyam második részében, a Jelenkor 2023. februári számában, a Rejtjeles tábori lap című kötet kapcsán szóba került a neve, és akkor elodáztam a rákérdezést. A beszélgetésünkig persze nem tudtam erről (mint anyyi



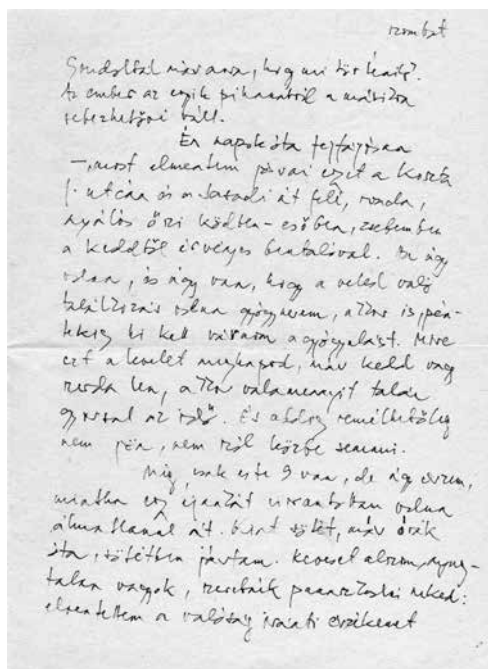
„Zsuzsika, ez a kisfiú azért mosolyog, mert sejti, hogy hamarosan meg fogsz születni.”

mindenről). Szeretném, ha mesélne, mert hát végül is ez mind a versek mögöttésében is és nyilván az ő életművében is benne van.

– Szigligetről már évek óta ismertük egymást. Sőt, mint utóbb kiderült, már '64-ben, Kubából való hazatérésünk után egy évvel találkoztunk egy téli szakszervezeti üdülésen a Mecsekben. Egy szociológia szakos hallgató mesélte, hogy egyes felmérések szerint az ember élete fontos és kevésbé fontos szereplőivel nagy valószínűséggel találkozik már előzetesen is. Velem és velünk mindenestre ez történt. '64-ben a Közgazdasági Egyetem egy főre szóló beutalót kapott, és én Péterrel egyeztetve éltem is a lehetőséggel. Egy éjszaka, míg két hozzám hasonlóan fiatal szobatársnóm egy ismerkedési esten táncolt, én az ágyamra telepedve megírtam a *Szomorú verset*.⁷ Egyébként mindennap kirándultam a többiekkel. De hadd csapongjak tovább egy kicsit, vagy épp ellenkezőleg, hadd fűzzem szorosabbra a szálakat. Túravezetőnk a Mecsekben a beszélgetésünk egy előző részéből már ismert Tag Lajos, zugfotósom, a későbbi zsoké és titkos költő volt, aki jó tíz évvel később lovascapatával vonulva a Margit körúton megleengette felém a karját. És ott, a Mecsek Szállóban találkoztam először Kertész Imrével, amikor is az ajtóban egymásba ütköztünk. Összeütközésünk futó, mentegetőző harsány nevetésbe torkollt. Húsz év múlva Szigligeten hallottam újra a nevetését, ott olvastam el a *Sorstalanságot*, mondanom sem kell, hogy mélyen megrendített. Sokszor hallottam később Imrétől, hogy a nők közül nem egy beleszeretett a *Sorstalanság* elolvasása után. Nem vontam kétségbe állítását, talán a kárpótlás szándéka, a jóvátehetetlen jóvátételének hiábavaló kísérlete lehet, gondoltam, valami

anyai ösztön. Én csak a vizsgaidőszakban, januárban és szeptemberben tudtam elmenni az Alkotóházba egy vagy két hétre, de Imre hónapokon át dolgozott ott. Ha nem voltunk együtt, napon-ta, kétnaponta írt; sűrűn érkeztek levelei Madridba az Egyetemi Oktatók Rezydenciájára, ahol tíz napon át, vagy Iowába, ahol három hónapig voltam az Írói Program vendége (s velem volt Zsuzsa lányom is). Imre közben a mi lakásunkban töltötte munkadélelőttjeit. Ha pedig Pesten voltunk mind a ketten, vendéglakásokban töltött munkanapja után este fél 8-tól fél 11-ig sétáltunk, gyakran jártunk hangversenyre.

– Egy pillanatra hadd reflektáljak erre, hogy Zsuzsa lakásában írt Kertész Imre, mert a beszélgetésünkben már szó esett arról, hogy a gyerekek születése után milyen nagy problémát jelentett Lengyel Péter számára is, hogy nem volt hol írnia. Saját íróasztal, saját szoba, saját tér. Lopott idő, kicsikart, az ajtónál dörömbölő, síró gyerekek, de kegyetlennek kéne lenni... A saját maga számára hogy varázsolt időt, lehetőséget az írásra?



...Keveset alszom, nyugtalan vagyok, szeretnék panaszkodni neked: elvesztettem a valóság iránti érzékemet.”

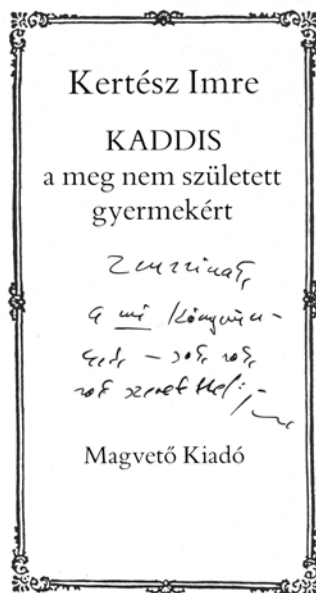
⁷ „Van levegőd itt fulladásig. / Markolhatod és tépheted / de nem tapadhatsz benne semmihez.” In: *Némajáték*, Szépirodalmi, 1970.

– Igyekeztem az óráimat kora délután megtartani. Délelőtt vagy reggel írtam a saját dolgomat, vagy fordítottam. Illetve a szomszéd házban lakó unokatestvérem lakásában dolgoztam.

– *A hangversenyénél tartottunk.*

– Ott voltunk például a 83 éves Eugen Jochum⁸ utolsó koncertjén is, aki Schubert „Nagy” C-dúr szimfóniáját vezényelte a Tudományos Akadémia koncerttermében. A lépcsőfordulóban, a földig érő tükröben Imre és a magam alakja mellett hirtelen megláttam T. A.-t, hét évvel azelőtti római szerelmemet.⁹ „Egy hangversenyen, ahova veled mentem / ... / találkoztunk T-vel, föl sem ismertem / először / ... / Villámsújtottan köszönt rám, / Jó estét! mondtam hűvösen, / de aztán rákezdtek a vonósok. / ... / Kezedhez menekült kezem. / Milyen későre jár! – szölkáltak a vonósok, / és nehéz vonóikat lerakták.”¹⁰ Imre kezéhez menekül kezem az idézett vers végén. Kérdésére pedig, hogy hogyan tükröződik kettőnk története az ő életművében, a *Kaddis* a válasz. „»Nem« – mondtam rögtön és azonnal, habozás nélkül és úgyszólván ösztönösen, mert egészen természetes immár, hogy ösztöneink ösztöneink ellen működnek, hogy úgyszólván ellenösztöneink működnek...”¹¹ De nem idézem tovább az elbeszélő érveit a gyerekvállalás ellen, amikor kiderül, hogy a holo-kasztapasztalattal nem rendelkező orvosnő-felesége teherbe esett. *Zsuzsinak*, a *mi könyvünket* – sok, sok, sok szeretettel, írja Imre a dedikációban. A történet életrajzi háttere az, hogy ’84 elején terhes lettem. Megvoltak bőven az indítékaim, hogy ne akarjam a mindannyiunk életét felforgató változást, ám végül nem kellett megtennem a logikus, de mégis gyilkos lépést; terhességem spontán vetéléssel végződött. „Jó, most fizetek a beteljesült kívánságért. / Kezemben a pozitív lelettel az orvosomra / várva, a rendelőben, a rémült nyájban. // Megvannak bőven az indítékaim. / Legalább annyi, mint könnyei a holdnak. / De gyilkosságnak gondolom mégis. // Beteg voltam miattad, és meg kellett gyógyulnom. / De így, és ilyen áron? / Mint egy elmebajos önvéremre vágyom // Ha nem így, hát úgy! Aztán legyen / a holnapomnak vége! Mi jöhet még? / Átmegeg életem az életembe?”¹² – írtam. A már tizenöt éves, konok fiúnak beillő Annám, akinek „szeme akár a szürkés-kék kavics”, és kisebbik lányom, „a sötét szemű, orrocskája környékén szeplők halvány pöttyeivel” büszkélkedő Zsuzsám után a harmadik gyerek így hát nem született meg. Szerelmi történetünk kezdete ’84-re datálódik és további nyolc éven át tartott.

– *Itt most szünet van, rögzítem írásban, a hallgatásban ezernyi zaj, amiket eddig nem is hallottam, kapaszkodás a tovább-ba, szöszmötölés. Rónay László¹³ emléke, aki megkérdezte a végzős magyar szakost, engem, hogy mihez akar majd kezdeni, nem próbál-e esetleg recenziót írni, a Vigiliába. Most jelent meg a Kaddis, mit tud veled kezdeni 26 évesen. 1990 novemberében jelent*



⁸ Eugen Jochum (1902–1987) német karmester, aki leginkább Anton Bruckner, Carl Orff és Johannes Brahms zenéjének interpretációiról ismert.

⁹ Az eset a beszélgetésfolyam előző részében is szóba került. Lásd a *Jelenkor* 2023. májusi lapszámát.

¹⁰ Egy hangversenyen, in: *Viszonyok könyve*, Jelenkor, 1992.

¹¹ Kertész Imre: *Kaddis a meg nem született gyermekért*, Magvető, 1990.

¹² Napló, in: *Viszonyok könyve*.

¹³ Rónay László (1937–2018) József Attila-díjas író, irodalomtörténész, szerkesztő, egyetemi tanár.

meg róla az írásom, most pedig felzúgnak a „nem”-ek, ahogy idézi is Zsuzsa, az elbeszélő „nemet mond a gyermekre, nemet mond a túlélés meghosszabbítására”.¹⁴

De labirintus lett ez a beszélgetés is, próbálok visszatérni a '83-as Tükörfolyosóhoz. A Kalbeck-
vers szoba került már az elején is...

– A vers az alkotás gyötrelmes és diadalmas folyamatáról szól. A külső szem, fül számára követhetetlen, zavarba ejtő zajokkal kísért jelenségről.

– „Ígérgetett, mutatkozott magzat-héjában / neki, sírt, hogy született, s köszönte / ... / a siker napfényében / érlelődő májrák, a foltos arcból, / a szél suttogása, a szerelem maga.” A titkár véletlen voyeur-ként tanúvá válik és mindent feljegyez. Kínosan pontos és szép, ahogy a kiszolgáltatottság színre lép. A kötetben csak a '77 után írott versek vannak, vagy korábbiak is?

– Nincsenek korábbiak. A hatvanas, illetve hetvenes években a leadott kéziratból készült könyvek általában két év múlva jelentek meg. Így hát nem volt rögtönzés, hirtelen megvilágosodás. A Tükörfolyosó '83-ban látott napvilágot, a kéziratot pedig '81-ben adtam át a Szépirodalminak. Ami pedig a kötetben található szerelmes verseket illeti, Rómában találkoztam T. A.-val. Neki, róla és rólunk, rólam szólnak a versek.

– Nem haragszik, ha kérem, hogy róla is meséljen? Ezek szerint ő is a versek egyik titkos résztvevője.

– Nem az egyik és nem könnyen felejtethő szereplő, éveken át szerelmes verseim főszereplője volt. '77-ben három hónapot Rómában töltöttem, mert úgy volt, hogy összeállítok egy modern olasz költészeti antológiát, de ebből nem lett semmi. Éltem végtelen szabadsággal és a saját verseimet írtam.

Amikor megérkeztem Rómába, kiderült, hogy nem lakhatnak művészek, kutatók, olasztanárok az Akadémián, mert felújítják, és részben követségi rezidenciává alakítják az épületet. Egy panzióba irányítottak, egy kémikus, egy történész és két olasz szakos tanárnő mellé. Oda érkeztem én ötödiknek. Pénzünk alig volt, hiszen a panzióért fizetnünk kellett, míg az Akadémián ingyen lakhattunk volna. Meleg ételt általában csak este ettünk, a kémikus által hazahozott villanyrezsón és egy hűtőn kívül semmilyen konyhai berendezésünk nem volt. Szegények voltunk, mint a templom egere. Délelőttönként beültem a Biblioteca Nazionaleba, Jungot olvastam és jegyzeteltem, ünnepnapokon vagy ha nagyon éhes voltam, olcsó ételbárokban ettem egy tál meleg ételt. Szokásomhoz híven magányos voltam. Néha csatlakozott hozzánk egy-egy továbbutazó ösztöndíjas, mint például Fitz Jenő,¹⁵ Gorsium¹⁶ feltárója, aki egy hónapos ösztöndíjából fedezte több hónapra nyúló utazását, s így korához és szakmai rangjához méltatlan módon valósággal nyomorgott. Vagy Huszárik Zoltán filmrendező és grafikus, aki helyben készült skicceivel fizetett az ingyen ebédért egy-egy vendéglőben. Társaságunk négy állandó tagja, akorra már két szerelmespár, csaknem egy időben utazott haza, én azonban maradtam még krónikásnak és tanúnak, partra vetett hajótöröttnek. A búcsúest emlékezetes, gyászos, groteszk és szomorú volt. A kivételes szépségű tanárnő, Zs. K. terhesen, egy szál kombinéban zokogott az ágyon, míg hűtlen szerelme, F. Sz. történész felkért táncolni, és a fületem próbálta volna harapdálni, ha hagyom.

Miután elutaztak, egy szép napon bekopogott hozzám Francesco, a pincér, mondván, hogy egy földije, „un paesano”¹⁷ szeretne beszélni magával, mert nem tud olaszul, tolmácsolni kéne. Kimentem hát, és az újonnan érkezett szépségétől földbe gyökerezett a lábam. Magas, sötétszőke, barna szemű, kisportolt, negyven év körüli fiatal férfi állt az ajtóim előtt.

¹⁴ Koltai Nelli: A regény az élet igenlése. Kertész Imre: Kaddis a meg nem született gyermekért, Szombat, 2002/12, 12–14.

¹⁵ Fitz Jenő (1921–2011) Széchenyi-díjas történész, régész, numizmata, az MTA doktora.

¹⁶ Gorsium-Herculia Magyarország egyik legjelentősebb római kori romterülete Tácon, Székesfehérvár közelében.

¹⁷ Olasz: egy falusi.

Mint kiderült, orvos-biológus és amatőr komolyzenész. Az elkövetkező négy délutánt vele csavargtam át. A Spanyol lépcsőn fölfelé végül megkérdeztem tőle, hogy párttag-e. Menetetőzve nemet mondott. A jelenet mulatságos volt, beszéd témánk jellemző az akkori időkre. Elnevettem magam, és biztosítottam róla, hogy én sem vagyok az. Sétánk után pokolian megfájdult a fejem, és makacsul kitartott napokig. Biztos voltam benne, hogy a fájdalom egyetlen gyógyszere az, ha meztelen bőréhez érek, ha magához ölel. Ez meg is történt. A negyedik napon, egy újabb sétánk után kiszállt utánam a liftből a második emeleten, már együtt léptünk be szállodai szobámba. A fejfájásomat pedig mintha elvágták volna.

– *Aztán vele találkozott újra, amikor Kertész Imrével volt a koncerten.*

– Igen, álltunk a lépcsőfordulóban, a földig érő tükör előtt, Imre valami számomra hallatlanul mulatságos megjegyzést tett. *De szép hosszú combom van*, valami ilyesmit, azt hittem, nekem szóló bókról vagy merő nyelvbötlésről van szó, másodpercekig eltartott, mire megértettem, hogy magáról beszél ... és akkor megláttam hirtelen a tükörben T. A.-t. A nevemet mondta, és elcsuklott a hangja, ha lírai költő volnék, azt mondanám, hogy „mint aki hirtelen fölzokog”.

– *Kalbeck képzeletben feljegyzi, hogy „Micsoda keserűség mondatta velem, / hogy múlik az idő! / Fölnéz a mellette haladóra. Ujjong”,¹⁸ és hogy „Ellöki magától boldog szerelmesét, / fölkel, kibontakozik az ölelésből”.¹⁹ Vagy: „Nem kell beszélned, / elég, ha vagy, a beeső fényben, / a szemközti ülésen Róma és Ostia közt”.²⁰ Szívesen kapaszkodnék a titkár elsuhanó alakjába, ahogy serceg a tolla és odasúgja nekem, hogy nem kell beszélned. Hogy fejezzük be ezt a részt, Zsuzsa?*

– Talán úgy, hogy nem folytatjuk valóban. Talán úgy, hogy elmondom, a kötetben nemcsak szerelmes, de mindenképpen szenvedélyes versek vannak, és közülük nem egy a gyerekeimnek szól. *Az Emlékezz meg rólam!* vagy az *Üzenet*, az Annának írott *Július* párverse például, amelynek címzettje a kisebbik lányom. „...Kelj föl / hajnalban, ha idegen városokban jársz, / ha ébredését meglesed, tiéd lesz minden, / a kóborló kutyák, az elrúgott narancshéj, / a nyújtózó tenger. Forogj a földig érő tükör előtt / légy szép!...”²¹ Benne vannak továbbá a Rómába való visszatérésem alatt vagy után írott szerelmes versek is. Ugyanis visszamentem egy hónapra még, mert a harmadik havi ösztöndíjamat nem vettem fel, hiszen hazautaztam, hogy lássam a gyerekeimet. Minden ideálisan alakult. A minisztérium megértőnek bizonyult, hozzájárult ahhoz, hogy visszamenjek, ha fizetem a repülőutat. Ez meg is történt. Péter helyett, akit közben behívtak tartalékos tisztii továbbképzésre, a szüleim vállalták a gyerekeket, a csodálatos erdélyi néni segítségével. Visszaérkezésem napján azonban zavargások törtek ki Rómában, fölszedték az utcaköveket, bizonyos utcákat lezárták, életveszélyes lett volna arrafelé járni. Ha akartam volna, és akartam, stílusalakzatként, merő költői túlzásként úgy tekintettem, hogy ez azt jelenti, nincs visszaút, visszatérés az egy hónapja még annyira baráti valóságba. „Hadd legyen hideg. Hadd nézzen vissza egymásra torlódó testükre hidegen – írtam az egyik búcsúversben. Kik itt fekszenek most a gyűrött vásznon, / nem itt és nem most, hadd higgye. / Egy árokparton heverték sok száz éve. / ... / Magában beszél, tudod, hogy utoljára vagy most vele? / És utánzás lesz, akármilyen jön...”²² Letelt a hónap, és végleg hazajöttem, T. A. maradt még, de néhány hét múlva, már ithonról, postai küldemény érkezett tőle: az utolsó közös esténken a hotelszobájában hallgattott Dvořák *Romantické Kusy* lemezfelvétele. Megrendítő volt meghallgatnom újra az olasz rádióban még *Pezzi romanticként* felkonferált művet.²³

¹⁸ Nosztalgia, in: *Tükörfolyosó*.

¹⁹ Erősen nézik egymást, in: *Tükörfolyosó*.

²⁰ Két állomás között, in: *Tükörfolyosó*.

²¹ Emlékezz meg rólam, in: *Tükörfolyosó*.

²² Erősen nézik egymást, in: *Tükörfolyosó*.

²³ Dvořák: *Romantické Kusy*, in: *Tükörfolyosó*. „Csak látni ne kelljen, csak nézni édes arcát, / mellén mint hegedű, ne kelljen heverni...”

Tíz eszkimó

dráma egy felvonásban

Szike, dr. Károlyi Zoltán onkológus főorvos (hatvanas évei elején)
Andrea, dr. Steiner Andrea, Szike felesége, pszichiáter, onkopszichológus (majdnem ötven)
Ági, Károlyi Ágnes, Szike ikertestvére, Európa-bajnok úszó
Béla, úszóedző, kommentátor, celeb (majdnem ötven)
Kata, Béla új neje, ügyvéd (40)
Dávid, az ifjú „komornyik” (30 körül)
Bence, a „kis Lévai”, színész, rendező (30)
Anna, kis Lévai barátnője, könyvelő (35)
Német futár

1. jelenet

Budai villa, valódi minimalista luxus, ízléses gazdagság. Néhol kicsit sok az erdélyi, népi motívum. Nem is illik oda, tolakodó, de nem kínos. Minden egy tér, kisebb beugrókkal talán, konyhasarok (amerikai konyha), olvasósarok, nagy nappali, mintha távolabb erkély nyílna, tágas és szellős, ablakos, világos. Lépcső, direkt lift.

Színen van Szike. A hűtőben matát. Csörög a telefonja. Bevágja a hűtőajtót, nagy csattanás. Felveszi a telefont.

SZIKE *(a válaszok a telefonba):* Doktor Károlyi, tessék... szevasz... igen, én műtöttem... Nem, nem voltam ügyeletben, csak bent ragadtam... Most mit akarsz?! Huszonnégy órája talpon voltam... Ja?! Jó.... Azt hittem, baj van... Akkor szívesen... Persze, megcsinálom. Hogyne, beülök az onkoteambe... ezt miért kérdezed?... nyugtasd csak meg... mert meggyógyul,

kijön belőle... tényleg... nem, nem kell tőlük semmi... fenét... életemben nem fogadtam el, nem most fogok rászokni, amikor büntetik... szívesen... szívesen... szevasz.

Nyílik a liftajtó, belép Dávid, a komornyik. Hátán hátizsák, civilben van, utcai ruhában. Meghajol. Szike ellép a hűtőtől, az ajtó nyitva marad: zsúfolásig van étellel, itallal.

SZIKE Legalább a te kapunyitód működik. Csilliárdokért vettem és trágárdomb az egész.

Dávid bólint, felemeli a kapunyitó kutyüit, aztán megint meghajol. Szike a fiú felé lép, felemeli a kezét, de félbemarad a mozdulat, nem öleli meg.

SZIKE Szevasz, barátom! *(az órájára néz)* Pontos vagy, mint mindig... Én már... csak tebenned bízhatok.

Dávid meghajol, kivesz két kisüveges, drága sört. Becsukja a hűtőajtót. Miközben az egyiket odaviszi Szikének, lecsavarja a kupakokat.

SZIKE Aki tud szolgálni, mindig mondom, az tud ember is lenni... *(kocintanak)* Egészségedre. *(isznak, Szike leül, Dávid mellette áll)* Hogy vagy?

Dávid meghajol.

SZIKE Jó. Az jó.

Dávid meghúzza, sóhajt, hogy milyen jólesik.

SZIKE Tudod, hogy szívesen adom, de azért most többet ne igyál. Majd, ha elmentek a Béláék. Majd viszel el néhány palackot. Egy komornyik érénye a pontosság és a tekintély.

Dávid bólint, lehúzza a sört, az üres üveget beteszi a saját táskájába, aztán visszamegy, és kinyitja Szikének a hűtőajtót. Ahogy Szike elindul a hűtő felé, nyugtázza, és lemegy a lépcsőn.

SZIKE Csak azt ne mondd, hogy szusit rendeltél?! Idehívjuk Béláékat vacsorára. Kivételesen nem csak tékozzoljuk az életünket, akarunk tőlük valamit... meg magunktól... ami még meglepőbb. És te rendeltél valami nyers rizses szart?

ANDREA *(hangja, közeledik)* Most az a baj, hogy szusit, vagy az, hogy rendeltem?

SZIKE Mindkettő.

Andrea beér a belső lépcsőn, ahol az előbb a komornyik lement.

ANDREA Akkor fogd be végre. A szusi Katáé meg az enyém. A férjeknek van cafat.

SZIKE Már elment az étvágyam.

ANDREA A főorvos úr mimóza.

SZIKE Cafat. Mint valami kutyakaja.

ANDREA Ha mócsingos aszpikban tálalom, gyanakodhatsz. Mindig is cafatnak hívtam a pörkölteket. Régen édesnek találtad, ahogy mondom. Szeretted.

SZIKE Mikor? Amikor még baltával támadt rád az apád?

ANDREA *(meghökken)* Apa engem soha... ezt te nagyon jól tudod!

SZIKE Jaaj! Hagyjál már, tudom. Apád egy „trubadúr lovag”. Kit érdekel?! Én csak arra a magyar filmre utaltam... na... mondjad már, baromi híres... fekete-fehér... abban van, hogy...

ANDREA Hogy jön most ez ide? Miféle film?

SZIKE *(tényleg zavarosan beszél)* Nem a film jön ide... hanem a sztori. Az élet! Arra utaltam, hogy ez az egész cafatozás... szerelmünk hajnalán lehetett. És abban a filmben is... Onnan jutott eszembe... hogy apád se akart hozzá adni.

Miközben Szike magyaráz, visszatér már szolgálati ruhában Dávid. Becsukja a hűtőajtót. Aztán figyel, a komornyik teljesen átéli, ő is töri a fejét, gondolkodik és örül, mindvégig követi „gazdájá” reakcióit.

Dávid egyébként is olyan, mintha egy test lenne Szikével. Mindenhová követi, ha nevet, némán nevet vele. Szike pedig úgy tesz, mintha mindent, amit a komornyik csinál, azt csinálná. A komornyik közben persze díszkrét, odébb húzódik, ha kell, de mindig ugrik. A többieket rendre meglepi, idegesíti a túlzott igyekvése.

ANDREA Jól vagy?! Remélem, a betegetid előtt nem zagyválsz így.

SZIKE Melyik film az?! Nem igaz, hogy nem tudod! A sztori komcsi baromság, de Törőcsik Mari játszik benne, meg izé, aki öngyilkos lett.

ANDREA Az agyad a cafat. Hagyjál.

SZIKE A lányra rátámad a saját apja. Baltával.

ANDREA Már megint az a balta.

SZIKE Hát nem igaz, az egyik leghíresebb magyar film!

ANDREA Együtt láttuk? Vagy köze van hozzánk?

SZIKE *Körhinta!* Tessék. Azért se néztem meg telefonon, láttad?! Akármennyit iszom, beugrik.

Feltartja a kezét, és nézi, hogy remeg-e. A komornyik is emeli, de csak szégyenlősen, és nézi, hogy az övé remeg-e.

SZIKE És nem remeg. Nem remeg a kurva bűdös anyját! És beugrik innen!

A fejére mutat. Aztán a szívére.

SZIKE De a tisztaság innen jön. Azért bírom a piát. Mert tiszta a szívem.

ANDREA Mint a patyolat.

Andrea lemondóan a konyha részbe megy, Szike a bárpult felé. A komornyik odapattan és már ott vár.

SZIKE Kérsz egy pohár bort?

ANDREA *(oldalról)* Vodkaszódát kérek.

Szike áll, a komornyik kivesz a bárpultból egy vodkát, odamegy a szódakészítőhöz, de kifogyott a patron. Miközben a komornyik patronot cserél, Szike úgy beszél a feleségéhez, mintha mindezt ő tenné meg.

SZIKE Ezt direkt csinálod. Esküszöm, előre megfontolt szándékkal. Sose cseréltetted ki a szódapatront. Nem vagy szomjas ebben a tetű melegben?

ANDREA *(a konyhából)* Mit sírsz? Még életedben nem cserélted ki. A „kezed” már cseréli, nem?

Dávid meghajol.

ANDREA Esküszöm, csak keresed az okot, min sértődhetnél meg.

Dávid ugrik, hozza is az új palackot.

SZIKE *(maga elé)* Cafat.

Szike a zsebére néz, mire a komornyik előveszi belőle a mobilját. Közben bejön Ági, leteszi a Körhinta DVD-t az asztalra. Szike int, hogy ezt nem kell, és nyomkodja maga. A komornyik mélyen meghajol, és csalódottan a nők felé megy.

ÁGI Régi filmekre vágytok? Soós Imre. Úgy hívják, aki öngyilkos lett.

Andrea visszajön a konyhából.

ANDREA Ne hallgatózz, gyere föl.

ÁGI Sokkal szórakoztatóbbak vagytok magatokban.

Andrea elmereng.

SZIKE *(maga elé a telefont nyomkodva)* Hol vagytok már, Béláim?

ANDREA *(Áginak)* Szerintem a te iker-testvéred mindig ugyanolyan paraszt. Ha a földszinten vagy, ha itt. Nem maradsz le semmiről. Nekem meg jobb, ha itt vagy.

Ági nyúl a vodkásüvegért, de Dávid megelőzi, odatartja neki, meghúzza a vodkásüveget.

ÁGI Így valamiért mégis más.

ANDREA Leszokhatnál erről, idegesít!

ÁGI Inkább próbáld ki. Más az íze.

ANDREA Próbáltam elégszer. Szar.

ÁGI Meg kell hozzá öregedni. A fiatalság meg az öregség gáz. Kiszolgáltatott vacak az ember. És általában olyankor iszik palackból, kamaszként meg a betegágyon. A *muszáj* miatt más az íze.

ANDREA De nem muszáj.

ÁGI Öregedni? Dehogynem.

ANDREA Ja!

Mondja beleegyezően, és meghúzza az üveget. Szike felnéz a mobil nyomkodásából.

SZIKE Már te is? A húgom rábeszél?

Andrea rá se néz.

ANDREA Tényleg jó! Más.

ÁGI Véged van. Megöregedtél.

ANDREA Kös.

ÁGI Az jó. Fogadd el, húgocskám. Akkor kismul az élet.

SZIKE Ne hívd a feleségemet a húgodnak. Ez nem fertő itt, hanem család.

A két nő röhög.

ÁGI Ha ez nem fertő, bátyuskám, akkor a pokol se az.

SZIKE Édesem, ha eddig nem lettél ripacs, az Isten szerelmére, kérlek, vénségedre már ne legyél. Nem kellenek ide a ...

ANDREA és ÁGI együtt *(befejezik helyette)* ... a nagy mondatok.

SZIKE *(Ágit parodizálva)* „Ha ez nem fertő, akkor a pokol se az”.

ÁGI Tán nem?

ANDREA Hol a vodkaszódám?

SZIKE Ugráljál, majd belül szénsavas lesz.

Csöng a mobiltelefon, Dávid felveszi és Szike füléhez tartja.

SZIKE Na végre! Ne hozzatok semmit! Magatokat hozzatok. Desszert? *(Ránéz Andreára, aki a fejét rázza, hogy ne)* Azt lehet! Akkor meg minek kérdezed, tán otthon akartad hagyni? Jól van, Bélám, csak gyertek már! Csókolás.

Dávid leteszi.

ÁGI Te komcsikkal barátkozol?

Andrea röhög.

SZIKE Tesókám. Tündér virágszálam. Nagy köcsög a Béla, ha innen nézed, vagy ha onnan nézed... néha akkor is. Érted, ha rossz a forma, rossz a forma. De azért... *nem kom-csi.*

Szike közben elindul, hogy töltsön Áginak vörösbort, hogy kiszolgálja a nőket, de valójában megint mindent a komornyik csinál.

ANDREA Rohadt elfoglalt vagy.

SZIKE *(cinkusan)* Egy főorvos?! Sose! Az orvos szabad ember.

ANDREA Úgy értem, nem olvasol híreket. Úgy látom, tökéletesen tájékozatlan vagy a Béla ügyeivel.

ÁGI És úgy általában is.

SZIKE Lemondatták a Bélát, egyszerű a matek. Kedden válogatott úszóedző, istencsászár, szerdán szardarab. És még csak nem is volt jogos az egész. Beleszakadt kicsit. Ezért jajgattok? Persze, hogy megzakkant. Pojácá lett. Ez a legkevesebb. És az, hogy sportriporternek állt, nem ciki.

ANDREA Sosem tudom eldönteni, hogy téged érdekel-e valaki vagy sem.

ÁGI Bárcsak én se tudnám!

SZIKE Most mi van? Hogy elmegy abba a tetű tehetségkutatóba zsűrinek? Osz? Nekünk éppen jó.

ANDREA *(Áginak)* Mondom. Mindig meglep.

ÁGI *(Andreának)* Igazad van, azt hittem, nem tudja... *(Szikének)* Mi a Jóistent terveztek ti, amihez éppen jó, hogy a Béla hülyét csinál magából?

SZIKE Te kérdezed? Sportsznobok gyöngye! Kell egy valamirevaló arc a sportorvosi centrumom... centrumunk élére. Mert ti *(Ágira mutat)*, kurva élsportolók, még nyugdíjasként is olyan finnyások vagytok, mintha még mindig körülöttetek forogna a világ... Nem beszélve a szétsztárolt maiakról.

ANDREA Milyen megengedő lettél.
SZIKE Segíteni akarok a Bélának. Ez egy
rendes meló.

ÁGI Ő meg közben az RTL-hez megy ri-
pacskodni. A libsi csatornába!

SZIKE Édes Istenem! És akkor én vagyok
bigott. Meg hithű. Meg nyilas. Da-
loznak, bazdmeg! Vagy nem? Bugy-
borékolnak kicsit, harákolnak, aztán
hazamennek. Attól vezetheti nálam...
nálunk a sportorvosi részleget! Vagy
aki egyszer skálázik életében, annak
örökre annyi?

ANDREA Már a jobbos elveid is leved-
letted. Ez tényleg fertő.

A két nő nevet.

SZIKE Ne fertőzzetek itt nekem. Lehet-
ne fertő. Ha egyszer elengedném
magam. Aztán, ha végeztünk, szép
csöndben elásnálak benneteket a
kertben.

Döbrent csönd.

ÁGI A két világháborús német katona
mellé.

ANDREA Jaj. Elég ebből.

ÁGI Hát, ha már el akarsz ásni, majd
megmutatom előtte, hol nyugszanak
a német katonák.

*Andrea ütögetni kezdi a fülét, hogy nem
akarja hallani. A komornyik ugrik, egy fül-
hallgatót visz oda, Andrea csak legyint, hogy
menjen onnan.*

ANDREA Nagyon kérlek, Ági, hagy-
d ezt! Hogyan sétáljak utána a kertben.

SZIKE Majd sétálsz másutt. Elég nagy
ez a kert meg a villa, a három szinten
majd csak elkóborolsz, ott korzózol,
ahol csak akarsz.

*Andrea megint ütögeti a fülét, Dávid felkap-
ja a fülhallgatót, de nem mozdul, csönd lesz.*

ANDREA Legalább néhány alapszabályt...
SZIKE Éppen te mondd.

ANDREA Én legalább a saját szabályai-
mat betartom.

SZIKE Nem én hoztam fel, hogy a nagy-
papa meg apuka elásta a két német
katonát a diófa alá.

*Andrea felkapja a vodkát, a komornyik ugrik,
hogy tartja, de ő mutatja, nem kell, magától le-
húzza a vodkát, az asztalra vágja. Dávid elkap-
ja, igazgatja, törölgeti. Ági ijedten elindul felé.*

SZIKE Csak ne játszanád, hogy nem tud-
tad, hogy ott vannak. Minden ótvar
veszekedésen, nagyjából fél évente
elárulom. Hozzak repülősót? Már az
is kínos, hogy úgy kell tenni, mintha
nem tudnád.

ÁGI Te is csak tőlem tudod, nekem mu-
tatta meg apa.

SZIKE Beszarok! Szerinted nekem nem
mondta el apuka, hová ásták el őket
a nagyapával?

ÁGI Nem jöttél le! Életében egyszer meg
akarta mutatni, hol vannak. Emlék-
szem... a harmincötödik születésna-
punk volt, és hogy azt mondta, elmúlt
a fiatalságotok, szembe kell néznetek
a múlttal.

SZIKE Tévéztem.

ANDREA Szartál mindenre, ahogy más-
kor.

SZIKE A jelennel néztem farkasszemet,
kiscicám. Képzeld, abban a pillanat-
ban, amikor ti apukával a kertben
kószáltatok, egy ürge kikiáltotta a
parlament ablakából a köztársaságot.
Ti meg lemaradtatok róla! Negyvenöt
éve ott aszalódtak a német katonák,
és nem ért rá megbeszélni, melyik
diófa alatt vannak. Én anélkül is tu-
dom, hogy lementem volna. Menjek
le most, és ássam ki őket?

ANDREA Te erre igazából büszke vagy!
Csiklandozza a libidód! Feláll rájuk,
ugye? Hogy ott fekszik a te arisztok-

rata rózsadombi kertedben két náci csontváz?

SZIKE Ó, hogyan! Lepuffantják őket az oroszok a kertben, a nagypapa elhantolja őket, apuka füvet növeszt rájuk, én meg rejszolok fölöttük.

ÁGI Beton. Mint a beton.

ANDREA Bunkó.

SZIKE Hát pedig az egyik tiszt. A papa mondta. Akár örülhetnétek is.

Ági lehúzza a vörösbort. Dávid azonnal tölt bele.

ÁGI Én többször is hallottam beszélni őket.

Döbrent csend, Szike és Andrea rémülten összenéznek, ezt Ági nem érzékeli, mereng.

ÁGI Bár... már majd' harminc éve nem. Akkor is, utoljára... csak azon a rádión.

Andrea leejti a poharat, de Dávid elkapja, nem török el, zavartan visszaveszi, Szike röhög.

SZIKE Ó, hát biztosan a *Vendég a háznál* című műsorban adták élő egyenesben őket! Vagy a körkapcsoláson! Vasas-Honvéd, egy-egy. Károlyiék kertjéből jelentjük....

ÁGI Nem úgy értem! Nem a rendes rádión!

ANDREA Ági, kérlek! Ezt ne.

ÁGI Húgocskám, nem akarlak kínozni.

ANDREA Akkor ne tedd.

ÁGI De egyszer...

SZIKE Halljuk, halljuk! Most jönnek az úszóedzésben meg a tengernyi doppingban megzakkant élsportoló évtizedes tévképzetei...

ÁGI Anyád doppingolt.

SZIKE Tiéd.

ÁGI (*Andreának*) Kicsikém, hát tudod, vetétek azt az izét. Még a gyerekeknek.

ANDREA Ági, ez most vicc?!

ÁGI Az, szívem. Egyfajta vicc. Olyan vicc, minthogy ez az aljas Szike, az iker-testvérem engem is örökké meg akar műteni.

Szike röhög. Ilyenkor a komornyik is mindig némán röhög.

SZIKE Bármikor széthasítalak. Lenne is rá ok.

ANDREA (*Áginak*) De most engem is bán-tasz.

ÁGI Húgocskám, ne legyél ijedős. Igyál. Erős nő vagy.

SZIKE Hallod, „hú-gocs-kám”, növesz-szél tökök.

ÁGI Szóval. Vettétek azt a vacakot. Ami olyan volt, mint valami tévé meg rádió. Közvetítette, mi megy a gyerekeknel...

ANDREA Babaőr.

SZIKE (*megörül*) Nekünk volt elsőnek digitális meg videós a városban!

ANDREA Elsőnek...

SZIKE Igen, én vettem meg az első a Böszörményi úton, a Lévaiéknál.

ANDREA Ó, tényleg a nagy Lévainál... illetve akkor még a kiskeres hülyegyerek Lévainál... tényleg... most meg színi igazgató úr... meg minden ... piacos-butikosból elnök úr, kurátor, isten... fél év tanítóképzővel...

SZIKE A Bandi kiváló színházi ember és remek igazgató! Nem kell ahhoz papír. Az semmire se jó. Neked is van papírod róla, hogy orvos vagy. És?

ÁGI Elmondhatom?

Dühösen néznek rá, folytatnák a vitát.

ÁGI Akkor még fiatalok voltatok, legalábbis Andrea. Meg boldogok. És folyton rám maradtak az ikreitek.

ANDREA Nem igaz, hogy folyton.

ÁGI Gyakran én vigyáztam a gyerekeitekre.

ANDREA Amiért nagyon hálás vagyok...

SZIKE (*nem bírja, közbevegő*): A kis Lévai meg... egyszerűen zseni! Maga a színészkirály! Hol van már Latinovits?! Leborulok a nagysága előtt.

A komornyik hajolgat, mint egy színész.

ANDREA Kibújhatnál inkább a seggéből. Megalázóan undorító vagy. Vén-ségedre lettél pojáca. Művészbejárók előtt rostokolni. Késő estig várni rá, hogy meghívhasd egy whiskey-re, és imádkozz neki, hogy jöjjön el hozzánk vacsorára. Jó színész, látom, baromi tehetséges, rendben, de egy kis majom. Többször itattad, mint itthon a macskát.

SZIKE Alig múlt harminc és Párizsban rendez! Milánó, Moszkva.

ANDREA Moszkva! Most?! Hát köszönöm.

ÁGI Utoljára kérdezem! Fontos. Meghallgattok?

SZIKE Szavazzunk!

Felemeli a kezét, persze Dávid is emeli.

SZIKE Szerintem... *nem!* Ne dumáljál, tesókám! Komoly baromság-szag van a levegőben.

ÁGI Márpedig, ha megrohadsz is, hallottam a németeket beszélni. És láttam a babaőr képernyőjén az árnyaikat. A tiszt drezdai, és arról panaszkodott a legényének, hogy...

SZIKE Az árnyaikat? A babaőrön? (*Andreának*) Most én mondjam ki, hogy klinikai eset az ikertestvérem, vagy ki-mondod te végre, és úgy viselkedsz, mint egy praktizáló pszichiáter?! Felírsz neki valami eszetlen erős nyugtatót, amit ha egyszer bevesz, többet nem jön fel ide?!

ANDREA Ági, megijesztesz.

ÁGI Mit kell ezen beszarni?

SZIKE A gyerekeink babaőre közvetítette neked a majd' ötven éve halott német

katonák kerti kvaterkáját?! Semmin se kell beszarni, öregem! Naponta hallok ilyen képzelgéseket a Kékgyolyóban. Csak azoknak a szerencsétleneknek már szétette az agyát meg a szívet a rák! És tele vannak nyomva szteroiddal meg morfiummal.

ÁGI Mindegy. Csak gondolkodtam. Ha feltámadna benned a lelkiismeret, érdekes lenne megkeresni azt a lányt.

ANDREA Kit?

ÁGI Drezdában. A kertben nyugvó németek nyakában ott a dögcédula. Utánanéztem, a német állam elvinné őket, mi meg azt kérnénk, nyomozzák ki, a tiszt Matildája, aki a Schol és a Rozmarinstrasse sarkán lakott, és postáskisasszony volt, várt-e rá.

SZIKE Matilda?! A Rozmaring utcában? Ó, hát várt, persze, hogy várt. Ezt meg én hallottam a babaőrön. Nem is! Láttam a csajt a kis képernyőn. Nem. Nekem mondták be egy taxiba a cébén. Hogy Matilda azt üzeni, várt. Kár, hogy nem szoltunk, mert így ráment az élete.

ÁGI (*komolyan veszi*) Éppen ezen gondolkodtam. Hogy mi vagyunk a hibásak.

SZIKE Mit csináltak volna a nagypapáék meg apa a náccal? Az ostrom alatt kellett volna szólniuk vagy Rákosi alatt? Kinek a börtönében kellett volna meghadniuk?

ANDREA Nagyon kérek, ne náccizz. Éppen te.

SZIKE Miért ne náccizzak? Mert náci vagyok? Vagy ők azok voltak? Tessék, azért ne? Mert magyarok mertünk lenni? És akkor az azt jelenti, hogy náci vagyok.

ANDREA Tudod te, miért mondom.

SZIKE Apát hagy ki ebből. (*A hűgához*) Legalább most legyen benned valami. Szeretet, becsület. Ha apáról van szó. Ráment az élete, hogy visszaszerezze a villát a temérdek beköltöztetett pro-

litól. Hogy kivásárolja azt a sok tetűt innen. *(A feleségéhez)* Vagy tudod, mit? Vegyük be a te apádat is. Elvégre kevés nagyobb komcsit ismerek nála.

ANDREA És mibe vennéd be?

SZIKE Benne van ő magától.

ANDREA Miért? A nyilasokkal kellett volna kvaterkázni, mint a te családodnak?

ÁGI Én megyek *(el is indul, de megtorpan)*.

SZIKE Gratulálok! Egy... jellem vagy.

Ha gáz van, mindig lelépsz.

ÁGI Nyaljátok ki!

ANDREA Esküszöm, leköpném magam...

SZIKE De jó ötlet, hogyan segíthetnék?

ANDREA Ha találkoznék azzal a kamaszlánnyal.

SZIKE Jaj, kisszívem, ne Karinthyzzál, nem vagy gimnazista.

ANDREA Bárcsak lennék! Az életben nem állnék veled szóba. Hogy találkoznék a kamaszlány önmagammal. Még hogy mi vagyunk a rózsadombi Rómeó és Júlia?! És te nem tehetsz a félig – vagy tán egészen – nyilas családdodról.

ÁGI Andrea, ez erős... tudod, hogy imádlak, de...

Andrea leinti.

ANDREA *(Áginak)* A családjáról senki nem tehet, drágám... *(a férjének)* Szóval, azt hittem, én vagyok a mindeged. Milyen ostoba kamasz liba voltam!

SZIKE Most is az vagy, kedvesem, most is az vagy.

ANDREA *(inkább önsajnálóan, mint visszakérdezve)* Ostoba liba.

SZIKE *(kicsit meglepve, kicsit megjátszottan)* A mindenem.

ANDREA A semmi. Hagyjál! Keversz egy vodkaszódát?

SZIKE *(önimádván és elfoglaltan, mintha ő töltene)* Micsoda Rómeó voltam!

ANDREA Öreg. Felcsináltál húszévesen.

Szike sértetten abbahagyja, olyankor a szóda spriccelése elhallgat, aztán folytatja, a szóda is jön, Dávid is úgy dolgozik, mintha ő beszélné, teljes szimbiózisban vannak. Aztán adja az italokat a nőknek. Kis csönd.

ÁGI Miért mondták le a Bélát?

ANDREA Szike, referálj! Minek vagy benne a mindenféle úszószövetségi elnökségben?

SZIKE Csak társadalmi tag.

ÁGI Nem igaz, hogy nem hallottál valamit.

SZIKE Ne játszd meg magad! Rólam tudják a szövetségben, hogy pletykás vagyok. Te biztosan többet tudsz nálam. Nekem csak azt mondták, valaki más balhájába bukott bele. Alig árultak el szaftosabbat a hivatalos verziónál.

ANDREA Talán, mert az is éppen elég szaftos.

SZIKE Béla nem bántott senkit.

ÁGI Különösen nem gyerekeket.

ANDREA Ez szerintetek hír?! Ez a legkevésőbb. Ha bántott volna, bizonyára nem hívtad volna meg vacsorára. Elvégre pedofilok nem ülnek a *mi* családi asztalunknál.

Szike tanácstalanul néz, megrántja a vállát, csöngetnek.

SZIKE Megjötték végre!

ANDREA Inkább nem is gondolok rá, hogy emlegetett számár.

SZIKE Ne gondoldj te semmire.

ANDREA Az a te asztalod.

A komornyik kihajol az ablakon, de Szike kiabál helyette.

SZIKE *(mintha ő hajolna ki az ablakon)* Nyitom!

ANDREA Minek vetted azt a sok kütyüt?! 360 fokos radaros, kamerás

rendszer, miért raktak távirányítót a bokorra is, ha bárkit beengedsz. Anélkül, hogy megnéznéd, ki áll a kapuban.

SZIKE Nem működik. Ezt akartad hallani?! Beszart az ötmillás ellenőrző rendszer...

ANDREA Több lesz az...

SZIKE ... de garanciás!

ÁGI Csak a miniszteri céges haverjaid másfél hete nem veszik fel a telefont...

ANDREA Istenem, legalább ne csináltatnál volna direkt liftet.

SZIKE Mi csináltuk, édesem, *mi!* És a világ legmenőbb dolga! Imádom. Kivéve, hogy naponta tobzódnak itt a hülye futárjaid... De, most, taddamm! Csak úgy betoppannak a Bélaék...

Nyílik a liftajtó. Egy GLS-esre emlékeztető futár lép ki. Annyira meglepődik, hogy a nappaliban találja magát, hogy ijedten visszaugrik, és rácsukodik az ajtó. Ági röhög.

ANDREA „A világ legmenőbb dolga.”

SZIKE Ezt nem hiszem el! Még szombat délután is tudsz rendelni valamit? Mit ígértél neki, hogy kihozta?!

ANDREA Rendkívüli munkanap van. *(ránéz az órájára)* Volt.

Nyílik az ajtó, a futár félénken ismét kilép, bólint. Dávid azonnal odaugrik, tollat tart, ettől a futár még jobban megrémül.

FUTÁR Elnézés. Én kérek elnézés.

SZIKE Azt áruld el, mi a szart rendeltél, és mekkora SOS sürgősségi különdíjjal?

FUTÁR Nincs külön... pénz... oder díj. Csak megcsúsztam. Én vagyok egy új futár.

Leejti a digitális aláíró készüléket.

FUTÁR Sajsze.

A futár a komornyikra néz, de az nem mozdul, ezért felemeli magától.

FUTÁR Es tut mir leid... Ez itt egy késés.

Dermedten nézik.

SZIKE Maga... izé... német?

FUTÁR Az vagyok.

ANDREA Ezt te találtad ki, Szike? Valami vicc?! Vagy te kattantál be, Ági? Én minden futárt ismerek. És ez a németes poén, most, ezek után rohadtul nincsen az ínyemre.

FUTÁR Nem akarok probléma. A csomag víúáj...pi. Örülök, ha nem teszik egy panasz.

SZIKE Ó, hát persze! Én hívtam ide ezt a német csicskát! Előre tudtam, hogy a húgom baromságokat beszél majd, és...

ÁGI Gyerekek! Ez égi jel!

FUTÁR Ez nem egy jó mondat. Én egy futár vagyok. Nur. Egy új.

ANDREA Kítől hozott csomagot?

A futár maga elé tartja a csomagot, rázza, mutatja. A komornyik alá tartja a kezét.

FUTÁR Csomag.

Szike belejön, röhög.

SZIKE *(láthatóan improvizál)* Óöö... Drezdából jött, ha tudni akarjátok.

FUTÁR *(rémülten)* Ja, ich komme aus Dresden. Aber woher wissen Sie das? Was wollen Sie von mir? Mit akar ön?

Dühösen nyújtja a csomagot.

FUTÁR Minden magyar egy sajsze? Warum?

Döbrent csönd. Rázza a csomagot. Dávid kikapja a kezéből.

FUTÁR Csomag!

ANDREA Sei bitte vorsichtig! Törékeny is lehet benne.

Szike odamegy és emeli a kezét, de a komornyik írja alá helyette. A futár döbbsen nézi, ahogy ezek ketten úgy tesznek, mintha egy ember lennének, hátrál.

ÁGI Édes Istenem! Ő lehet a tiszt unokája? Talán ide küldte az Úristen a tiszt unokáját!

FUTÁR *(rémülten, hogy kivágja magát)* Mindenki unoka.

ÁGI *(mintha ez valamire bizonyíték lenne, rémülten, katarzisan)* Na, tessék!

ANDREA Hát ilyen nincs...

SZIKE Nem tudtam, hogy ilyen mélyen vagy.

ÁGI Ez jelenés. Minimum. Feltétlenül égi jel.

SZIKE Andrea! Ha ezek után se szedálsz le, felmegyek az emeletre, és kibaszom a diplomádat az ablakon.

FUTÁR Komplette egy idióta. Mindenki. Tudják egy mit? Oder... én adok egy panasz.

SZIKE Hát ez kurva jó! Menjél csak be a központba, kifaszom, és mondd meg nyugodtan, hogy panasz van, a főorvos úrénál meredeken emelkedik a kaki. Vagy ne is. Inkább ballagjál be és... és... és... *(maga is meglepődik, mit mond, kívár)*... sírjál.

FUTÁR *(meghökken)* Nem sírok!

SZIKE De, sírjál!

FUTÁR Nem sírok.

SZIKE De sírjál!

FUTÁR De... de... de... de... Miért? Warum?! Fuck! Nem sírok.

SZIKE Hanem? Mi lesz? Te is itt végzed a kertben?

FUTÁR Most... most... ön... engemet....

SZIKE Náci volt a nagyapád, azt mondd meg?! Náci volt, vagy nem volt náci?

ANDREA Szike! Ez elviselhetetlen.

ÁGI Vezekelnünk kell.

FUTÁR *(teljesen kétségbeesve)* Sájsze, sájsze, sájsze!

SZIKE Hát itt, öregem, bármiből, bár-miből kurvaég lesz.

A futár odarohan a liftajtóhoz, és rémülten nyomkodni kezdi a gombokat. Nézik, a lift nem jön. Csönd.

FUTÁR Csomag.

Nyílik az ajtó. Futár beugrik, de kinéz.

FUTÁR Kurva anyád, mindenki!

Az ajtó becsukódik. Dermedt csönd. Andrea felemelné a csomagot, de a komornyik megelőzi. Andrea dühösen kikapja a kezéből. Aztán mintha mi sem történt volna.

ANDREA Jaj, de jó, a legeslegutolsó pillanatban...

SZIKE Mi van benne, nyugtató?

Andrea tartja, a komornyik feltépi a csomagot, felemeli a kis ruhákat, babahalmik vannak benne, rugdalózdók stb. A komornyik emelgeti a kis ruhákat.

ANDREA Milyen régen voltak ilyen kicsik a mi édes, aranyos ikreink. Majd harminc éve. Istenem, milyen gyönyörű újszülöttek voltak! Sosem láttam szebb gyerekeket.

SZIKE Mi az anyám ez?

ANDREA Azért, mert te egy érzéketlen bunkó vagy, én még figyelek a Katára meg a Bélára.

SZIKE Te tényleg jártál orvosira? Esküszöm, libáért vette a papírt a száalmas apád.

ANDREA Ma este nagy bejelentésre várok. És ehhez a nagy bejelentéshez nem elég durrantani egy pezsgőt. Mert Kata, ha jól számolok, már nem ihat majd alkoholt.

SZIKE Hát nem számolsz jól! Ha az utolsó beültetés sikerült is, még éppen titkolózni fognak. És különben sem szabad babaruhát venni a gyerek

születése előtt. Ennyi babona még belém is...

ANDREA Nekik, nekik nem szabad venni. Ezért praktikus másoktól kapni. Hogy amikor mennek a szülőszobára, legyen valami göncük. Tőled meg nem kapnak majd...

Megint csöngetnek. Most Szike „odavág” a kaputelefonra, legyinti a kezét, a komornyik út helyette, és a hang működik.

BÉLA Na, mi van, kicsiöcsöm? Le se jössz? Mást is vártok ma estére?!

2. jelenet

Szike beugrik a liftbe, hogy lemegy eléjük, a komornyik követi, lemennek.

BÉLA *(a hangja még mindig hallatszik a kaputelefonban)*: Nem mondjátok, hogy mást is hívtatok?! A kis Lévaiék is jönnek?! Vagy mi van? Szétesz a nap. Jön már lefelé valaki?

ANDREA *(egyedül maga elé)*: Ó hogye. A színészkirály bármikor beállíthat. *(parodizálja a férjét)* „Jaj, hát hozzánk bár-mi-kor jöhettek.” Elmondta neki milliószor. *(Áginak)* Mondjuk, ha egyszer tényleg méltóztatna beállítani, hozhatna babaórt a Lévai papa régi boltjából, hogy megint kihallgassuk a náci tiszteket...

ÁGI Nem vagyok bolond. Te belül, ott, tudom, hogy tudod, hogy nem.

ANDREA Semmit sem tudok.

ÁGI Annyi szeretet van benned, drágám.

ANDREA Semmi sincs már bennem. Kitégtem, elhasználtak. De most azért is erős, szolidáris nő leszek, figyelmes anya. Mint régen.

ÁGI Ne mondj ilyet. Remek ember vagy. Katának meg... nem kell a te női pártfogásod... Néha nehéz elhinnem, hogy pszichiáter vagy.

ANDREA Itthon nem is vagyok.

ÁGI Egy úszó mindenütt úszó.

ANDREA Ugyan már. Talán régen. Te, édesem. De manapság...

ÁGI Jó, akkor egy színész mindenütt színész.

Nyílik a lift, Béla, Kata és a visszatérő házigazdák belépnek, Béla meglátja a Körhinta DVD-t az asztalon.

BÉLA *Körhinta*. Remek! Ti is klasszikusokkal nyugtatjátok a szétcincált idegeiteket? Én a *Falfúrót* nézem hetek óta.

KATA Még egyszer sem értél a végére.

BÉLA *(majdnem ledobja a DVD-t, de megigazítja a haját, még egyszer ránéz, mint ha tükröt lenne)* Anyám kedvenc színésze volt.

Szike is odaér.

SZIKE A Mari! Jogos. Az évszázad nője. Az örök...

Béla és Kata nevetni kezdenek.

KATA Hát, a Mari állítólag nem volt az anyósom kedvence, apósom annál inkább rajongott érte.

BÉLA *(macsósan, affektálva)* Fátylat a múlt-ra! Minden múltra nagyon sok fátylat.

SZIKE *(megjátszva)* Na, mindent tudni akarok!

ÁGI *(letudva a témát, parancsolóan)* Jaj, az újszülöttnek minden vicc új?!

SZIKE Hogy itt nem lehet jókedvű senki! Hát, ha megint hallani akarom, akkor mi van? Belehalsz?

ÁGI Mit csámcsognál rajta? Méltatlan a te szádba. Még szinte gyerekek voltak. És nagy szerelem volt. Olyan, amelyet te nem is ismersz. Amolyan... mindent felperzselő.

Zavart csönd lesz.

ANDREA Jelentem, én egy ideig azt hittem, Szike ismer ilyen szerelmet.

ÁGI Túl fiatal voltál, szívem, meg lettél vezetve.

SZIKE Na, jön az asszonykórus. (Áginak) Akármekkora sztár voltál, úszókgyöngye, téged végül senki nem vett el, úgyhogy biztosan jogos, hogy felvilágosítasz minket a „mindent felperzselő szerelmek” természetéről.

ANDREA Mi köze a házasságnak a szerelemhez?!

ÁGI Kösz.

ANDREA Bárcsak veled örülhetnék.

Nevetnek.

KATA *(teljesen váratlanul, oda nem illően, Béla előző témájára reagálva)* Anyád az öngyilkos alkatokat szerette.

BÉLA Drágám! Ez ízléstelen volt. Nem azért rajongott *(felveszi a DVD-t)* a Soós Imréért, mert öngyilkos lett.

SZIKE Mit isztok?

Szike már „tölti is” a whiskey-eket, Dávid persze csinálja helyette, csörög a jég, Kata átadja a whiskey-t, amit hoztak, Béla a nagy virágcsokrot.

KATA Én inkább...

SZIKE Viszkit mindenkinek!

ANDREA *(Kata felé)* Oda se bagózz rá. Mit iszol, édesem?

KATA Valami édesre vágyom. Alkoholmentes koktéltra.

Andrea elmosolyodik, bólogat, mint aki megmondta, mint aki mindent tud. Sokatmondóan Szikére néz, de az nem veszi az adást.

SZIKE Hogy a fenébe ne! Majd keverek valamit. Lónyálból van egész raklap.

ANDREA *(dühös, amiért nem veszi az adást)* Viszkivel meg tele a padlás. *(beleköt, hogy figyeljen már a jelekre)* De te eddig boroztál, ha jól láttam, nem kéne töménnyel folytatnod.

SZIKE Igen, eddig is jól láttad, meg most is jól látod.

BÉLA Ezt skubizd meg! *(két ujjal felemeli a whiskey-t, amit hoztak)*

SZIKE Gyönyörű! *(nézi)* Mi az ég ez?

BÉLA *(előadást szeretne tartani)* 24 éves vagyok Hibiki. Gabona és maláta...

SZIKE Ez japán? Japán whiskey?! Nem mondod!

Kis csönd lesz.

ÁGI Én utálok a whiskey-t, de azt még én is tudom, hogy a japánok a legmenőbbek.

SZIKE Hol? Kinek?

BÉLA ...ötféle hordóban érlelődnek a párlatok, és...

SZIKE Én mindent tudok. Mindent tudok. És mindent ittam már. Még toka-ji whiskey-t, meg békési whiskey-t... mert mi, magyarok mindent tudunk, de hogy japán.

ANDREA Most baromkods? Minden whiskey-kóstolón, ahová elcibáltál, a japán „tétélekre” verték a nyálukat a sommelier-k.

SZIKE Hol? Ki?

Béla láthatóan csalódott, leteszi az üveget. Óvatosan engedi, nagyon teátrális mozdulat, de a legvégén elengedi, nagyot koppan, elborulna, Dávid elkapja. Mindenki Bélát figyelni közben. Ahogy végez, körülnéz és megigazítja a haját.

BÉLA Nem mondtam volna, de még nekem, khm, de még nekünk is drága volt.

SZIKE Japán whiskey. Viccnek jó.

KATA Néha olyan vagy, Szike, mint akinek már kitompult az éle.

SZIKE Ez meg nem jó viccnek.

ANDREA Hagyjátok, ilyen bunkó volt egész nap.

ÁGI Miért nem ültök már le...

Elővenne egy aránytalanul nagy tálcát, de Dávid megelőzi, meggy és kínálja helyette.

ÁGI Sütöttem pogácsát, még meleg, kóstoljátok meg.

ANDREA (*csodálkozva*) És hogyan teleportáltad ide? Ekkora malomkeréken. Mikor?

ÁGI Jól ismerem a házat.

ANDREA Én is jól ismerem. És egész este itt álltam. Mikor hoztál fel pogácsát?

SZIKE Ezt mondjuk, bírom. Hogy nem sajnálsz semmit. Ezzel egy egész lakótelep jóllakna.

KATA (*elgondolkodva*) Lakótelep... (*magának*) Miféle? (*felcsillan a szeme*) Tényleg, ti voltatok már valaha panellakásban? Úgy értem, bent. Evör?

BÉLA Ez isteni. Atyám, Ági! Istenő vagy. (*túlozva*) Már a közeledben lenni is megtiszteltetés, és hogy így sütsz. Pááárdon! Alkotsz.

SZIKE Ne nyálazzál már. Ne puncsoljál, nem vagy már úszóedző.

Döbrent csönd lesz, aztán egyszerre röhögik el magukat.

BÉLA (*elmélyített, teátrális hangon*) Az ilyeneket vártuk meg edzés végén mindig. Az ilyen...

ANDREA Köcsögöket? Istenem, bárcsak Szike járt volna edzésre a gyerekek helyett...

ÁGI (*félbe akarja szakítani*) Vegyetek.

Andrea zaklatottan arrébb megy, ez a mondat, ami kiszakadt belőle, láthatóan őt viselte meg a legjobban. Két pogácsát is betöm a szájába, alig kap levegőt, mint egy hörcsög, csak áll, és próbálja rágni. Folynak a könnyei. Közben rág. Szike és Béla direkt elfordul tőle, Kata rémülten odasiet, és áll mellette bénán, és úgy beszél indifferens dolgokat (folytatva a paneltémát), mintha vigasztalná.

KATA (*lassan, elmerengve, vigasztalósan*) Nincs a vécének fala. Csak egy pozdorjalemez.

Andrea próbálja lenyelni a pogácsát, de nem sikerül. Csak rág, rág. Bólogat, mintha Kata tényleg vigasztalná. Kata megsimogatja.

KATA A sóhajtás is felhallatszik.

Andrea hálásan néz, mintha ez most nagyon szép lett volna.

KATA A szagokról nem is beszélve.

Béla a felesége felé fordul.

BÉLA Te miről beszélsz, Katus? Megzakkantott a Falfűró? Akkor nem nézem végig. (*röhög magán, de hirtelen elborul, mert eszébe jut valami*) Vagy megint túltoltad a Xanaxot?

Kata ellép Andrea mellől.

KATA (*kivételesen élénken*) Szerintem te sem voltál vidéken soha. Úgy ismered Párizst meg Amszterdamot, mint a tenyered. De az agglomeráción túl akkor jártál először, amikor bemutatlak anyaméknak.

Szike röhög. Dávid némán röhög vele.

SZIKE Ez mondjuk korrekt, Bélám. A nagy macsó edzőarc külső mögött mindig is egy pojáca budai zsúrfiú szíve dobogott. Végül is, ez való neked, ez a tévés élet!

BÉLA Szike, ez a te szádból. Hogy nem szakad le a villád harmadik szintje... vagy hányadik ez... a plafon.

SZIKE Miről beszélsz?! Én mindig rendes magyar gyerek voltam. Parajdi són nőttem föl. És hamar megtaláltam magamban az erdélyi szívet!

BÉLA Parajdi sóban az erdélyi szívet? Kiköhögöm a belem. Az lehet, hogy parajdi. De a fűszeres hozta házhoz. És a komornyikod apja (*Dávidra néz*) vette át.

ÁGI (*mintha még mindig téma lenne a pogácsája*) Annak idején ilyet nem süthettem volna...

BÉLA (*megkönnyebbülten, hogy ebből a témából kimenekül*) Hogy is süthetnél

ANDREA Milyen jó, hogy a fiaink kijöttek a sportból, és rendes ikrek, igazi jó testvérek. Vállvetve mennek az életben.

Döbrent csönd.

SZIKE Mi is a koszt?

ANDREA (*elneveti magát*) Mintha nem tudnád.

Dávid kimegy, és több körben behozza a tálat, Béla azonnal ráveti magát. A többiek türelmesebbek. Állva, fogadásszerűen esznek mindenkől, répacsikok, zellercsikok meg az emlegetett ételek. Dávid fontoskodik, kiszolgál.

BÉLA Erős papriká. Izünt it? De ne Strong Pistát hozzá, könnyörgök.

Dávid pattan, megy a paprikáért.

SZIKE Én szeretem. Erős Pista, Piros Arany. Nekem ne mondják, hogy nem kurva jó, ha kurva jó.

ÁGI Ízfokozó glutamáttal és guargumival.

KATA Halas a szusi?

ANDREA Persze, drágám, milyen lenne.

KATA Mondjuk, mangós. Úgy ennek egy kis mangósat.

Andrea megint mindentudóan a férjére néz. Aztán újra Katára.

ANDREA Mangót kívánsz, drágám? (*Szikének*) Mangót kíván!

BÉLA Nekem magyar cévitaminos, Szentgyörgyi Albert-es paprikát hozzá! (*Katára kacsint, hogy milyen jó vicc volt, parodizálta Szikét, de az nem reagál*), ha nincs, mindegy, akkor csilit.

KATA A hal most nem esne jól.

ANDREA (*Szikének*) A hal most nem esne neki jól.

Szike még mindig nem érti, vagy inkább nem akarja érteni.

SZIKE Kussoljál már. Mi is halljuk! Hülye vagy?

Andrea teljesen kiakad, hogy a férje nem olvas a biztos jelekből. Felpattan, majdnem lelöki a pogácsákat, rémülten utánuk kap, de a komornyik megelőzi, ettől még dühösebb lesz, elhajtja, felkap kettőt, hogy betömi, de inkább visszadobja, fújtat, de aztán megjatszott nyugalommal újra Kata felé fordul.

ANDREA Pörkölt?

KATA Milyen?

SZIKE Csülök! Azt egyél. Hagyd ezt a nyers szart.

KATA Jó. Jól hangzik. Kérek.

Szike röhög. Dávid is némán.

SZIKE Magadra maradtál, Vaszabi!

ÁGI Én kérek a szusiból, veszettül gusztá.

BÉLA Én nem falom el előled, az biztos. (*Szikének*) Lópikulát se ér a paprikád.

Nem csíp. Fény utca? Biztosan onnan van. Minek jársz oda?

KATA (*Andréának*) Te főzted?

SZIKE (*Bélára meg az erőspaprikára csak legyen*) Én főztem.

ANDREA Ami ugye azt jelenti, hogy Dávid főzte.

BÉLA (*Szikére nézve*) Remek szakács vagy.

Szike szerényen mosolyog, Dávid meghajol.

ÁGI A Dávidka erdélyi, azért főz ilyen jól.

Dávid felemeli a mutatóujját, és nyitja a száját, hogy mondana valamit.

SZIKE (*megelőzi*) Partium! Hogy lehet mindig összekeverni. Szatmár. Igazi északi legény.

Dávid hálásan mosolyog, megint meghajol.

BÉLA Szike, akkor hozzá Erős Pistát. Vagy nem is. Inkább Piros Aranyat.

Dávid megy.

SZIKE Hozok mindkettőt.

ANDREA Akkor nem mindegy, hogy ki főzte? Hogy Erdély-e vagy Pááarcium? Bekeveritek azzal az undorító krémmel, és kész. Mondom én, jó lenne a kutyakaja is.

Béla röhög.

BÉLA Én már gondoltam rá! Olyan gusztos. Embereknek miért nincs ilyen? Falatkák aszpickban. Mennyivel menőbb már, mint a májkrém.

KATA Szívesen feltálatlom neked. Egy gonddal kevesebb.

ÁGI Ez lehetne a magyar feminizmus alapköve. Pirosaranyas kutyakaját a férjeknek.

Szike ledobja a tányérját. Dávid felkapja.

SZIKE Megbolondulok. Már megint. Hagyjátok már a picsába a kutyakaját. Elmegy tőletek az életkedvem.

ÁGI Várandós vagy?

Ijedt csönd lesz, Kata és Béla elfordulnak a társaságtól.

ANDREA (*ijedten*) Micsoda mimóza vagy te. Már megint felfordult a gyomrocskád?

SZIKE Nekem volt gyerekszobám.

BÉLA Lakosztályod, apukám.

Mindenki röhög, Ági éppen iszik, kiköpi az italt. Dávid azonnal törli.

ÁGI A drága Béla bácsinak, a jóapádnak volt ilyen pontos humora.

SZIKE Kiúsznátok egymás seggéből?

BÉLA Tetű dolog lehet, hogy neked ennyire nem sikerült.

SZIKE Nem nem sikerült. És nem „ennyire”! Nem voltam tehetséges úszó, és ezt beláttam. Ági tehetséges volt,

ott maradt. Akkor nem sikerült volna, ha erőltetem.

BÉLA Apa... (*zavarba jön...*) Béla bácsi, remek edző volt, mindent megtett... Érted is.

SZIKE A Törőcsik-szerelem előtt vagy után?

BÉLA És azt mondod, hogy nem volt... kudarc... Sit... Hogy te nem vagy irigy.

SZIKE Te se lettél bajnok.

KATA (*maga elé a férje helyett válaszképpen*)

Négy olimpiai bajnok tanítványom...

BÉLA (*ingerülten belevág*) Igen! Négy olimpiai bajnok tanítványom volt, és...

KATA ...tizenhét...

BÉLA (*Katának, valódi dühvel, semmi finomkodás*) Kuss, bazdmeg!

BÉLA (*folytatná helyette, próbál nem indultatos lenni*) Tizenhét világbajnoki...

KATA ...érem.

ANDREA (*Katának*) Ezt bitang jól csinálod, szívem.

Kata őszintén meglepődik.

KATA Mit?

ÁGI (*Bélának*) Ez baromi nagy dolog. Hány edző...

ANDREA (*odakapja a fejét, megpróbálja ő is elcsenni a mondatokat Ágitól*) mondhatja el ezt magáról...

ÁGI ... nevelt olimpiai bajnokot?!

ANDREA (*Katának*) Látod, nekem nem megy.

KATA Béla mindig ugyanazt mondja. Szóról szóra ugyanazt. Ugyanúgy.

Béla sértetten néz, tekintetpárbaj, látszik a férfin, gondolkodik, mit mondjon.

KATA és BÉLA (*egyszerre*) Kapd be!

Andrea dől a röhögéstől.

ANDREA Te vagy a legjobb barátnőm!

Kata komolyan veszi.

KATA Tényleg?

Ági röhögni kezd. Andrea dühös Ági röhögése miatt, indulatosan felel.

ANDREA Persze, drágám.

KATA Kösz. Olyan ingadozó a hangulatom.

ANDREA (*Szikének*) Ingadozó a hangulata!

SZIKE Megint kezdted?

ANDREA (*Katának*) Drágám, készítek neked valamit. Mindjárt hozom.

Andrea kimegy.

BÉLA (*Szikének*) Rápippantunk végre? Mi van itt, ilyen vastag (*kezével mutatja*) az unalom.

SZIKE Te mióta dohányzol?

BÉLA Mióta nem vagyok sportember. De nem dohányzom. Szivarozom, kérek.

SZIKE Eszetlen nagy ötlet. Megkínálhatlak?

BÉLA Nem, én kínállak meg.

Mindketten (hármán a komornyikkal) kimennek az erkélyre.

ÁGI Nem vagy terhes, látom rajtad.

KATA (*üveges szemmel*) Ultrahang van a pupilládban?

ÁGI Érzem.

Kata felnéz.

KATA Biztos, mert te se voltál soha.

ÁGI De, többször is.

Kata megdöbben.

KATA Elvetted? Nem vagy komplett.

ÁGI Indiszkrét vagy, ahogy mindig.

KATA Én?!

ÁGI Én csak azért hoztam szóba, mert azt akartam, hogy szólj rá Andreára. Amíg nem csinál valami hülyeséget.

KATA Elvetted?

ÁGI Azért voltak. Világversenyek előtt két hónappal teherbe ejtettek, sportorvosi célból, ez amolyan legális doping volt, az élet ereje, ahogy vége volt, küret.

KATA Kúr után küret. Undorító. Én sosem lennék képes... Igazából mindig is undorodtam tőletek... bocs... az úszástól.

ÁGI Hát, akkor nem kellett volna a Bélához menni... De akkor is szólj rá Andreára. Meg van zakkánva. És ne játsszál rá. Így joggal hiszi azt, hogy terhes vagy.

KATA Csak boldoggá akarom tenni. Annyira imádja, hogy nekem nem sikerült. Hogy nem tapadt meg a kis rohadék.

ÁGI Miről beszélsz?

KATA Azt játssza, hogy azt hiszi, terhes vagyok.

ÁGI Együttérez veled, támogatni akar.

KATA Inkább magát.

ÁGI No és? Andrea keresi magát. Igen. Nem a régi. A fiai nem járnak haza Washingtonból. A rohadék bátyám meg mindent megtett, hogy rosszabb legyen a helyzet. De nem gonosz.

KATA Én nem mondtam, hogy milyen. Nem is tudom, milyen. És nem is érdekel, milyen.

ÁGI Hogy tudod te adni a férjed előtt a naivát.

KATA Nem adok én semmit.

ÁGI Ilyenkor meg...

KATA (*kiszakad belőle*) Én nem tudtam... Hogy ti mindent és mindenkit lenéztetek. Én nem tudok ezzel versenyezni. Egy úszónak csak egy másik úszó az ember. Ha ezt tudom...

ÁGI Akkor nem csapsz le Bélára már a valóper alatt?

KATA Én voltam az ügyvédje, éjjel-nappal együtt voltunk.

ÁGI Inkább éjjel.

Kata végigméri Ágit.

KATA Hát... ilyenkor te se vagy az a jószágos nagynéni, az a rózsadombi Mary Poppins, akinek máskor mutatod magad.

A férfiak visszajönnek.

BÉLA Trágyadomb öngyűjtőid vannak. Adjál kapunyitót, a kocsi van szivargyűjtő.

SZIKE *(Áginak)* Úgy jártunk, mint annak idején a fiúk.

ÁGI Kik?

SZIKE *(sziszegve)* Hát a gyerekeim! Az ikrek.

ÁGI Ja! *(kompenzálva)* Istenem, nyolcévesek voltak. És elgyűjtogatták a ház összes gyufáját.

Szike elmosolyodik, de szomorú.

SZIKE Mindet. Tíz doboz gyufa. Már akkor is kitartók voltak. Különösen Iván.

ÁGI Szenzációs akaratereje volt.

SZIKE Aztán az öccse szájában... a legutolsó gyufától, a legeslegutolsótól meggyulladt a cigi.

KATA Nyolcévesen cigiztek?

BÉLA Csak egyszer, de mindjárt le is buktak, szegények. Istenem, mennyi fekvőtámaszt nyomtak apánál... Béla bácsinál, a bemelegítésen büntetésből.

SZIKE Soha többet nem köptem be őket neked, ha bármit rosszkodtak itthon.

BÉLA Azért nem lettek bajnokok.

SZIKE Azt inkább hagyjuk, Bélám, hogy mi a geciert nem lettek bajnokok.

KATA *(újra álmatagon)* És nem maradt gyufa?

SZIKE *(ingerülten)* Mit tudom én... nem maradt.

ÁGI *(próbál terelni)* Még itt lakott az utolsó proli család a földszinten.

SZIKE *(elmereng)* Rendes emberek voltak... igazából... a Hartaiék.

KATA Akkor legalább volt gyufájuk.

ÁGI Az volt.

SZIKE Volt itt... ott... minden.

Néznek egymásra. Csönd.

KATA *(elmerengve)* Manapság a gyerekek olyan korán érnek... Ez is! Nyolcévesen cigizni...

BÉLA Hülye vagy?! A Szike fiai majd harmincévesek! Mit manapságozol. És különben... én is kemény legény voltam... kipróbáltam... hatévesen a cigit.

KATA *(dühösen)* Akkor is! *(újra elmerengve)* Manapság olyan korán érnek. Ott van az a svéd kiscsaj is. Még gyerek, és ő menti majd meg a világot.

SZIKE Mit ment meg?! A buzernyák svéd libsiket menti meg...

ÁGI Gréta?! Szerencsétlen svéd kamasz.

SZIKE Te vagy a szerencsétlen. Az a lány egy baromi pontosan kitalált, nyugati propagandaeszköz.

BÉLA „Nyugati propagandaeszköz?” Szike, milyen kádársta duma ez? Ezt a faszt negyven évig már szopni kellett.

Miközben Béla ezt mondja, megrázza a farkát. Macsósan, de nevetségesen, inkább pojácá, mint macsó. A többiek undorodnak, röhögnek, fújolnak, Szike pukkadozik. Észre sem veszik Andreát. Andrea bejön egy tálcászerű, nyitott vesszőkosárral, felöltöztetett babák ülnek benne. A babaruhákon ott a cetli, látszik, hogy újak a ruhák. Cuclis üveg stb. Dermedt csönd.

BÉLA Esküszöm, hogy ezt megálmodtam!

KATA Nem. Ezt én álmodtam meg, drágám. És elmeséltem neked.

BÉLA Mindegy. Pontosán, tú-pon-to-san ilyen volt.

SZIKE Ez mi, Andrea? Ez mi? Én tudom, hogy megkettýentél, de mindennek van határa.

Dávid mindenkinek tölteni kezd, és zavartan szaladgál.

ANDREA (*látja, hogy baj van, erőltetett boldogsággal*) Nagyon sok boldogságot nektek! Jó egészséget a kismamának...

Ági odasiet, próbálja kitessekelni Andreát. Dávid segít neki, de őt ellökik.

ÁGI Hozzunk be tortát.

BÉLA Most már ne vidd ki a matyóhímzést, Kincsecském! Tedd csak le. Gyönyörködjünk. Mit akartál ezzel? Mire jó ez?

KATA Biztosan én vezettem félre.

ANDREA (*kétségbeesve*) De hát én azt gondoltam, tényleg azt gondoltam.

KATA A mangó miatt?

ÁGI Tudatosan szívattad, édesem.

KATA Szerinted az Andrea tök hülye?

ANDREA Hülye vagyok, tök hülye vagyok.

SZIKE Ennyivel azért nincs elintézve, aranyoskám.

ANDREA (*maga elé*) Rohadjatok meg! Én jót akartam végre. Újra. Mert tudom, hogy milyen volt. Nekem senki nem segített. Egyedül voltam. Majd megörültem. Ikrekkel. És mindenki tojt a fejemre. Akkor legalább én ne legyek ilyen. Ezek kelengyék... újszülött ruhák. Hiszen Katának semmire se lesz ideje!

BÉLA Angyali vagy. Egyszerűen angyali.

KATA A negyedik lombik sem tapadt meg, drágám. De ne tegyél úgy, mintha ezt nem sejtetted volna. Vagy mintha ez bántana.

Andrea ledobja a babákat.

ANDREA Honnan tudtam volna! Sajnálom. És... rohadékok vagytok.

KATA Tudtad, hogy nem vagyok terhes. És imádom, hogy nem jön össze.

ANDREA Négyyszer is utaltál rá, hogy az vagy. Négyyszer!

KATA Nem, drágám, te utaltál rá négyyszer. Hogy aztán bejöhess a babaszobáddal.

ÁGI (*Andreának*) Míg kint voltál, bevalotta, hogy direkt csinálta.

KATA Semmi ilyesmit nem mondtam.

BÉLA Héj, héj, héj! Ti most ezért hívtatok minket ide?

SZIKE Bélám, nehogy már. (*a nőknek*) Miért nem kussoltok inkább? (*viszsa*) Ne haragudjatok! Andrea, takarítsad el magad... ezekkel együtt. De most. Töltök egy whiskey-t mindenkinek, Béla, te menj le a szivargyűjtőért.

ANDREA (*kiabálva*) Ez nem babaszoba!

KATA Hát akkor micsoda?!

ANDREA Majd megtudod.... Gumiszoba. Vagy tombolda. Örültek háza. Majd meglátod. Amikor a faszfej férjed semmit sem segít, aztán meg eljár mást kürogatni. Míg te éjjel-nappal szart törölsz és szoptatsz.

KATA Tényleg ennyire élvezed?

ANDREA Én neked akartam jót! Nekem senki se segített! A férjem meg csalt, ahol tudott. Teljesen magamra maradtam.

ÁGI (*Andreának*) Hagyd ezt abba, nem igaz. Én is segítettem, és még anya is élt, ő is...

KATA Muszáj kimondanom?! Addig nem nyugszol, amíg teljesen meg nem alázol? Amíg végre el nem hangzik, hogy ez vég-le-ges. Nem lesz gyerekekünk SOHA, nem-si-ke-rült. Nem próbáljuk meg többet.

BÉLA Nájn. Még nem biztos, hogy nem sikerült.

KATA (*fejhangon üvöltve*) Ne kezd újra!

SZIKE Úgy sajnálom. Minden cigánynak csak úgy összejön, nektek meg...

BÉLA Ezt fejezd be.

ÁGI (*Szikének*) Világbajnok vagy vigasztalásban.

SZIKE Igyatok már, most mi van.

Andrea „szedi össze”, de a komornyik csinálja helyette, szedi a babákat, és egy valahonnan előhúzott ikeás szatyorba dobálja. Mellé a mindenféle eszközöket.

KATA Jó sokat áldoztál erre a jelenetre.

ANDREA (pakolás közben magának magyaráz) Tök egyedül vagy, mindenki csak jön babát nézni, felébresztik, hogy milyen cuki, aztán amikor bóg, a kezembe nyomják, na, ez a segítség. És még főzzél is nekik, meg legyél csinos. Te pedig ott rohadsz meg egyedül az örület szélén.

Ági segít neki.

ÁGI Hagyd már! Gyere, menjünk ki, vigyük ki ezeket.

ANDREA (Áginak) Te is mindig az uszodában voltál. Anyósom meg a kezébe se vette őket.

ÁGI (fegyelmézi magát): De... idővel... igen!

KATA (Andreának) És mondd! Legalább megérte ennyit szívni az ikrekkel?

Andrea elmereng.

ANDREA Nem tudom. Őszintén mondom, nem tudom. Talán nem is érte meg.

Kata meglepődik a válaszon, ijedtében hátrál tőle, Szike arca elborul.

SZIKE Imádjuk a gyerekeinket, és ők is minket! Hogyne érte volna meg. Hiszen ez az életünk értelme!

KATA Mikor is voltak utoljára... itthon?

ANDREA Nekünk már... azt hiszem... minden mindegy.

SZIKE Gyakrabban jönnek, mint a tied fognak.

Kata sziszeg, a férje a védelmére kel.

BÉLA Szike, mi ez már?! A soha az... így is, úgy is soha. Izünt-it?

ANDREA (lemondóan) De, végül is, az. It-íz. A soha az így is, úgy is soha.

SZIKE Már megvannak a jegyek augusztusra, angolkáim! Két hét Washington. Csak mi és a gyerekek!

KATA (még mindig az előző mondatot cincálva) „Mint a mieink fognak!” „Mint a mieink fognak?!” Milyen szemét szöveg. Mondtam én, hogy ezért volt az egész! Hogy az orrom alá dörgölhesd a meddőségem.

ANDREA Ezt a férjem mondta. És különben is, te sem vagy egy angyal. Illetve, csinálni csináltál már. Te mindenből azt csinálsz, amit... (elharapja)

Kata ugrik rá.

KATA Ezt meg honnan tudod?

BÉLA Na jóóóó. Nekem ez sok. Tényleg nem értem, miért hívtatok át, ha itt megint ez megy? Ha nem a rohadék politikán üvöltözünk, akkor akad valami más? Széledjetekek már szét!

ANDREA (Áginak rémülten): Menjünk már, tényleg.

KATA Állj meg! Mire célozgatasz?

BÉLA (elfelejti a finom embert, mélyebb hangon) Kata, ez miről beszél?

KATA (a férjének): Abortuszról, drágám, egy szimpla terhességmegszakításról.

ANDREA Én nem mondtam ilyet.

SZIKE (Andreának): Te nem vagy eszednél.

BÉLA Te is tudod? Mindenki tudja? Mi van itt?

ÁGI (Andreának) Mehetünk. (A többiek felé): Na, mi levisszük ezeket.

KATA (szinte ujjongva) Hiszen te ajánlottad a pszichológust! A saját kollégádat.

Ági félrelép, elengedi Andreát, és elindul kifelé.

ÁGI Na jó, én mentem.

SZIKE Az irgalmas nővér, már megint, menekülőre fogja, ha baj van.

ÁGI Szarok rátok.

Ági elmegy.

KATA Ugye tudod, hogy ezzel véged lehet? Ha beköplek.

Most már Andrea van zavarban.

ANDREA Nem értem, miről beszélsz.

KATA Csak a kollégádtól tudhatod. Ő árulhatta el... a saját páciensét.

BÉLA A Káliban... talán tudtak volna segíteni. Ha mondod. Talán másképp adtak volna hormont. Ha mondod... Mi a fasz... pikuláért nem mondtad?

Kata nem jön zavarba.

KATA Ennél több hormont kellett volna kapnom? Háááát... nemigen sikerült volna.

BÉLA (*beakadt a tú, próbálja fegyelmezni magát, egyre mélyebb hangon*) Ha mondod. Ha mondod. Ha mondod.

KATA Hát nem volt kedvem „mondani”.

BÉLA (*nagyon ingerülten, mintha nem is önmaga lenne, fenyegetően*) Nem volt kedved?! Nekem meg kedvem lenne, bazd (*lenyeli*)... sok mindenhez... de azért még nem teszem.

KATA Esel szét. A zsúrfíú lelkének mélyén mégis egy macsó bunkó lakik.

SZIKE Mit isztok? Azt mondjátok meg, mit isztok?

Dávid tölt, és viszi mindenkinek.

BÉLA Míííííkor volt?

KATA Húsz éve. Mit tudom én. Baromi régen. Nem téma.

BÉLA Akkor azért nem tapad meg?

KATA Teljesen hülye vagy?! Vagy azért nem, vagy nem azért nem.

ANDREA Én nem beszéltem semmiféle abortuszról. Nem tudtam róla.

KATA Nem csak gonosz vagy, gyáva is.

ANDREA (*próbálja lazán*) Fogalmam se volt róla, hogy volt... és különben se érdekel. Nem nagy dolog. Áginak is volt egy csomó... minden hulladék

világverseny előtt. Vagy után. Mit tudom én. Nem nagy dolog. Ugye, Béla? „Sportköri esemény.” Vagy talán te erről se tudtál. Az angyali ártatlan...ság...

Az utolsó szavaknál rájön egy köhögőroham, mondaná tovább, de nehezen beszél, harákol.

SZIKE Drágám, ne húzd fel magad, csak megnémulsz megint.

Andrea elindul kifelé a babákkal. Béla utána kiált.

BÉLA Fákjű! Nem az apám... a Béla bácsi ötlete volt. Nehogy azt mondd már, hogy ő kötelezte rá Ágit.

ANDREA (*rekedten harákolva, de ki tudja mondani*) Az ilyesminek sosincs gazdája.

Andrea ki.

3. jelenet

Katának csörög a telefonja.

KATA (*felkapja*) Sári, végre! Dehogy, a legjobbkor hívsz. Várj, kimegyek az erkélyre.

(*Elviharzik*)

SZIKE Mi a kurva ég van itt?

BÉLA (*mintha nem az előbbi jelenetre utalt volna Szike, hanem a telefonhívásról kérdezné*) A jógaoktatója hívta. Esküszöm, egymás pinájában vannak. Ha nem tudnám, hogy nem leszbi, azt gondolnám, hogy leszbi.

SZIKE Csak vigyázzál, apukám, csak vigyázzál. Ott van a Jenei Jani, nézd meg. Mi-cso-da szégyen.

BÉLA Azt nem gondolom, hogy szégyen. Ha valakit elhagynak, az nem szégyen.

SZIKE Most mondod, hogy egymás pinájában vannak. Hogyne lenne

az szégyen. Ha egy nőért hagy el a nőd.

BÉLA Mindegy, kiért hagy el.

SZIKE Dehogy mindegy! Ha egy nőért hagy el, azt jelenti, nem vagy férfi. Pontosabban olyan szar férfi vagy, hogy elment a kedve a férfiaktól.

BÉLA Ezért nem lesz egy nő leszbikus.

SZIKE Hogy a picsába ne?! Pontosan oda. A picsába. El se tudod képzelni, milyen hatásos a buziლობი. Eszméletlen sokan bebuzulnak a propaganda miatt. Előbb divatból nyalnak. Aztán meg úgy maradnak.

BÉLA Vhá-te-fák! Milyen propaganda miatt? Szike, neked elmentek hazulról.

SZIKE Te is megbuzultál? Még csak most leszel tévésztár, és máris?! Tedd a szívedre a kezed. És mondd azt, hogy örülnél, ha Kata elhagyna, mondjuk, egy csinos kis zsidó lányért.

BÉLA Széledj már szét. Déééhhogy örülnek!

SZIKE Hát erről beszéllek.

BÉLA De nem lennék jobban lesújtva, mint ha egy csinos arab fasziért hagyna el.

SZIKE Miért pont arab?

BÉLA Miért pont zsidó?

SZIKE Te mondtad, hogy Sári. Azért mondtad a nevét, nem? Hogy értsem. Amúgy mindegy lenne a neve. De így értettem.

BÉLA Nem azért mondtam.

SZIKE Jaj!

BÉLA Na jó, picit azért mondtam. Egy beképzelt, magától elszállt kis zsidó kurva.

Szike elkezd röhögni. Dávid vele.

SZIKE Én is ismerek egy ilyen.

Béla is felnevet. Előbb elnyomja, aztán kitör.

BÉLA Mekkora barom vagy. Hogy beszélhetsz így a feleségedről?

SZIKE Nem mondtam, hogy ő az.

Megint nevetnek.

BÉLA Várj... Véjt. Nem is én mondtam, hogy Sárinak hívják. Akkor vissza az egész.

SZIKE Már mindegy! Csak vigyázzál az asszonnyal. Az ilyen kudarcok után könnyen beleszbisednek.

BÉLA Baromság. És különben is, nem is kellene, hogy... kudarc legyen.

SZIKE (*fel se fogja*) Igyál! (*most kezd el valamit érteni*) Miért, tán csak nem örökbefogadtok? Hagyjál már. Kurva gáz. Marhaság. Cigány lesz. Vagy beteg. Kúúrva gáz.

BÉLA Betojok, Szike, ha nem tudnám, hogy főorvos vagy, professzor...

SZIKE Mert én nem hazudok? Öreg vagyok már hozzá. Hazudtam én is. De mióta tiszta a szívem, mióta meglettem önmagam... tudom, hogy nem éri meg hazudni, hidd el! Ezért én igazat beszélek. Ne fogadj örökbe!

BÉLA Nem arról beszéltem.

SZIKE (*emeli a poharát*) Egészség! Hanem?

BÉLA: Kimennél, Dávid?

Dávid megrázza a fejét, és segélykérően Szikére néz.

SZIKE Miért ne maradhatna? Előtte nincs titkom.

BÉLA De nekem van.

SZIKE Dávidka mindig hüen szolgált engem. Mióta apám elhozta az apját a tanyáról.

Dávid meghajol.

BÉLA Nem érdekel, kérlek, küldd ki.

Dávid még mindig tétovázik.

SZIKE Dávidka hallgat, mint a sír. Tőle nem fogja megtudni senki.

BÉLA Szeretném, ha kimenne.

Dávid toporog. Segélykérően Szikére néz.

SZIKE Dávidka én vagyok. Az én tökéletes énem. Az én hibátlan egóm pedig a maga módján néma.

BÉLA Dehogyan néma.

DÁVID: *(tátogja)* Néma vagyok.

BÉLA Nagyon kérlek!

Szike int, Dávid ki. Béla vár, hogy kiérjen. Csönd. Néznek maguk elé.

BÉLA Maradtak megtermékenyített, háromnapos petesejtjeink, pici embriók... a Káliban. Tudod, fagyasztva. Pontosan tíz.

SZIKE Eszkimók? Menő. Kispályás focicsapat, cserékkel.

BÉLA Tényleg nincs benned semmi finomság.

SZIKE ... de úgy látom, Kata már feladta.

BÉLA Nem ő...

Körülnéz, nincs-e valamelyik nő a közelben.

BÉLA Szereztem... béranyát.

SZIKE *(megjåtssza, hogy majd kiköpi a whiskey-t)* Lecsíptél egy háborús ukrán menekültet, mi?

Béla nem nevet, csak néz.

SZIKE Ne már, Béla. Ez nem lehet. Tényleg?

BÉLA Kivettem az ukrán csajnak egy albéretet.

SZIKE Nem vagy komplett.

BÉLA Féláron megcsinálja, ha kap lakást meg kosztot. Így csak háromezer euró. És közben békében, nyugalomban megvárhatja itt a férjét.

SZIKE Csak azt ne mondd, hogy szereztek egy nőgyógyászt, aki...

BÉLA Miért? Akkor mit mondjak?! Hol a nagy őszinteség? Hogy tiszta a szíved, az erdélyi egód, hogy te már nem hazudsz.

SZIKE Teljesen törvénytelen, tökéletesen illegális. Még a vezetéknevemet is

elveszik, ha kiderül. Én egy őszinte bunkó vagyok, öregem, de nem gazember.

BÉLA Nem azt kértem, hogy te csináld.

SZIKE Nem azt kérted. És inkább ne is kérj semmit.

BÉLA Akkor kitől kérem? Mi a fenét csináljak? Azt mondd meg!

SZIKE Béla. Ez nem ilyen egyszerű. Már az elejével baj van. Kihozni a tíz eszkimót. Hogy képzeld? A háború előtt is nehéz lett volna, és mostanra ráadásul államosították a Kálit.

BÉLA Akkor még jobb! Te csókos vagy. Akkora csókos, mint az ég. Jövőre már igazgató leszel a Kékgolyóban, két év múlva nyilván miniszter. Igazi „ki, ha én nem?!“ Te aztán el tudod intézni.

SZIKE Néha tényleg nehezen hiszem el, hogy húsz éve a barátom vagy.

BÉLA *(sziszegve a gyűlölettől)* Most nekem is emlékeztetnem kell magamat rá. És ha most nem segítesz, el sem fogom hinni.

SZIKE Öregem. Te legutóbb. Amikor nekem támadtál... ment itt a politizálás, és te részegen üvöltve, elfeledve minden angolosdit, celebkedést, RTL-es buzeráns, tanult finomságot, ordenárén üvöltve... a libsi szar dumáiddal... édes Istenem... amikor teljesen összevesztünk... Putyinon. Hogy nem értem, mi zajlik... orosz agresszió, világháború, árvák, civilek... *(iszik egyet)* Te már akkor is bújattad az ukrán nőt?!

BÉLA Jessz. És most is úgy gondolom, hogy nem értted az egészet. És most sem érted. De én segítek ennek a menekült nőnek.

SZIKE Féláron. Kihasznaod. Ha háborús menekült, kérjen menedékjogot.

BÉLA Otthon is ezt csinálta volna. És kap rendes szállást, biztos helyen van, befizettem az egészséges házhozzállítást.

SZIKE Jön a futáros szusi? Halas. Ja, de nem is. Azt nem kívánja. Mangós.

BÉLA *(teljesen más hangon, nagyon komolyan)* Mit akarsz? Könyörögjek?

SZIKE Béla, az élő Istenre kérek, hagyj ezt abba.

BÉLA De te el tudod intézni. Nektek mindent szabad. Azt csináltok, amit akartok. Akkor miért nem segítesz?

SZIKE Ki csinál azt, amit akar? Normális vagy?

BÉLA Te. Ti. A pártod. Bármit megcsinálhattok.

SZIKE *(lehúzza a fotelba)*: Komolyan. A feleségem talán tud segíteni. De ha ő nem elég jó pszichiáter, mert amúgy meg nem az, akkor majd ajánl szakembert. Felír neked valamit bogyót.

BÉLA Szike! Hát ti bementek bárkihez bármikor, hogy ez itt *(körbemutat)* a tiétek. A föld, a cég, a világ fele... egyszerűen a tiétek. Elvesztek bárkitől bármit. Ha nem adja oda, lecsukatjátok. Azt, aki egy élet munkájával becsületesen összehozott valami céget... egyszerűen elveszitek tőle...

SZIKE Te miről beszélsz?!

BÉLA Milyen aljas vagy. Álszent. Képes vagy azt mondani, hogy nem tudod?! Ti bármit megszereztek. Már külön könyvelőcégek vannak erre. Darabolnak. Hogy ne nőjön túl nagyra egy vállalkozás, mert ha túl nagyra nő, akkor egyszerűen elveszitek. Nektek mindent lehet...

SZIKE Béla. Lassítsunk. Először is, ez képtelenség. De ami a legdurvább. Hogy jön ide?

BÉLA Úgy jön, úgy jön, úgy jön ide... hogy nektek mindent lehet.

SZIKE Kinek?! Nekem nem.

BÉLA Térdeljek le?!

SZIKE Hagyjál már!

BÉLA Tessék. Hiör. *(letérdel)*

SZIKE *(elfordul)* Vegyük végig. Azt kéred, lopassam ki az állami intézetből a nevedre szóló eszkimókat.

BÉLA Ne eszkimózz.

SZIKE Mind a tízet.

BÉLA Plíz!

SZIKE Aztán szerezzek egy illegális műtőt, és ültessék be egy illegálisan itt tartózkodó nőnek az illegálisan dolgozó orvosok. Gondolom, így képzelted. Mindezt egy hivatásos ukrán béranyának, aki itt sincs, itt egy senki, jó, ha útlevele van, gondolom, nem menekült, nincs semmilyen státusza, és a feleséged...

BÉLA *(felpattan, körülnéz)* Csöndesebben. Igen... Ennyi az egész. Neked nem nagy ügy.

SZIKE Dehogy is nagy. Csak életre... nekem már élelfogytiglanra szóló.

BÉLA Hogy lenne az?! Károlyi Zoltán főorvos úrnak?!

SZIKE Megzavarodtál.

BÉLA Hogy mondhatod ezt a legjobb barátodnak? Hogy lehetsz ilyen rideg... személtáda?! Nem utasíthatsz el. Mindenkit kicsináltok, nekem meg...

SZIKE Ki csinál ki mindenkit?

BÉLA Az... elvtársaid.

SZIKE Még ha így is lenne... akkor nekem is ki kell csinálni valakit a kedvéért? Mondjuk... magamat. Akkor ki itt az... „elvtárs”?

BÉLA Ez akkora kérés lenne? Egy magadfajtanak! *(mutatja)* Megmutatom, mekkora. Mikroszkóp alatt is épp-hogy látszik.

SZIKE Szerinted akik lopnak, nem ugyanezt mondják?

BÉLA De itt egy élet múlik rajta.

SZIKE Ott is. Biztosan. Mindenféle.

Béla megint letérdel.

BÉLA Könyörögök. Kata feladta. Nem érted? Vera is feladta. Elváltam. Juli nem is akart, elváltam. De én nem adom fel. Negyvenkilenc vagyok. Bele fogok örülni. Zoltán, professzor úr, neked ez semmiség.

Szike letérdel mellé.

SZIKE Béla, az isten szerelmére. Ha akar-
nám, se tudnám megcsinálni.

Béla felpattan.

BÉLA Rohadék vagy! Mert nem vagyok
elvtárs?

SZIKE Pszichopata vagy.

BÉLA Te meg álszent.

SZIKE Soha életemben nem loptam. Egy
centet se. Nem csaltam. Azért, mert
magyar vagyok, mert nekem tetszik,
hogy a magyar érdek...

BÉLA Ez is magyar érdek.

SZIKE Törvénytelenység.

BÉLA Minden az.

Harmadszorra is letérdel.

BÉLA Könyörgök!

SZIKE Kelj már fel... Istenem, mivel
vagy te különb azoknál?

BÉLA Semmivel. Én semmivel. De te sem.

*Bejön Ági. Nyitja az ajtót, de a komornyik
beugrik előtte, hogy ő jöjjön be hamarabb.
Ági zavartan nézi, hogy Béla ott térdel.
Csönd.*

ÁGI (kompenzálva) „Igen”-t mondott?

Béla lassan feláll. Csönd.

BÉLA Sajnos elutasított.

SZIKE (vicceskedni akar) Maradok a piná-
nál.

ÁGI Azt tudom, bátyuskám. És nem csak
én. Azt mindenki tudja, hogy te gigá-
szi pinapárti vagy.

SZIKE Voltam, édesem, voltam, és kü-
lönben se kezdjed el megint.

*Béla odamegy a pulthoz, és lehúzza egymás
után három pohár whiskey-t. A komornyik
tölti neki. A többiek dermedten nézik.*

ÁGI Jó hírem van, bátyuskám. Német ál-
lami kitüntetést kapsz... hamarosan.

SZIKE Semmi kedvem a baromi jó vicce-
idhez. És az időzítés se...

*Ági elővesz egy szép borítékot, és odadobja
az asztalra.*

ÁGI Ha beszéled még a nyelvet.

SZIKE Engem te ne ugráltass.

*Ő is odamegy, a komornyik tölt neki. Béla
megy oda a borítékért, felveszi. Miközben ki-
bontja és nézegeti, olvassa, félrészegen mo-
tyog.*

BÉLA Apámék idejében, meg a papáéknál,
verdammte scheisse, mindenki beszélt
németül... Volt, hogy szivar mellett
németre váltottak (közben olvassa), csak
úgy. Vasárnap. A nők sütizés közben.
Úgy értem. Hogy gyakoroljanak. Én
meg, a szocializmus hülyegyereke,
egyszer megkérdeztem. Hogy minek.
Minek gyakorolni, ha soha, soha, never
nem jön ide német. Oszt valahogy, Ich
kann mir gar nicht vorstellen, wie,
tényleg nem tudom, csak megtanul-
tam én is. Májn gott. Milyen rohadt jó
volt gyereknek lenni. Büszke voltam
magamra, meg anyámra, és az apám-
ra, ahogy élünk. Hogy milyen csinosak
vagyunk! Hogy mindenki szép. Értitek
ti azt, milyen nagy dolog? Egy szép
család. Ahol mindenki szép... Ilyet
akartam én is. Anyám még hatvan-
évesen is bombázó volt, schön, schön,
mondták volna a német vendégek...
ha lettek volna német vendégek.

SZIKE Kérsz még egyet?

ÁGI Szerintem eleget ivott.

SZIKE Hadd döntse el ő.

Béla imbolyog és felnéz. Csönd.

BÉLA Tényleg kitüntetnek. Nem is akár-
mi. Nem tartományi díj, állami. A
röntgen, vagy mifene... ízé, vizsgá-
lat... jó, jártak itt a kertedben... ezt
a szót meg nem értem... mindegy...

igazolta, hogy... hoppárézimi...
hogy... ott vannak a... mi? Csontvá-
zak?

Szike iszik, kiköpi.

SZIKE Mi a ragyás kurva rohadék élet?!
Mi lesz még?! Feljelentettél, te rohadt
szemét dög?!

ÁGI A jövő héten kiássák a tisztet meg a
legényét.

SZIKE Ezért puhítottál a bébiórral? Mire
volt ez jó? Miért kellett ezt? Megboly-
gatni mindig mindent.

ÁGI Utálom, hogy ott vannak.

SZIKE A föld alatt vannak, hol érdekel.

Ági a szívére mutat.

ÁGI Itt.

SZIKE Majd kiműtöm! Szike szikéje ki-
metszi a sájsze szívedet.

ÁGI Most mi bajod van?! A nevedben
írtam. Így te kapsz érte kitüntetést.
Nem bántanak. Se Horthy, se Rákosi
büntetésben nem rohadsz majd. Benne
lehetsz minden orvosi újságban.

*Szike ezen elmereng. Előbb mintha örülne,
aztán elborul a tekintete.*

SZIKE Valahogy akkor is szar érzés.
Mintha elárultuk volna a nagypapát,
meg apát.

ÁGI A nyomorukat őrizgessük? Azok
vagyunk mi?

SZIKE *(elmereng)* Igen, ezek vagyunk mi.

ÁGI Hát én nem. Nem fogok egész éle-
temben lapítani.

BÉLA Ez már egyszer volt! Hé! Hé, hahó!
A drezdai tiszték. Áj rimembőr. Ez
már egyszer volt!

ÁGI Ugyan.

BÉLA Dehogynem! Nálunk voltál. Ak-
kor nyertél valami nagyot. Te voltál
az Isten.

ÁGI *(zavartan)* Képzeldsz.

BÉLA Késő éjjel ment a buláj. És inkább

te képzeltédtél. Apámnak mesélted.
Behúzódtatok az én kamasz szobám-
ba. Azt hittétek, nincs ott senki.

SZIKE Baromira nem vagyok kíváncsi a
húgom nekrofil szexuális életére.

BÉLA Nem dugtak... *(legyint)*

ÁGI Férgesek vagytok. Mi másként szeret-
tük egymást...

BÉLA Emlékszem, nem tudtam... nem
ismertem azt a szót, hogy dögcédula.
Ó, széledjetelek szét... ettől még félel-
metesebb volt a sztori...

Szike röhögni kezd.

SZIKE Ez már tényleg ilyen régi mese?
Te már akkor is meg voltál kattanva?
És ilyen szépen üzemelsz azóta is?!
Akkor ezt a kicsit már majd kihúzod
valahogy. Kár beléd a Xanax.

4. jelenet

*Kata bejön, kezében a telefon. Most Béla vág
a szavába és lopja el a mondatot.*

KATA Teljesen... tökéletesen...

BÉLA *(Katát imitálva, elnyomja)* „...igaza
van Sárinak!”

KATA Nyald ki.

BÉLA *(Szikének, kicsit még mindig a nejét
parodizálva)* „Kata mindig ugyanazt
mondja, örökké ugyanazt.”

ÁGI Két éve se vagytok együtt. Ilyen rö-
vid idő alatt így megunni egymást...

KATA Mondjuk, tényleg nem tudom,
minek hívtok ide minket. Legyen kit
baszogatni?

SZIKE Pontosan! Rohadt unalmas itt az
élet a katonáinkkal.

KATA *(nem érti)* Perverz alakok vagytok.

ÁGI Meddőn eljátszani a terhest, az a
perverz.

KATA *(mintha nevet mondana Áginak)* Ba-
baszoba! *(Szikének)* Itál?

Szike „elkezd tölteni”, a komornyik aggódva

rohangál, tölt, kis mozgás támad, Béla segít, már majdnem olyan, mint egy rendes estén.

KATA Sári átküldött egy fotót, megnézed?

Odatartja a férje elé a telefont.

BÉLA Ki ez a kisfiú?

KATA Gyönyörű gyerek. Lehetne a miénk. Örökbefogadhatnánk.

SZIKE Mondtam, öregem, kezdődik.

BÉLA *(leinti)* Nagycsoka már. De tényleg édes.

KATA Ugye, hogy milyen. Ugye, hogy milyen! Szőke, kék szemű, pont, pont, pont ilyet akartam! A nagymamája neveli, de már fáradt, és... nekünk adná.

SZIKE Nem vagyok istencsászár a gyerekvédelemben, *(körülnéz)* mindenben nem lehetek az... de szerintem ez így nem kóser.

ÁGI Örökbefogadható? Egyáltalán ti jelentkeztetek már örökbefogadó szülőnek, végeztetek tanfolyamot?

KATA Hogy *ne* lenne az?! A mamája írt messengeren, hogy... fáradt.

SZIKE Tanfolyam már nem kell.

ÁGI Részletkérdés. És baromság.

SZIKE Dehogya az! A csőróknak segítség.
ÁGI *(leinti)* Tudom, hogy válóperes ügyvéd vagy, de szerinted azt, hogy örökbeadható-e egy gyerek, a Facebookon intézik, és a fáradt nagyi közli... üzenetben?

KATA *(fejhangon, de nem üvöltve)* Takarodjál ki! Ta-ka-rod-jál.

ÁGI Én vagyok otthon...

SZIKE Visszahúzhatnál a szintedre. Ha már otthon akarsz lenni.

KATA *(a férjének, kétségbeesve)* Álmodozni! Álmodozni csak lehet, nem?

BÉLA Azt lehet, Kincsecském, azt lehet... és nekem is tetszik. De... nem is kell álmodozni. Szike megígérte, hogy segít.

Szike kiköpi a whiskey-t. A komornyik törölné, ettől már Szike is ideges lesz, feléje rúg. Az, mint egy sértett szerelmes, odébbmegy.

KATA Miben?

BÉLA Az eszkimók. Tudod, hogy ott van még a tíz eszkimó.

KATA Sári megmondta. Esküszöm, Sári megmondta. Sári tényleg megmondta. Hogy ezt fogod csinálni velem. Ki akarsz használni a testem. Ha megint telenyomtok hormonnal, rákos leszek.

SZIKE Ó, hát most már szülni is nekünk kell majd! Nem baj, Svédországban majd átműtik a Bélát Bernire.

BÉLA Szike, az Isten szerelmére.

KATA *(Szikével nem is törődik, Bélának)* Ha nem akarsz, hogy idegrohamot kapjak, hagyd abba.

BÉLA Ha nem akarsz, hogy... lelépjek, hallgass meg.

ÁGI Máris váltok? Vicces lenne. Kata védhetné magát. Te meg összejöhetnél az új ügyvéddel.

SZIKE Ó, te... pici húgocskám... Megnéznéd, hol van már Andrea. Tényleg, *(megjátszva)* Aggódok.

ÁGI Te meg az aggodás.... *(legyint)* Én viszont tényleg aggodok.

Kimegy. Kata utánaszól.

KATA Most, hogy eszedbe juttatták.

Ági kimegy.

BÉLA Figyelj, ülj le, fontos, amit most mondok... True. Koncentrálj, Kincsecském.

SZIKE Gyerekek, ne itt. Ezt rendezzék le otthon.

BÉLA Megígérted, hogy segítesz.

SZIKE *(zúzáltan)* Ha azt hiszed... hogy ez bejön... hogy csak azért, mert a nejed előtt akarsz zsarolni... hogy ez működik, öregem, hát... elszámítottad magad.

KATA Mivel akarod zsarolni?
BÉLA Van egy... béranya... nekünk... a miénk... Ukrán.

KATA Fúj! Undorító. Ezer meg ezer kihasznált nő van, nem egy.

BÉLA De van, lenne, akadna egy... nekünk is.

KATA Nekünk?! Akadna? Nekem ugyan nem akad. Nincs. És nem is lesz. Befogadtunk négy családot az otthonunkba. (Szikének) Pedig az csak egy lakás. Nem egy háromszintes hodály. (Bélanak) Két hétig kint voltam a Nyugattiban. Pakoltam, láttam, mi van. Szerinted miért? Ki vagyok én? Milyen nő? Hogy aztán a-kad-jon... béranya?

SZIKE:(*álságosan*) Milyen igaz. Ez így helyes, és így izé... európai. (*mosolyog*). Mi is utaltunk a kárpátaljai magyaroknak. Így emberi. A részvét. A figyelem. Van ez a háború. Isztok valamit?

Béla elgondolkodik, valamin töri a fejét.

BÉLA Akkor hagyjuk az eszkimókat. És a beültetést. Legyen természetes út. És ha tudnék egy örökbefogadható... újszülöttet szerezni? Aki... vér szerint az enyém lenne.

KATA Vér szerint a tiéd lenne? És én? Én hol a piczában vagyok?

BÉLA (*kínjában*): Itt.

KATA Akkor fejbe lőnélek.

BÉLA Akkor nem az enyém.

KATA Most már akkor is.

A lépcsőn dobogás és beszéd hallatszik, Andrea és Ági jön vissza. Szike kap az alkalmon.

SZIKE Rájöttem, hol van a szivargyújtóm, le se kell menned a kocsihoz... Különb is, minek jöttetek kocsival... Égen-földön nincs sofőrszolgálat.

BÉLA Taxi sincs.

SZIKE Nekem mondod?! (*affektálva*) Ez egy *élhetetlen* város, mióta libsi kézen

van. Vége! De mindegy most..., csak gyere-gyere, szerintem ránk férne egy kis levegő.

KATA Ennyi?! És akkor le van tudva a téma? Te megzakkantál?! Ne hagyjál itt ezekkel.

BÉLA Megeszed őket reggelire.

KATA Bazdmeg.

A két férfi (meg a komornyik) ki. Szike kifelé még odaszól Bélanak.

SZIKE Akasztani való egy barom vagy. Mindig is az voltál.

Bejön a két nő.

ANDREA Most mennek ki?

KATA Előled én is menekülnék.

ÁGI Ki tart vissza?

ANDREA Ági, kérlek. Kata vendég nálunk.

ÁGI Köszönöm én az ilyen... vendéget.

KATA Tudod, Ágikám, azon gondolkodtam, hogy tudtok... hogy tudsz te itt... ennyi szellem között élni.

Ági megrémül, ideges lesz, azt hiszi, a katonákról van szó.

ÁGI Én nem tehetek a németekről.

ANDREA Arról senki sem tehet, drágám, legalább arról nem.

KATA (*legyint*): Klinikai eset vagy. (*Andreának*) Ugye így kell mondani? (*nevet magán, újra Áginak*) Én a halálraítélt gyerekeidről, a kis szellemekről beszélek. Elkapartál vagy ötöt. A semmiért. Versenyekért, amire ma már senki sem emlékszik. Te sem. Milyen EB? Bécsben. Jaj. Az a négyöt halálraítélt Károlyi gyerek szelleme viszont itt kísért ebben az elátkozott villában.

ÁGI Milyen szépen mondod. Őszinte beleléssel.

ANDREA (*kitalálja, hová akar kilyukadni*) A rutin teheti.

ÁGI Úgy igaz! Egy szellem is szellem.
Egy lakáskára elég.

KATA *(tettetve a lazát, de nem tud mit mondani, kínjában)* Elfér. 160 négyzetméter.

ÁGI Ja! Nem tudtam.

ANDRA: De bizony, nagyon szép lakás! Négy szoba. Három fürdő. *(Katára néz)* Vagy négy? Nem is tudom. *(Áginak)* Biztosan az vezetett félre, húgocskám, hogy amikor a vendégünk arról beszélt, hogy ukrán családdal „nyomorogtak” együtt... te valahogy... kisebbnek érezted.

KATA És még hallgatóztok is.

ANDREA *(felnevet)* Tényleg lehallszszik. *(Áginak)* Mindent megbocsátok, húgocskám.

ÁGI Ugye, drágám?! Mondtam én neked. A baromság mindig lehallszszik.

Kata körülnéz, hogy hol a komornyik, aztán cernakesztyűt húz, megalázva, hogy neki kell csinálni, tölt magának, lehúzza a whiskey-t, megint tölt magának, azt már csak fogja. Rágja a szája szélét, készül valamire.

KATA Hogy ti milyen szépek vagytok együtt.

A két nő egymásra mosolyog.

KATA Békében, szeretetlenségben meg-savanyodott nők.

Legyintenek, nevetnek rajta, győztesnek érzik magukat.

KATA Ágikám, pici szívem, a te húgocskád, ahogy nevezed, a te édes kedves lelki társad, tud róla?

ÁGI Mindenről tud.

ANDREA Mindenről tudok.

KATA Akkor azért ilyen hibátlan az összhang. A megbocsátás összekovácsolt titeket. *(felcsillan a szemé, közelebb lép)*

Csend, nézik, mire akar kilyukadni. Andrea is közelebb jön.

ANDREA Engedjük már ezt el. A férjeink évtizedes barátok. És ti már lassan két éve együtt vagytok. Nekünk is muszáj lesz... illene... megsze... okni egymást. Te is hibáztál, én is. Azt hittem, végre valóban önmagam lehetek, és tudok valakinek segíteni.

ÁGI Félre lettél vezetve.

ANDREA *(leint)* Bocsnátot kérek!

KATA *(álságosan Andreának)* Megbocsátok. És köszönöm!

ANDREA *(gyanakodva)* Jó lenne, ha tényleg így éreznél.

KATA Értem már, Ági! Értelek végre. Akkor ez az oka! Hogy az Andreának ilyen nagy szíve van.

ÁGI Andrea tud szeretni. Ő az egyetlen. Mondtam már neked. Az egyetlen tiszta ember, akit ismerek.

KATA Ez valami földöntúli! Micsoda lelki-erő. Nekem ehhez nem lenne erőm.

ANDREA Ne túlozz, kérlek!

KATA Dehogynem! A ti örök barátságokat végül is ez tartja össze. A te isteni erőd. A nagy szíved.

Ági közben járkalni kezd, megsejt valamit.

ÁGI Aljas kígyó vagy. Úgy érzem, hogy te egy aljas...

KATA Dehogy, Ágikám!

ANDREA *(feladja, és elveszíti a türelmét)* Figyelj, Kata. Most. Most elpattant bennem valami. Inkább hagyjuk ezt.

KATA Most lettünk barátok.

ANDREA Adjuk föl. Mondjuk meg a férjeinknek, járjanak el együtt kocsmázni.

ÁGI Pompás ötlet! És mi soha többet ne találkozzunk.

KATA Ugyan már, barátnőim! Én szeretlek titeket, és Andrea, ti valami fontos ajánlat vagy üzlet miatt hívtatok ide minket. Biztosan a hülye magán egészségcenteretek, bár fogalmam sincs, mit csinálhatunk mi abban...

ANDREA (*őszintén*) Igen... azért, de én ezt akkor sem bírom ki. A folytonos furkálást, alakoskodást. Én nem vagyok ilyen. Hogy örökké figyelni kell minden szavamra.

KATA Dehogyan kell. Velem lehetek őszinték. Ha egymással szemben ekora megbocsátásra... hát, ha valaki ilyenre képes... akkor az én nehéz természetemet igazán nem nagy gond...

ANDREA Ezt mondom! Ezt. Amit most csinálsz. Az örökös fúrás-faragás. Nem tudom, mi a fenére utalgatsz...

ÁGI És nem is vagyunk rá kíváncsiak!

ANDREA De se eróm, se kedvem csatázni a saját otthonomban. Elég már.

KATA Ezt mondom én is. Tanulok tőletek! Szeretettel.

Kata lehúzza a whiskey-t, és felkapja az üveget. Meghúzza.

KATA A nővérkéd, a puncsos kis Európa-bajnok, Béla faterjának, az öreg Bélának volt kis kedvence, a nagy edző szerelmes... ágyrajárója. Hát ő nyilván az első pillanattól tudta! Nem? Dehogynem! Hiszen az ő ágyába is be-bevitt harmadikat, mindenféle szexpartnert... kisfiúkat is. És Ági-ka még ezt is tűrte.

Ági megpróbálja megdobni egy asztali díszszel, de Kata szerencsésen elhajol. A dísz hatalmasat durran a liftajtón.

KATA Ez veszélyes volt.

ÁGI (*sziszegve*): Fogd be a pofád.

KATA Még korábról kezdem. Látta, hogy az ikrek, az unokaöccsei, az élet császárai, a várva várt Károlyi gyerekek, gyönyörűek. Barna szemű, barna hajú, igazóan helyes zsidó fiúk...

Andrea megpróbál megszólalni, de a hangja elcsuklik, megint csak rekedt nyögések jönnek ki a torkán, mutogat.

KATA Ó, a te Örökkévalód milyen igazságos fajta. Máris megnémitott?

ÁGI Kuss legyen! Kuss, kuss, kuss!

KATA És ismerte az öreg perverz ízlését.

Hogy Béla bácsi a cuki barna fiúkra bukik. Mégis bevitte őket edzésre. Úgy tett, mintha nem látná, hogy a gatyájukba nyúlkal. És amikor összeszarták magukat edzés előtt, annyira félték, hogy konkrétan be-szar-tak, mint egy csecsemő, bele a gatyába, akkor is hordta őket.

Ági kirohan. Andrea térdre esik, zokog.

KATA Ne sírjál, szívem. Ne harákoljál.

Azt mondd meg inkább, hogy közben te hol voltál. Nem Ági a hibás, ő elvakult volt, szerelmes, megalázott, kiszolgáltatott nő. De te nem voltál úszó. Neked nem a medence volt a világ, nem az érem az élet. Te hol voltál, amikor ágyba vizeltek, amikor minden létező tünetet produkáltak. Hol volt akkor az anyjuk?! Aki ráadásul pszichológus-hallgató volt, vagy pszichiáter-, ki a fene tudja... azt mondd meg, anyukám, te hol voltál?!

Bejönnek a férfiak.

KATA A legjobbkor! Éppen az jutott eszembe, hogy a nagyokos, nagyhatalmú főorvos úr. Minden nemzeti szentség védelmezője, tiszta erdélyi-vé lett szív, a Károlyi család feje, aki rendes magyar Károlyi gyerekeket akart, orvosokat, örökösöket, nem az Egyesült Államokban élő, soha haza se látogató, liberális, buzi jogvédőket, akik az uszodai abúzus elleni harc zászlóvivői... Te miért hagytad, hogy Béla bácsi egy éven, egy végtelen hosszú éven át rendszeresen szopassa a gyerekeket?! Azt mondd meg, mi volt ebben neked a jó?

A férfiak beszélgettek, ölelkeznek, közepen a komornyik, röhögtek, most ocsúdnak. Hosszú, pokoli csönd.

KATA De Béla... az én férjem, aki akár-mikor kefél nekem egy vér szerinti... saját ukrán gyereket... az én háborús hősöm... már akkor is olyan rohadék korrekt volt, hogy a nyomorát, a saját perverz apja miatt érzett szegénynek enyhítse, szerzett a gyerekeiknek egy amerikai ösztöndíjat. Elpaterolta helyettetek őket. Nem ők nyerték volna, mert nem voltak elég jó úszók, de az én Bélám, az apjával, ó, páárdon... Béla bácsival szemben... „ennyit tudott tenni”. Mosta kezeit. És itt, bazdmeg, minden így van elintézve...

Béla kimérten odasétál, mint aki valami nagyon óvatos dolgot akar, két ujjal finoman leteszi a poharat, szinte balettozik, olyan óvatos, ruganyos, érzéki a mozgása, mintha összetörhetne valamit. Megáll. Aztán a komornyik odalép, és nagyon hirtelen, visszakézből lekever Béla feleségének egy hatalmas pofont. Most a nő vágódik a liftajtónak. Mintha mi sem történt volna, Béla körülnéz.

BÉLA *(a földön fekvő feleségéhez)* Igazad van, drágám. Ideje indulni. *(Szikéhez, Andreához)* Mi éppen indulni készülünk.

SZIKE Elszaladt az idő.

Béla odamegy, a komornyik felveszi Kata táskáját, és nagy erővel a földön fekvő nőhöz vágja. Az megint csak nyekken.

BÉLA Amíg Kata megigazítja a sminkjét, tölthetnél egy italt. Kilépt.

SZIKE Érezd magad otthon, kérlek.

Béla elindul, most vele játssza azt a komornyik, mintha egy test lennének, Dávid tölt italokat. Hármat. Odaadja Andreának, Szi-

kének, egyszerre rántják le, koccintás nélkül. Andrea mondani akar valamit, csak harákol.

SZIKE Ne erőltesd, drágám, tudod, hogy úgy csak rosszabb.

Csöngetnek. Kintről tolakodó női nevetés hallatszik, rikoltozás.

ANNA A kis Lévaít már be se engedik?! Meg a csaját, persze. A legjobb csaját. Ever. *(zavartan kacag)*

BENCE Itt Lévai Bence. Vétel. Megjöttünk! Reméljük, nem zavarunk...

Szike kihajol a nyitott ablakon. Kihurrog, aztán befelé.

SZIKE A kis Lévai! Mindjárt beszarok! Az ország... a Kárpát-medence... Európa legnagyobb színésze. Nálunk. Végre! Végre! Eljött.

Ági körülnéz. Andrea és Kata a földön. Előbbi leroskadva, néha feltámad kicsit, és mutogat harákolva, majd sírva ledől, Kata élettelelenül fekszik a földön.

ÁGI Nem alkalmas. Nem látod? *(körbe mutat)* Küldd el. De kurva gyorsan.

SZIKE Hogy képzeled? Előbb baszlak ki téged. Tényleg, mit is keresel te itt?! Húzzál el a német papirosaiddal együtt!

ÁGI Maga vagy az ördög.

Szike odamutat az asztali díszre, a komornyik felkapja az asztali díszet, amit Ági próbált meg Katához vágni, és visszakézből megküldi, Ági éppen el tud hajolni, a dísz a falba fúródik. És ott marad. Elindul az ablak felé, közben mondja.

SZIKE Csak utánad, húgocskám. Te vagy az igazi tetű, én csak tőled tanulok. *(kifelé)* Nyitom már, művész úr... És... izé... művésznő.

Kintről morgás, Anna kacagása.

ANNA Köszönöm, professzor úr, de ez félreértés.

Szike helyett a komornyik odavág egyet a kaputelefon-készülékre. Még a kép is megjavul, látjuk őket a nagy képernyőn. Integtet, azok is integtetnek, benyomja a gombot.

SZIKE Finnyás magyar gép. Csak a tiszta szívű magyarokat szereti.

Béla röhögni kezd. Egyre hangosabban, hajlongva, a végén már olyan, mintha üvöltene, hajlong, erre érnek be a kis Lévaiék. Zavarosan állnak. Aztán a kis Lévai meglátja a falba fúródott dísztárgyat. Odasétál, és csodálja, egészen közletről is. Megáll előtte, nézi, aztán megfordul.

BENCE Szervusztok. *(Annára mutat)* Ő Anna, a kedvesem, a Kincsecském. Én meg Lévai Bence vagyok. *(meghajol, azután nézi a falban lévő tárgyat)* Tudtam, hogy egyfajta csodák várnak itt!
SZIKE *(zavartan, röhörészve)* Az én kezem munkája.

Ági fújol, Béla már éppen elhallgatna, erre megint röhögőgörcse lesz. De ahogy elkezdi, el is hallgat.

BENCE Családi akció-szobrász is vagy, főorvos úr? Lehet, hogy ez valami indulatművészet?

SZIKE Lehet. Sőt, nem lehet. Az. Máig apró metszésekkel dolgoztam, de most megéreztem a nagyobb ívek ízét.

BENCE *(finoman, mintha rendezne)* Mit szólsz? Kincsecském, hová hoztalak?! Szeretem az őszinteséget. És ebben aztán van. Egy odavágott használati tárgy, biztosan nehéz veszekedés tanúja, megsebzti a falat, megsérti a polgári lét finom egyensúlyait. Itt, Budán, ahol világnézet lakni, ahol

minden le van simítva, fedve... És akkor itt egy erőszakosan kitüremkedő tárgy, akár egy halálos veszekedés tanúja, és mindegy, mi az, használati tárgy, ami azt mutatja, itt meg van törve a jég.

Anna is odalép. Béla felhorkan, aztán abbahagyja a röhögést. Csönd. Szike bólogat, meghajol, de senki sem figyel rá, mindenki Bencét nézi.

ANNA Értem, amit mondasz, szívem, de nem érzem. Engem inkább megrémiszt.

BENCE Jogosan, Kincsecském.

BÉLA *(elgondolkodva)* Érdekes. Mástól ezt még nem hallottam. És én is mindig ezt mondom.

ANNA Hogy megrémiszt valami?

BÉLA Hogy „kincsecském”. Így hívom a feleségem.

ÁGI És engem is!

BÉLA Ó, hogyan, és Károlyi Ági Európa-bajnok úszónót is!

BENCE Károly Ági? *(meghajol)* Istenem! Bécs?! Hiszen te vagy a magyarok Istene! Micsoda benyúlás volt az!

SZIKE Nem megmondtam?! Nem megmondtam?! Ezt úgy imádom, a tájékozottságot, a tehetséget, a szorgalmat.

ANNA *(őszintén)* Bence tényleg mindent tud. Nem is értem. A múlt héten lett harminc. *(ezt már inkább naivan)* Hogy fér egy ilyen rövid életbe ennyi életmény. *(fokozódik, lelkesen)* Annyira imádlak.

ÁGI Művész úr, lekötelez.

Ági olyan boldog, hogy körbe-körbe mászkál, iszik, vodkát az üvegből, a komornyik tartja neki. Tapsol. Maga elé mormol.

ÁGI Így más az íze. Így más az íze.

BÉLA *(feltámad, megöleli Ágit)* Én is a bécsi benyúlással kezdtem ezt az estét! Hát nem ezzel kezdtem?! Ugye? *(kér-*

dezi a felesége felé, és belerúg) Szinte újra leközvetítettem az egész gyönyörű bécsi döntőt.

Ági mosolyog, hajbókol, aztán megy megint körbe-körbe.

BENCE Ugyan, Béla. Nagyon kérek, ne hozz minket zavarba! Akinek négy olimpiai bajnok tanítványa volt, annak nem kell már ebben az életben semmit közvetítenie!

Béla körbefordul, meghajol, majd kipukkad a dicsőségtől, a komornyik felrántja a feleségét, mint egy növényt, beleülteti az egyik fotelbe, a nőnek kék-zöld foltok vannak az arcán. Majdnem eldől, de aztán megtartja az egyensúlyt, ül a fotelban.

BÉLA Menitenksz! Művész úr, menitenksz!

Szike odafordul Bélához, és meghajol. Közben elindul és mindenkinek „tölt”. A komornyik csinálja.

ANNA Mit mondhatnék. Hölgyeim és uraim, Lévai Bence, Jászai-díjas, kiváló és érdemes művész!

SZIKE Meg lesz ott a Kossuth-díj is hamar!

BÉLA (még mindig meghatottan) Kösz, öregem, művész úr, őszintén mondom, kösz!

BENCE Maradjunk az öregemnél!

Ági leroskad egy fotelba, és maga elé motyog. Béla odamegy, megölelné Bencét, de a kis Lévai csak nagyon távolságtartóan érintkezik. Béla erre meghúzza a komornyik által odartartott whiskey-s üveget, és úgy próbál kijönni a helyzetből. Mintha közönségnek intégetne.

BÉLA Köszönöm! Köszönöm! (Bencének) Bocs, az uszodában megszoktuk a testi közelséget.

A székben ülő Kata röhögni kezd. Vagyis nem tudni, lehet, hogy sír.

ÁGI (maga elé) Aztán visszaadta a mozdulatot.

ANNA Ó, a Bence mindent ért és ismer. Ez a hite és hitvallása. Hogy értse az embereket, a bajaikat. Hogy tudja, mi van velünk. Szerintem ő egy próféta, nem csak színész... (körülnéz, Szike tekintetét keresi) Az én... nagy bajomat is rögtön megérezte. Pedig szerelmes este volt, édes, vibrált körülöttünk a levegő, és mégis reggel rákérdezett, miért árad szomorúság és fáradtság belőlem... egy ilyen fiatal, gyönyörű, fiatal, energikus, fiatal nőből.

BENCE Nincs baj, Kincsecském!

ANNA Tudom, hogy nincs. Nem lesz... (Szikére néz) Csak vannak fontos szempontok. Mondjuk, ha jó kezekbe kerülök.

BENCE Ott vagy (kacsint és Szikére néz) és ott leszel.

ANNA Jaj, én tudom! Ne viccelj, Bence. Én néha tényleg úgy érzem, és lehet, hogy túlzás, de valahogy ez van bennem, és akkor kimondom, hogy más miattad ez az ország... más ez a haza. A te rendezéseid, a te léted, hogy vagy, ahogy a világot intézed. Tudom, hogy ezek zavarba ejtően nagy szavak. De van hitelük. (körülnéz) Értitek? Ugye ti is látjátok? Nem súlytalanul mondom, nem a levegőbe beszélek. Itt is, most is, mindenkiről tudja, miért...

BENCE (belevág) Főorvos úr! A napokban olvastam, milyen finoman célozgat rád Esterházy a *Hasnyálmirigy-napló*ban. Komolyan. Van ott néhány utalás. Én úgy éreztem, mintha az rád vonatkozna. Talán nem emleget név szerint, de mintha az te lennél. Ne haragudj, de rád ismertem.

ANNA Milyen alázatos, szerény ember a professzor úr. És milyen nagy orvos. Ez a kombináció engem egészen elvarázsolt.

Szike konkrétan és leplezetlenül elsírja magát. Nem zokog, örömsírás, de nem csak a könnyeit törölgeti, konkrétan sír. Béla közben vedel, egyre többször húzza meg az üveget.

SZIKE Nem is tudom, mit mondjak, kisasszony, köszönöm! És Bence, barátom, művész úr! A hitemet, az életkedvemem, a reményemet adtad vissza!

ANNA Ugye, professzor úr! Erről beszéllek! Bence azt is érti, hogy a sejtekkal való küzdelem mekkora dolog. Nem csak a, már bocsánat, a benyúlás az.

Szike most nézi meg magának a nőt. Ági finitorog, ő meg lelkesen odalép.

SZIKE Ne haragudjon, kisasszony. Önt bemutatta a barátja, de én érdemtelenül kaptam e szép szavakat. Még el sem mondtam, ki vagyok...

ANNA Ki ne ismerné Károlyi professzor urat?! Főorvos úr, a te eredményeid világhírűek.

BENCE Lám, önnek... khm... neked is vannak rajongóid.

ANNA Tömegek.

SZIKE Gyerekek, gyerekek! Ne hozzatok zavarba. És csak maradjunk a tegezésnél.

ÁGI Minek köszönhetjük a látogatást?!

SZIKE *(leinti)* Nem a te bécsi benyúlásodnak! Milliószer megbeszéltük a Lévai művész úrral, hogy egyszer feljön.

BENCE Tényleg régóta érelettük. Már a püspök atyánál is mondtam neked, amikor összefutottunk, hogy közel vagyunk hozzá, de igazából *(sokatmondóan Annára néz)* most jött el az ideje.

SZIKE Töltök italt mindenkinek.

A komornyik tölti. Zavart csönd.

ANNA Tudjátok, azt hiszem, az egyensúly. Az az oka. Az európaiság. Nem csak az a fontos, hogy a kis Lévai miatt értik a tömegek Jókai Annát.

Hogy Herczeg Ferencet így még nem rendezett senki. Hanem hogy ő nem elfogult. Igazi, pártatlan művész. Eszterházyt is olvassa, szereti, ismeri. És meglátott benne téged is, professzor úr. És emlékszik...

BENCE Ne narrálj, Kincsecském. Nagyon szeretlek, de egy kicsit megint narrálsz.

ANNA Csak mert nem értenek. Mindig szorongok, hogy nem értenek eléggé, nem látják, mi történik körülöttem. Szerelmem! Muszáj elmagyarázni.

BENCE Dehogy.

SZIKE Dehogynem! A művésznőnek megint tökéletesen igaza van. Nagyon jól mondja. Téged, művész úr, nem lehet eléggé csodálni.

Béla közben leroskad a felesége mellé. Aki már ébren van, de egy élő halott. És Béla is egyre kábább. Két roncs. Közben Andrea krájkogva felnéz a padlóról. Próbál beszélni, de még mindig nem jön ki hang a torkán.

ANNA Amikor Bencét megismertem, Adyt szavalt. A belügyminiszter úr eskütételi bankettján voltunk... mindegy... és ő elmondta a *Hódolat a győzőknek* címűt.

ANDREA *Üdvözlét, és győzőnek.*

SZIKE Egykutya.

ANNA Nem hiszitek el! Az egész egyszerre volt mélyfúrás, és egyfajta érzelmes fricska is... bizonyos dolgok... hamissága ellen.

ANDREA *Üdvözlét a győzőnek.*

ANNA *(nem érti, mire mondja)* Igen! És közben úgy mondta, olyan erővel, olyan képtelenül istenien, hogy nem tudtak megharagudni rá. Sírtak! És én is sírtam. Nem mondott Adyt még ilyen felemelően senki. És az egész lázadás volt, a vén miniszter, meg a fiatal, békési csaja...

Bence felpattan, hogy szaval, Dávid beáll mellé, mint komornyik meghajol, Bence

csendre int mindenkit, Dávid, a komornyik szavalni kezd.

DÁVID

ÜDVÖZLET A GYŐZŐNEK

Ne taposatok rajta nagyon,
Ne tiporjatok rajta nagyon,
Vér-vesztes, szegény, szép szívünkön,
Ki, íme, száguldani akar.

Baljóslatú, bús nép a magyar,
Forradalomban élt s ránk hozták
Gyógyítónak a Háborút, a Rémet
Sírjukban is megátkozott gazok.

Tompán zúgnak a kaszárnnyáink,
Óh, mennyi vérrrel emlékezők,
Óh, szörnyű, gyászoló kripták,
Ravatal előtettek, ravatal.

Mi voltunk a földnek bolondja,
Elhasznált, szegény magyarok,
És most jöjjetek, győztesek:
Üdvözet a győzőnek.

*Dávid, mintha mi sem történt volna, vissza-
áll hátulra.*

BÉLA Én úgy olvastam, művész úr, hogy
nem csak fricska volt az, és hogy mást
is mondott a miniszter úrnak... és
hogy ez csak az egyik vers volt...

BENCE (Annának, de közbevágvva) Kin-
csecském, hagyd már!

ANNA Én akkor szerettem beléd végle-
gesen!

SZIKE A művésznő hol játszik?

ANNA Könyvelő vagyok.

Ági röhög.

BÉLA (gúnyosan) Milyen praktikus páros!
SZIKE (ellensúlyozva) Nagyon is!

BENCE Ahogy mondod, edző úr! Te csak
tudod... Úszóedző... ügyvéd feleség-
gel.

*Szike röhög, tiszta szívből, Béla meghajol és
mozdul, helyette a komornyik meglöki a fele-
ségét, aki mosolyog. Bence felpattan.*

BENCE Ez a másik, amit nagyon bírok
itt. Hogy ti megmutatjátok, a polgári
Buda meg tud újulni. És nem akarok
viccelni. De. Mégis! Akarok. Itt az
élet mint művészet. Radikálisan más
műtárgy-kezelés, és teljesen új smink.
(Kata arcát mutatja) Látod, Kincsecském,
másutt is sok a baj, a veszeke-
dés, métely. Az erőszak. De mindig
ki lehet törni belőle. És egy pofon
mindig megbocsátható. Mindenből ki
lehet jönni.

ANNA Tudod, Kincsecském, hogy re-
ménykedem. Csak... az én állásom-
ban olyan sokat veszíthetek még egy
nagyobb kieséssel is... vagy... egy
hosszabb kezeléssel. És nem aka-
rom, hogy megtudják. Én nem lehe-
tek gyöngé, nem lehetek... beteg. A
tökéletes ember vagyok, a tökéletes
helyen. Fiatal és szép... És fiatal. A
miniszter úr jó ember, de kérelhetet-
lenül szigorú és munkamániás.

ÁGI Nem azt mondtad, hogy könyvelő
vagy?

ANNA A belügyminiszter úr mellett.

BENCE (büszkén) Közvetlenül alatta.

*Szike bólint, a komornyik meghajol, Béla a
fejét rázza, Kata, a fura szobor, megint röhög-
ni kezd. De élettelen a tekintete.*

KATA Azért ez szigorúan hangzik...

*Csönd. Meglepődnek, hogy megszólalt. Né-
nek rá.*

KATA Hogy „közvetlenül alatta”.

*Bence harsogva röhögni kezd, amikor ezt lát-
ja, Anna is csatlakozik, és a többiek is.*

BENCE Ha konkrétan így lenne, csak
azért nem neked szólnék, hogy képvi-

selj a válóperben, mert nem vagyunk összeházasodva... (*Annára néz nyájasan*) Még... (*Anna majd elájul, legyezi magát*) és mert... fiatal vagyok hozzád.

Ági felpattan, imbolyog, röhög, prüszköl, de aztán megszólal.

ÁGI Kurva jó vagy, művész úr, maga, te, egy az egyben... annyira jó vagy.

KATA Nekem egy ilyen nagy emberrel, mint a „művész úr” biztosan nem lesz dolgom.

ANNA Azért a külügyminiszter úr pápai elválasztását, ha jól tudom, te intézted...

Szike felröhög.

SZIKE Na, libsikém, kiderül, hogy benne vagytok a sűrűjében?!

KATA Az egy becsületesen elnyert, nyílt tender volt.

SZIKE Tán csak nem azt mondd, hogy van olyan?! Akkor becsületes, ha te nyered?

BENCE Gyerekek, van elég baj, most nem szabad széthúznunk!

ANNA Olyan jól mondd, olyan jól! Felölősséggel tartozunk egymásért.

BENCE Én Észak-Partiumból jövök, egy aprócska faluból, a határ mellől, úgy hívják, Mózesfalu. Ott nőttem fel. Gyönyörű, kegyetlen és érzéki hely. Majdnem Kárpátalja. El sem tudjátok képzelni, mit jelent a háború.

ÁGI A maga családja is onnan való, Dávidka, nem? Esküszöm, maga is onnan származik, Mózesfalu.

BENCE Tán csak nem?! Te a Lázár Dávid vagy?! Az öreg orosz tanár, a Jisoráz unokája?

Dávid meghajol és bólint. Bence gyönyörködve, csodálva nézi.

BENCE A nyári szünetekben, mikor ha-

zaadtak a nagyszülőkhöz... milyen sok állatot megkínóztál...

SZIKE (*belevág*) Ilyen őszinte, tiszta szolgálát csak ott találni. Dávid szeret és tud szolgálni.

ANDREA Ne szolgálj, undorító.

BENCE És volt az az emésztőgödrös eset...

Dávid mosolyog, és meghajol.

SZIKE (*leplezett ingerültséggel, terelve*) Azt mondd meg inkább, művész úr, ezt hogyan csinálsz? Taníts engem, meszt, mindenkiről mindent tudsz, ezt hogy lehet?

BENCE Nem ez a lényeg, hanem hogy...

ANNA (*helyette mondja, de mintha ő mondaná*) ...hogyan az abszurdban élünk. Konkrétan abban!

BENCE (*bólint, nem zavarja, hogy helyette mondja*) És hogy nem is értjük, mi zajlik mellettünk és körülöttünk.

Szike visszafogja magát, Andrea feláll, és teljesen tiszta hangon megszólal.

ANDREA Szívesen hallgatunk egy olyat, aki maga remekül érti ezt.

ANNA Bence három szállítmányt vitt ki maga, a saját autójával, a saját költségén Kárpátaljára. Nem sokan voltunk mellette!

BENCE Ne haragudjatok, hogy ezt mondom. De tényleg. Élünk itt az abszurd mélyén... mellettünk, alig néhány kilométerre gyerekeket, kisgyerekeket ölnek, terhes nők hasát szúrják át, és mi partizunk.

ANNA Istenem! Mindenki megvan a maga baja. (*Szikére néz, és a melléhez nyúl*) És mindegyik egy konkrét tragédia.

BENCE Kincsecském. Rajtad a professzor úr segíteni fog. Ezt most megíérhetem a nevében. Ugye, professzor úr?!

SZIKE (*bólogat*) Úgy igaz, édes barátom, nem tudom, miről van szó, de mindent megteszünk.

BENCE Látod, Kincsecském, ezt is elintéztem. Ezennel... nincs mellrák, elröppen a nyirokmirigy-áttét. Meg vagy gyógyulva. De a háború, az folyik tovább, ahhoz én is kevés vagyok. Értitek?! És ti is kevesek vagytok! Egyszerűen csak túrjuk, idővel csak unjuk, aztán már az sem. Már el sem olvassuk a beszámolókat, akármi van, mi csak élünk tovább. Történhet itt bármi... olyan, mintha...

ANNA (*nagyon okosan*) Mi nem is lenénk. Mintha mi sem történt volna.

Andrea röhögni kezd.

ANDREA Mintha mi sem. Ahogy mondd. Pontosan úgy. Nem gondoltam volna... de be kell látnom... van bened valami.

BENCE Doktornó!

Andrea meglepődik, hátradől, aztán előre, és bár ki akarja vonni a dermesztő hatás alól magát, azért jólesik neki, hogy róla is tud.

BENCE Te a legjobb onkopszichológusok között vagy. Érted, miről beszélek! Neked meg kell értened, hogy ezt nem felülnézetből mondom. Veletek együtt szégyellem magam! Érteneitek kell, milyen nagy a baj.

Miközben beszél, lassan mindenki olyan, mint egy szobor. Mintha díszletek lennének. Miközben beszélnek, talán valami fátyol vagy ilyesmi, valami színpadi technika elszigeteli őket Annától és Bencétől. Tényleg díszletek lesznek.

BENCE A vér, a nyomor, a szárazság, a terror legmélye. Mindent meg kell tennünk, hogy kikeveredjünk a bűnből. Hogy ne történhessen meg velünk, meg a családunkkal, a gyerekeinkkel, a jövőnkkel bármi.

ANDREA (*maga elé*) A gyerekeinkkel bármi.

ANNA De tényleg bármi... És meg kell gyógyulnunk! Vissza kell nyerni a hatalmunkat önmagunk fölött!

BENCE Nem lehet, hogy az önzés abszurdjában éljünk, ezt értsétek meg, nem lehet, hogy mi magunk legyünk az...

ANNA (*közbeváág*) ...azt végképp nem! ...hát van mibennünk... (*tanácstalan*) szeretet!

BENCE Emberek vagyunk, hitvallással, felelősséggel.

ANNA (*továbbra is tanácstalanul, mondani akar valamit, de nem jut eszébe semmi*) Nem lehet mindegy. Muszáj változtatni. Éppen most, amikor ilyen jól megy.

Ebben a pillanatban kinyílik a liftajtó. A német futár áll ott. Besétál kezében egy dobozzal.

FUTÁR Nem sírtam! És azért se fogok sírni. Ti lenni egy pócegdör.

A futár ledobja a kezéből a dobozt, nagyot durran, valami porcelánszerű összetörik benne.

FUTÁR Nem sírok. Sírjatok ti.

Visszasétál, becsukódik a liftajtó. Csönd.

(Íródott a budapesti Katona József Színház felkérésére, 2023)

A SZABADSÁGHARC MEGIDÉZÉSE A SZÍNPADON

Jókai Mór: Keresd a szíved

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc színpadi megjelenítése 1848. október 4-én Szigeti József *Egy táblabíró a márciusi napokban* című darabjának nemzeti színházbeli ősbemutatójával kezdődött.¹ Az intézményben a harcokkal egyidejűleg még két hasonló tematikájú vígjátékot és egy táncos némajátékot mutattak be (Dobsa Lajos: *Marczius Tizenötödike*, Obernyik Károly: *Egy magyar kivándorlott a bécsi forradalomban; Csata Fehértemplomnál*).² A szőlősi (világosi) fegyverletétel után a megszigorított cenzúra miatt a téma hosszú időre eltűnt a színműirodalomból, a szabadságharcot megidéző darabok csak az 1860-as évek elejétől, a magyar alkotmányos reményeket keltő októberi diploma kiadása után tűntek fel újra. A bemutatók lehetőségeit kedvezően befolyásolta, hogy Pest-Budán ekkor már megkezdődött a színházszervezet differenciálódása, az újonnan épülő-nyíló (kő)-színházak más-más színjáték típusokra specializálódtak, a nyári játszóhelyek pedig egyre inkább a magyar nyelvű előadásokat helyezték előtérbe. (Ezeket sokáig német társulatok bérelték.) A szabadságharcot tematizáló, 1861 és 1906 között keletkezett darabok megosztottak a különböző műsorpolitikai beállítottságú budapesti játszóhelyek között, bár mint a táblázat mutatja, a bemutatók leginkább nem a kőszínházakhoz, hanem a Mátyás király egykori lovardájából kialakított Budai Népszínházhoz és az idény jelleggel működő Budai Nyári Színkörhöz kötődtek. 1898-ban, a forradalom és szabadságharc ötvenéves évfordulója alkalmából kiemelt szerep jutott nekik, ekkor három kőszínház is (Népszínház, Vígszínház, Magyar Színház) díszelőadás formájában tűzte műsorra őket.³

A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-5 – SZTE-565 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. A tanulmány része egy hosszabb távra tervezett, Jókai drámaírói munkásságát, regényadaptációit feltáró kutatásnak.

¹ *A Nemzeti Színház műsora 1837. VIII. 22-től 1941. VI. 21-ig.* összeáll. Hajdu Algernon László, előszó Haraszti Emil. Bp., 1944, I, 82.

² A bemutatók időrendi sorrendje: *Marczius Tizenötödike* – 1848. december 18. (többet nem játszották), *Csata Fehértemplomnál* – 1848. december 20. (egyszer ismételték, december 22-én), *Egy magyar kivándorlott a bécsi forradalomban* – 1849. június 15. (többet nem játszották). *A Nemzeti Színház műsora...*, i. m., 83–84.

³ Erről lásd részletesebben: Szalisznyó Lilla: *Honvédek a színpadon. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc színpadi emlékezete (1861–1898)*. In: Dobás Kata – Kalla Zsuzsa – Parádi Andrea – Tóth Dóra (szerk.): *Kelj föl és járj, Petőfi Sándor! 1848 emlékezete a kultúra különböző regisztereiben*. Bp., PIM, 2021, 333–364.

Szerző	Műcím	Bemutató helye / Ismert előadáshely	Bemutató ideje / Az ismert előadás ideje
Almási Balogh Tihamér – Balázs Frigyes	Honvédhuszárok, vagy a nagysarlói győzelem	Thália Színkör	1861. június 5.
Szigligeti Ede	Az üldözött honvéd	Nemzeti Színház	1867. október 25.
Friebeisz István	Bem hadjárata az oroszok ellen és a honvéd hadsereg	Budai Nyári Színkör	1868. augusztus 22.
Lukácsy Sándor	Egy magyar honvéd család a forradalom után, vagy a kis honvéd hadsereg s a hú baka (gyermekelőadás is)	Budai Várszínház	1870. február 2.
Ismeretlen szerző	Bem apó és a piskihidi csata (látványos harci játék)	Budai Nyári Színkör	1870. június 5.
Potemkin Ödön	Petőfi élete és halála	Budai Nyári Színkör	1873. augusztus 19.
Vahot Imre	A magyar honvéd, vagy Budavár bevétele 1849-ben	István téri Színház	1873. június 12.
Potemkin Ödön	Petőfi és Bem	Budai Nyári Színkör	1886. július 10.
Lukácsy Sándor	A zsidó honvéd	Budai Nyári Színkör Népszínház	1869. augusztus 19. 1886. július 9.
Rátkay László	A toborozás	Budai Nyári Színkör	1888. július 29.
Jókai Mór	Keresd a szived	Budai Nyári Színkör	1896. április 25.
Komoróczy Miklós Ede	Márciusnak idusa	Miskolc	1896
Beöthy László – Rákosi Viktor	Aranylakodalmom	Magyar Színház	1898. március 12.
Kozma Andor	A szabadság ünnepe	Vígyszínház	1898. március 14.
Verő György	1848 (Hadak útja)	Népszínház	1898. március 15.
Gárdonyi Géza	Fekete nap	Budai Nyári Színkör	1906. július 7.

Galamb Sándor a 19. század második felének drámatörténetéről írott szintézis jellegű munkájában esztétikai minőségük alapján két csoportot különített el: „pusztán szórakoztatásra készült látványosságok”-at és „komoly irodalmi szándékú” történeti drámákat. „Alsóbbfajú” daraboknak azokat minősítette, amelyek „az utókor ítéletével mítsem tördöve” a „nép-színházak”-ban éltek életüket, s megítélése szerint a század utolsó harmadában nem voltak hatással a magyar nyelvű drámairodalom alakulás- és fejlődéstörténe-

tére. Közülük részletesebben csak a Molnár György által a Budai Népszínházban színre vitt *Bem hadjárata az oroszok ellen és a honvéd hadsereg* című harci játékról szól, a többiről összegzőképpen a következőket írja: „[n]em volna értelme felsorolni a sok honvéddarabot. Értéktelen fércelmények [...]. Még a legkedvesebb köztük, bár szintén igen naív, Vahot Imrének *A magyar honvéd vagy Budavár bevétele 1849-ben c. színműve*”. Galamb történeti drámaként hármat említ: Szigligeti Ede *Az üldözött honvéd*, Jókai Mór *Keresd a szíved* és Komoróczy Miklós *Márciusnak idusa* című műveket.⁴ A Jókai-darabot így jellemzi: „*A Keresd a szíved* című négyfelvonásos színmű *A kőszívű ember fiaiból* készült. [...] A regényből való átdolgozás itt is eléggé sikerült. Maradt ugyan benne valami epikus, de általában friss és mozgalmas színpadi mű lett belőle. [...] A darab legfőbb értéke a színpadról olyan jól ható kihegyezett dialógus”.⁵ Mások *A kőszívű ember fia* árnyékában értelmezték a darabot, Vnutschko Berta például úgy vélte: „Nem nyújtja azt a harmonikus hatást, amelyet a regény. Hiányzik belőle az a hatalmas aláfestés, ami *A kőszívű ember fiait* túlzásai ellenére is oly kiváló alkotássá teszi”.⁶

Jelen írásban arra szeretnék rámutatni, hogy a *Keresd a szíved* jóval izgalmasabbnak tűnik, ha nem a pretextusaként szolgáló nagyregény, hanem a szabadságharcot tematizáló, Galamb összefoglalásában „értéktelen fércelmények”-nek tekintett színművek kontextusában vizsgáljuk. Így például jelentőséget tulajdoníthatunk annak, hogy Jókai a többi szerzővel ellentétben a darabot nem az alapvetően szórakoztatásra specializálódó játszóhelyek valamelyikének színpadára szánta, hanem korábbi nagyregényeinek dramatizálásához hasonlóan a Nemzeti Színházhoz nyújtotta be. Mivel a műnek még nem készült el a kritikai kiadása, s az értelmezésével kapcsolatba hozható források feltárására most kerül sor először, a tanulmány egyszerre lesz filológiai és értelmező jellegű. A filológiai áttekin- tésre leginkább azért van szükség, mert a darab színházi (elő)élete a téma miatt nem Jókai elképzelése szerint alakult, az 1886-ban elkészült művet szerzője eredetileg nem a millenium évében szeretne volna először színpadon látni.

Keletkezés és színházi előélet

Jókai egész írói pályáján dolgozott a színház számára, terjedelmes drámai korpuszt hozva létre. Epikus műveiből már életében többen készítettek átdolgozást (például Szigligeti Ede), de prózájának ilyen irányú felhasználhatóságára ő mutatott rá először. 1853 és 1894 között összesen tizenegy elbeszélésének és regényének írta meg a színpadi változatát. Pretextusként használta például a *Szép Mikhált*, *Az arany embert*, a *Fekete gyémántokat*, a *Történetek egy ócska kastélyban* című elbeszélést, *A gazdag szegényeket* vagy a *Fekete vért*. Választásai a színházi kultúra kialakuló sokszínűségéhez való alkalmazkodását jelzik, nagyregényeinek átdolgozásaival a Nemzeti Színháznál, elbeszéléseiből és kisregényeiből írt színműveivel pedig a szórakoztató művek előadására szakosodott, magántőkéből fenntartott színházaknál (Népszínház, Budai Színkör) jelentkezett.

A drámai életművön belül a *Keresd a szíved* azon adaptált színművek közé tartozik, amelyek évekel a próza változat megjelenése után születtek.⁷ Jókai az először 1869-ben megjelent regény átdolgozását az idő tájt kezdte el, amikor a *Fekete gyémántok* adaptációját a Nemzeti Színház 1885. október 9-én játszani kezdte. A *Nemzet* október 10-én arról tudó-

⁴ Galamb Sándor: *A magyar dráma története 1867-től 1896-ig*. I. Bp., MTA, 1937, 312.

⁵ Galamb Sándor, *A magyar dráma története 1867-től 1896-ig*. II. Bp., MTA, 1944, 149–150.

⁶ Vnutschko Berta: *Jókai Mór drámái munkássága*. Bp., Neuwald, 1914, 56.

⁷ A dramatizálások keletkezési idejével kapcsolatban lásd: Szalisznyó Lilla: Textológiai és filológiai megfontolások Jókai Mór regényadaptációinak (újra)értelmezése kapcsán – Az arany ember példája. *ItK*, 2021/6, 747–750.

sított, hogy „(Jókai Mór) új színművön dolgozik. A darab címe: »Keresd a szíved«, s a szerző művét még ez évad folyamán benyújtja a nemzeti színházhoz. Jókai új darabjában Prielle Kornéliának és P. Márkus Emiliának szánta a két fő női szerepet”.⁸ A Nemzeti Színház drámabíró bizottságának jegyzőkönyve szerint Jókai a darabbal az évad végéig (március 31-éig) nem készült el, azt csak 1886. május 16-án nyújtotta be a színpadképességeről döntő bizottsághoz. A négy bíráló (Vadnay Károly, Szigeti József, Csiky Gergely és Bercsényi Béla) első körben egyhangúlag úgy gondolta, hogy az adaptáció felolvasásra és tárgyalásra érdemes.⁹ Mint a bizottság 1886. június 8-án tartott ülésének jegyzőkönyvéből kiderül, a szerző a bírálók által írt vélemények alapján „több javítást, részben kiegészítést eszközölt a művön”. A Paulay Ede színingazgatóval kiegészülő testület titkos szavazás útján 3–2 arányban előadásra ajánlotta a darabot,¹⁰ az intendáns, gróf Keglevich István viszont nem engedélyezte színpadra állítását. A visszautasítás azonban nem rögtön, közvetlenül a drámabíró bizottság döntését követően történt, hanem több mint egy évvel később. Keglevich 1887. augusztus 28-án egy magánlevélben tájékoztatta Jókait elhatározásáról, amit (nyilván az író kezdeményezésére) 1887. szeptember első felében több napilap is közzétett.

Sajnálatomra ki kell őszintén mondanom hogy „Keresd a szíved” darabot nem adhatom elő a nemzetiben; nem tartom korszerűnek az osztrák-magyar viszállyoknak színrehozatalát a meddig a tüntetésekre mindig kész generáció él, és a meddig ugyanaz uralkodik, a kinek parancsára történtek ama dolgok. Nem óhajtanék soha azon helyzetbe jönni, hogy kénytelen legyek a királyt, ha véletlen egyszer kedve lenne a nemzetibe menni, megkérni, hogy ne tegye. Sajnálom, hogy nem teljesíthetem kívánságodat, de nem cselekedhetek meggyőződésem ellenére.¹¹

A Nemzeti Színházban a darabok színpadra állításának folyamata soha nem húzódott el ilyen hosszú ideig, így feltételezhető, hogy Keglevich szűkebb körben már jóval korábban jelezte fenntartását a bemutatóval kapcsolatban. Az intézmény kéziratok hagyatékában a szövegnek két színházi másolata maradt fenn, s mivel az egyik magán viseli Jókai lila tintás változatait is, feltételezhető, hogy a drámabíró bizottság döntését követően dolgozni kezdtek vele.¹² A másikat rendezőpéldányként használták, a szereplők neve mellé ceruzával odaírták néhány színész nevének monogramját (ahogy a sajtó írta, Jókai a női főszerepeket Prielle Kornéliának és Márkus Emiliának szánta – Alfonzine és Edith).¹³ A feltehetően Paulay Edétől származó rendezői rajzok viszont még kevésbé kidolgozottak¹⁴ (például *Az arany ember* rendezőpéldányában lévő részletes tervekkel ellentétben¹⁵), így aligha gondolhatunk arra, hogy komolyabb előmunkálatok folytak a *Keresd a szíved* színrevitelével kapcsolatban.

⁸ *Pesti Hírlap*, 1885/279, 10–11.

⁹ Drámabírói ítéletek 1882–1900, Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti és Zeneműtár (a továbbiakban: OSZK SzT.), Nemzeti Színház kötetes iratok 684. Az 1886. éven belül a 25. bejegyzés.

¹⁰ A Nemzeti Színházi drámabíró-bizottság jegyzőkönyve, II, 1876–88. dec-ig, OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok 680, 988. pont.

¹¹ Gróf Keglevich István Jókai Mórnak, Budapest, 1887. augusztus 28. In: Gyórfy Miklós (szerk.): *Jókai Mór Levelezése (1886–1890)*. Bp., Argumentum – Akadémiai, 2004, 143. Gyórfy a levélhez fűzött tárgyi magyarázatokban tévesen írja, hogy „[a] gróf nagyra értékelt, hogy levele nem került nyilvánosságra”. Uo., 437.

¹² OSZK SzT., K 170. Jókai dramaturgiai működésével kapcsolatban lásd: Szalisznyó Lilla: *Textológiai és filológiai megfontolások...*, i. m., 750–755.

¹³ OSZK SzT., K 246, 2. fólió rektó.

¹⁴ Lásd például: OSZK SzT., K 246, 181. fólió rektó.

¹⁵ Ezzel kapcsolatban lásd: Szalisznyó, *Textológiai és filológiai megfontolások...*, i. m., 762–763.

A nyilvánosság Keglevich levelének sajtóbeli megjelenéséig azonban valószínűleg nem tudott a történekekről, a darab körüli hangorkán csak 1887. szeptember 7-én kezdődött. A *Pesti Hirlap* vitaindító cikkét, a *Jókai a nemzeti színháznál elutasítva* címűt¹⁶ Mikszáth Kálmán Scarron álnéven írt tárcája követte. Mikszáth éles hangon bírálta az intendánst: „Ha Jókai akár politikai tapintatlanságot követ el, akár rossz darabot ír, meg van még ő akkora nagy ember, hogy a hiba sulya egészen ráessék. [...] És Keglevich neve szóba sem jöjjön. Biztosítom. Nem együtt emlegeti ezt a két nevet a magyar nemzet”.¹⁷ De pellengérré állították Keglevichet az élclapok is, az Ágai Adolf szerkesztette *Borsszem Jankó* például így parodizálta Jókainak írott levelét: „A drámabíráló bizottság által elfogadott »Keresd a szíved« című színművét besavanyithatja. Nekem nem köll. A czime abszurdum, a tartalma rebellis. Ballet sincs benne. Mint cs. királyi intendáns meghagyom ennélfogva, hogy vegye vissza ezt a drámai rébuszt és tanuljon valamelyik népiskolában egy évig természetrajzot, hogy megtudja, hol az ember szíve”.¹⁸

Az élclapbeli gúnyolódás a balettek és a császári-királyi jelző felemlítésével a színház intézményi státuszát és vezetőinek elköteleződését támadta. A Nemzeti Színház állami kezelésben volt, fenntartását 1863-tól uralkodói segély is biztosította. Vezetésében 1849 után egyre nagyobb szerepet kaptak az udvar bizalmát élvező arisztokraták. Talán nem volt független ettől a helyzettől az, hogy a Nemzeti Színház műsorrendjében 1867 és 1898 között mindössze három olyan előadás kapott helyet, amelyek tematikájukat tekintve kapcsolatba hozhatók a negyvennyolcas eseményekkel. Az egyik Szigligeti Edéttől az 1867. március 31-én bemutatott *Halottak emléke*, a másik az 1867. október 25-én műsorra tűzött *Az üldözött honvéd*, szintén Szigligetitől, a harmadik pedig Erkel Ferenc operája, *A névtelen hősök*, amelynek ősbemutatója 1880. november 30-án volt.¹⁹ Noha a Nemzeti Színházban a szabadságharcos téma mellőzésebe az is belejátszhatott, hogy a szerzők az ilyen jellegű darabok bemutatását alapvetően a látványosságokat előtérbe helyező játszóhelyekre bízták, eleinte az e téren specialista Molnár Györgyre és színházára, később a különféle nyári színkörökre, ám ha idősíkot váltunk, s megnézzük, hogy az intézmény 1898-ban miként emlékezett a forradalom és szabadságharc ötvenéves évfordulójára, akkor az látszik, hogy Keglevichnek a Jókai-darab esetében képviselt álláspontja pontosan beleillett abba a passzív műsorpolitikába, amelyet a Nemzeti Színház a század második felében e tematika kapcsán tanúsított. A magánszínházakkal szemben a Nemzeti Színház (és az Operaház) meglehetősen visszafogottsággal emlékezett a negyvennyolcas eseményekre, nem készültek semmi újdonsággal. A Nemzeti 1898. március 15-én Szigligeti Edéttől a *II. Rákóczi Ferenc fogságát*, az Operaház pedig Erkel Ferenc *Hunyadi László* című operáját játszotta. A *II. Rákóczi Ferenc fogságát* 1848–1849-ben a politikai áthallásoknak köszönhetően forradalmi színműként értelmezték (bemutatójára 1848. december 4-én került sor), s azt is tudjuk, hogy 1862 és 1867 között tiltólistára került,²⁰ mert Rákóczi Ferenc alakja a cenzúra szemében „neuralgikus pontnak számított, egyrészt mint a Habsburg hatalom ellen lázadt vezéré, másrészt pedig mint – ahogy néhány magyar kiadvány nevezte – »utolsó honi fejedelem«-é”.²¹ Így, noha a darabválasztás nem mutat teljes elszigetelődést az évforduló megünneplésétől (magyar történelmi és szabadságharcos téma), a majdnem kétszáz évvel korábbi hős megidézése politikailag valószínűleg kevésbé volt forró, mint

¹⁶ [sz. n.]: Jókai a nemzeti színháznál elutasítva, *Pesti Hirlap*, 1887/245 (3123), 1–2.

¹⁷ Scarron [Mikszáth Kálmán]: A loyális színmű. Rebellis tárcá, *Pesti Hirlap*, 1887/246 (3124), 3.

¹⁸ [sz. n.]: Intendánsi levelezés, *Borsszem Jankó*, 1887/1026 (37.), 2.

¹⁹ *A Nemzeti Színház műsora...*, i. m., 106, 133.

²⁰ A Nemzeti Színház 1862. december 7-ét követően legközelebb csak 1867. április 9-én játszhatta. Uo., 61.

²¹ Deák Ágnes: *Suttogások és hallgatások. Sajtó és sajtópolitika Magyarországon 1861–1867*. Bp., Osiris, 2018, 23.

a még élő generációk fiatalkorának forradalma és szabadságharca. Több évtized távlatából pedig már igen kevesen emlékezhetek arra, hogy a *II. Rákóczi Ferenc fogságának* 1848 és 1867 között milyen kultikus szerepe volt a színházi emlékezetben. A Nemzeti Színházban a dátum különlegességére a darabválasztáson túl még két dolog utalt: a darabot bérletszűnetben adták és színlapját pirossal szedették.

Az intendáns a *Keresd a szíved* színpadra állításának megghiúsítása körüli botrány miatt úgy döntött, hogy mégis beleegyeznek a darab színrevitelébe, noha nem kötelezte el magát a bemutató időpontját illetően. A *Pesti Hirlap* 1887. szeptember 9-én közölte a hírt:

Jókai Mór új darabjának előadása ügyében a nemzeti színház intendánsa s igazgatója 1308/1887. sz. a. a következő „rendelet”-et adta ki: Miután a nemzeti színház drámabíráló bizottsága 988. jegyzőkönyvi szám alatt Jókai Mór 4 felvonásos drámáját előadásra ajánlotta, az igazgató pedig a művet elfogadván, előadását javaslatba hozta, fentnevezett dráma színrehozatalát ezennel elrendelem. Ennek kapcsán elrendelem továbbá, hogy szerzővel a színrehozatal, illetve a szerzői tiszteletdíjak tárgyában a szerződés megkötéséig s e szerződéssel egyidejűleg a kérdéses drámához igényelt kiállítás költségvetése is elem terjesztessék. – A színrehozatal idejének meghatározását fentartom magamnak. Budapest, 1887. szept. 10-én. Gróf Keglevich István intendáns s. k. Paulay Ede igazgató s. k.²²

A sajtó szerint ezt követően elkezdődött a színpadra állítási folyamat, 1888. január elején például arról cikkeztek, hogy „az igazgatóság oda törekszik, hogy teljesen korhű jelmezekben mutassa be a szereplőket. A különféle honvédségi és a bécsi aulai egyenruhák már készülnek”.²³ Noha az idézett részletet több lap is lehozta, a *Pesti Napló* január 11-én arra hívta fel a figyelmet, hogy mindez csak álhír lehet: „ugy vagyunk értesülve, hogy a *Keresd a szíved* című darab előadását, egyelőre maga Jókai Mór ellenzi; miután e darabnak anteaktái még mindig politikai magyarázatokkal köthetnék össze e darab előadását; melyre a körülmények, mai napság, tekintettel a háborús viszonyokra, nem időszerűek”.²⁴ A továbbiakban (egészen 1896-ig) valóban nincs hír arról, hogy a színmű színre kerülne.

Az ősbemutatóra 1896. április 25-én került sor a Krecsányi Ignác vezette Budai Nyári Színkörben. Az idény jelleggel, áprilistól vagy májustól októberig vagy novemberig működő játszóhely a Jókai-művel nyitotta meg az 1896/97-es évadot. Az író a Krecsányinak írt levelei szerint ennél a színháznál is részt vett a végleges színpadi szövegek kialakításában, illetve a darabok színre alkalmazásában. A *Keresd a szíved* kapcsán a sajtó újdonságként, rendhagyó eseményként említi például, hogy a színtársulat szűk kör előtt jelmezes főpróbát tartott.²⁵

A színdarab

Jókai *A kőszívű ember fiait* színpadra való átdolgozásakor a szokásos adaptációs gyakorlatot alkalmazta: a cselekményt rövidítette, egyszerűsítette, egy fő cselekményszálal emelt ki és csökkentette a szereplők számát. A négy felvonásra osztott mű három különböző

²² Színház, zene, képzőművészet, *Pesti Hirlap*, 1887/251, 4.

²³ Hazai irodalom, művészet, *Fővárosi Lapok*, 1888/11, 73.

²⁴ *Pesti Napló*, 1888/11. Az egykorú sajtót olvasva itt arra a konfliktusra utalhattak, amely az Osztrák–Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom között bontakozott ki. Az oroszok a Monarchia által uralt Galícia közelében jelentős számú haderőt vonultattak fel, amiről a magyar időszak kiadványok egy közelgő háború előszeleként adtak hírt. Lásd például: *Fővárosi Lapok*, 1888/4, 29.

²⁵ Színház és zene, *Pesti Napló*, 1896/114, 7.

helyszínen játszódik: Bécsben a Plankenhorst-házban és a hernalsi temetőben, valamint az Isaszeg környékén lévő Királyerdőben. Összesen huszonegy beszélő szereplője van, akik mellett statisztaként ápolónők, sebesülthordók, sebészek, huszárok, honvédek, nemzetőrök és aulisták szerepelnek. Jókai főszereplővé a középső fiút, a katonaként, majd honvédként harcoló Richárdot tette, akinek a három Baradlay fiú közül a legkalandosabb a története, s huszárkapitány lévén, karaktere a vágott nemzeti önkép „hősies, vitéz magyar” vonásához is jól illik. A családról nagyon kevés dolog derül ki, Richárdon kívül a színen csak az anya jelenik meg, aki, amikor rábeszéli fiát, hogy az osztrák sereg helyett a magyarok oldalára állva harcoljon, felemlíti honvédként harcoló legidősebb gyermekét, Ödönt. Jenőről szó sem esik.

Az író a szereplők többségét átnevezte, a Baradlay családból Baranghyt, Palvicz Ottóból Hugót, Mausmann Hugóból pedig Adolfot csinált. A drámában a regénnyel ellentétben nem Antoinette, hanem Alfonzine lesz az idősebb Plankenhorst hölgy, aki lányát, Alice-t arra kényszeríti, hogy Palvicz Hugótól született fiáról mondjon le. Más példákból egyértelműen kiderül, hogy a névváltoztatás Jókai adaptációs technikái közé tartozott, s általában nem egyetlen szereplőt érintett. A *Fekete gyémántok* színműváltozatában Jánoskát átkeresztelte Kuntyorkának, Theudelinda grófnőből Anna grófnét, Sámuel apátból Calamidest csinált. A névváltoztatások háttérben nem feltétlenül lehet mintázatot, rögzült adaptációs gyakorlatot felfedezni, de egyes esetekben az átnevezés indokolható azszal, hogy a dramatizálás során megváltozik a szereplő funkciója, sorsa, kiléte, az új név segít jobban elválasztani a regénybeli és a színpadon megjelenő figurákat. A *Keresd a szívedben* Palvicz, akivel Baranghy Richárd az isaszegi csatában kerül szembe, nem hal bele súlyos sérülésébe, s a darab végén összeházasodik Plankenhorst Alice-szal. A *kőszívű ember* eredeti Alfonzine-ja sokkal gonoszabb szereplő, mint színdarabbeli megfelelője, Alice (a regényben például Alfonzine igyekszik elérni, hogy Richárdot Haynau kivégeztesse). Az Alfonzine névhez a magyar olvasóközönség számára negatív asszociációk tapadtak, ezektől mentesíti a lányt Jókai azzal, hogy a baljóslatú nevet átruházza az anyjára, aki nemcsak kétszínű politikai játékot űz, de Alice és Hugó szenvedését is ő okozza.

Jókai a történéseket végig szűkített perspektívából látatja, nem konkretizálja, misféle háború zajlik, ki, hogyan, miért, ki ellen küzd. A cselekmény időbeli kereteit és a helyszíneket ugyan már a szereplőket felsoroló lista alatt felfedi („Színhely: Bécs és a királyerdő. Idő: 1848–49.”), de később a szövegben alig akad azonosítható történelmi-politikai helyzetre való utalás. A háború szó az első felvonás negyedik jelenetében hangzik el először, s akkor is mindössze két mondat erejéig. A Plankenhorst-házban lévő estélyen Révy mondja Richárdnak, hogy „[b]eszéljünk a háborúról. Én azt hiszem, hogy ti nektek is be kell avatkozni minél előbb; – mit gondolsz?” Richárd a szerzői utasítás szerint vállat vonva és az ünnepelt Alice-hoz sietve ennyit felel: „A hová küldenek, oda megyek”.²⁶ Hogy itt háborúként még a bécsi forradalomról van szó, az majd a második felvonás elején derül ki Alfonzine, Alice és Edith párbeszédéből.

Edith. Száznolcz. Prátercsillag!

Edith. Százkilencz. A Glacis-n!

Edith. Száztíz. Ez a magasban pukkant el. [...]

Alice. Minő hülye lélek! Neki tetszik az, hogy a bombák hogy hullanak le a városra. [...]

Alice. Minő szomorú látvány ez! Képtelenség. Bécs város egyetlen lámpa nélkül; egy ablak sem világít. [...] A házunkból mindenki elfutott már, s nekünk itt kell maradnunk.²⁷

²⁶ Jókai Mór: *Keresd a szíved*, in: Uő.: *Színművek III. rész*, Bp., Révai Testvérek, 1895, 275.

²⁷ Uo., 289.

Jókai ugyanúgy járt el, mint korábban a *Politikai divatok* című regényében, amelyben megnevezett ellenségként kizárólag a kozákok jelennek meg, akik elől a hősök menekülnek. De általában ezt a megoldást látjuk a szabadságharcot tematizáló többi színpadi szerző művében is, akiknél a honvédekkel szemben álló ellenség kiléte szintén bizonytalan. Vahot darabjában például a honvédek ellenségként, várbeliként említik az osztrákokat. Friebeisz István Bem oroszok elleni csatáit jeleníti meg, s így az osztrákok ellenségként meg sem jelennek (*Bem hadjárata az oroszok ellen és a honvéd hadsereg* című harci játék).²⁸ Amíg az 1860-as években az elhallgatás, ki nem mondás technikája politikai védekező állás lehetett a cenzúrával szemben, addig az 1880-as, sőt a bemutatót tekintve az 1890-es évek második felében Jókai sajátos megoldását inkább az aktuális történelmi helyzet, az addigra már-már zavartalanná váló osztrák–magyar barátság indokolhatja. A darabban ezt legvilágosabban Richárd és Hugó barátsága jelzi, de ezt a benyomást erősíti a másik rokon-szenves osztrák szereplő, a csatatéren orvosként dolgozó Mauzmann figurája is.

Az eltérő motivációk ellenére Jókai a többi darabíróhoz hasonlóan a kollektív emlékezet mozgásba lendítésére építi az elhallgatásos technikát: az évszámok, az Isaszeg szó vagy Bem neve elég ahhoz, hogy felidézzék a nézőkben a szabadságharcot. Az ősbemutató színlapjára a Budai Színkör igazgatója és a darab rendezője, Krecsányi Ignác a történések idejét és helyét nem Jókait követve tünteti fel (Bécs és a királyerdő. Idő: 1848–49), hanem a helyszínt illetően egyértelműsít: Isaszeg mellett, a Királyerdőben. Idő: 1848.²⁹ (Ez a dátum ugyanakkor téves, hiszen az isaszegi csata 1849 áprilisában volt.) Az is közös vonása a szabadságharcot tematizáló műveknek, hogy magyar győzelemmel végződő csaták jelennek meg a cselekményekben: Budavár bevétele, isaszegi csata, piski csata. Amíg a legtöbb szerző a győztes csatát a nyílt színen játszatja le, addig Jókai ezzel kapcsolatban is a bizonytalan körvonalak mellett döntött. (Ebben szerepe lehetett annak is, hogy ő elsődlegesen a Nemzeti Színház színpadában gondolkodott.) A Királyerdőben játszódó harmadik felvonásban a tábornok látjuk, a színen ápolónők, sebesülthordók, sebészek és futárok sűrögnek, s bár a dialógusokban folyamatosan a harcokat emlegetik, a nyílt színen nincs harc, csak elmesélik az Isaszegnél történeteket. Ezen az elképzelésen a rendező sem változtatott, aki a rendezőpéldányban szereplő rajz szerint tartotta magát ahhoz a szerzői utasításhoz, amely a harmadik felvonás elején a színteret leírta: „Színtér: a királyerdő. Vén cserfák, felül lombjaikkal egymásba borulva, hátul nyílt vidék, alkonyati éggel, a láthatáron egy égő város, sötét füstbe borítva; a fák alatt sátorok, ereszek ponyvából, nád-ból, sebesültek számára, egy kétkerekű hordszekér ernyővel, magas rúdon egy fekete zászló”.³⁰ A két részre osztott színpadi teret hátul „erdő szuffiták”, kétoldalt erdőt ábrázoló oldalfalak határolják, a hátsó színpadon egy városkép látszik, középen egy kút és egy fekete zászló van, az előtérben fák, alattuk ponyvából készült sátrak és egy csengővel ellátott kétkerekű beteghordó kocsis. Krecsányi a meg nem nevezett, egymás ellen harcoló erőket a jelmezek alapján igyekezett kézzelfoghatóan is egyértelművé tenni. A sűgő- és rendezőpéldányhoz litográfiákat csatolt, amelyeken egyenruhában látható egy gyalogos honvéd, egy honvéd tiszt, egy honvédhuszár kapitány, egy német legionárius, egy utász és egy tűzér.³¹

Richárd és Hugó cselekményvonala szinte egymás tükörképe. Közeli barátok, a mű elején a kardok cseréjének hangsúlyos jelenete érzékelteti összetartozásukat, ugyanakkor dramaturgiai előre sejteti későbbi összecsapásukat. Kiváló emberi tulajdonságaik miatt akkor is nemesen viselkednek, amikor a harci események szembefordítják őket. Mindkettejüknek halálhíre érkezik, de életben maradnak: Hugót Richárd anyja gyógyítja meg

²⁸ Szalisznyó, *Honvédek...*, i. m., 358–359.

²⁹ OSZK SzT., Budai Nyári Színház színlapok.

³⁰ Jókai Mór: *Keresd a szíved*, i. m., 310.

³¹ OSZK SzT., MM 6614, 81. fólió rektó. A litográfiák a rendezőpéldány végén találhatóak.

súlyos sebesülése után, Richárdnak megkegyelmeznek és nem végzik ki. A holtak hitt hősök, először Richárd, majd Hugó betoppanása a darabvég két leghatásosabb jelenetét eredményezi, mivel a nézők is csak a Plankenhorst hölgyekkel és Edithtel egyszerre tudják meg, hogy mi történt.

A *Keresd a szived*, akárcsak a szabadságharcot megidéző többi darab, happy enddel zárul. Nemcsak Palvicz Hugó marad életben, de azok a fontos mellékszereplők is, akik a regényben meghalnak: Mauzmann, aki aulikus egyenruhában, vagyis a bécsi akadémiai légió, az egyetemi forradalmi század öltözetében jelenik meg már az első színben, és Pál úr, aki az isaszegi csatában megsebesült Richárdot a lovak patájától védte. Az egész darab éleket letompító, szelídítő, happy end felé vezető jellegéhez illik az is, hogy nemcsak nyílt színi csata nincs, de Richárd és Hugó párviadala is színpadon kívül zajlik, a szereplők legnagyobb megpróbáltatásai úgyszintén: Richárd elfogása és eltűntetése, illetve Edith megkorbácsolása, amikor szökése után visszatér a Plankenhorst-házba.

Nem idegen a darabtól a hangnemek váltogatása, a komikum felé mozdulás. Az első jelenetben Mauzmann kényszeres rímekben beszélése humorforrás a többi szereplő és a nézők számára egyaránt: „Íme itt a bájos hölgyek, kiket kell, hogy üdvözöljek. Mindig én vagyok az első: – bárha nem is a belső. De ez is csak mind arra mutat, hogy az én szívem járja be leghamarább az utat. Csokrom borítékja egy költemény, melylyel szívem királynéját üdvözöltem én”.³² De ennél sokkal meglepőbb ponton, a királyerdei táborban is megjelenik a komikum a 19. századi vígjátékok jellegzetes nevetető módszerével, a táj-szólás, a lokális dialektus túlhangsúlyozásával: az őt eltaláló „gelőbicsot” és a vacsorára várható „gelődeent” emlegető palóc honvéd rövidke jelenetében.

A nem-fikciós világra való utalások egy része történetileg hiteles, így az isaszegi csata említése, vagy az a jelenet, amikor Edith a bombabecsapódásokat figyeli: a Praterstern és a Glacis 1848–49-ben létező bécsi helyszínnek (a Glacis a városfal lebontása után eltűnt, az 1850-es évektől ezen a széles mezőn épült ki a Ringstrasse). De akad olyan utalás is, amely anakronisztikus. Hugó és Richárd a Sperlben készül találkozni, ami a darab megírása idején már nagyon híres bécsi kávéház volt, nyilván a közönségből is sokan tudtak róla, de a forradalom idején még nem működött, csak az 1860-as években nyílt meg. A Bécsset jól ismerő jelenhez szól még egy játékos utalás: a folyton verselő Mauzmann egyik ríme „Kikeriki”. Ez egy bécsi élclap címe, amely szintén nem létezett még az 1840-es években.

A mű címe több szereplővel is kapcsolatba hozható. Richárd az egyik, akinek meg kell keresnie a szívét, vagyis huszárjaival a (meg sem említett) szabadságharc mellé állni. A másik alak Alice, akinek vállalnia kell Hugótól született gyermekét, Hugó a darab során erre utalva többször is elmondja neki, hogy keresse a szívét. Ez a cselekményszál igen nagy hangsúlyt kap, valószínűleg azért, mert így lehet a Richárd és Hugó közötti párhuzamosságot kiteljesíteni: a jellemfejlődésen átmenő Alice végül Hugó felesége lehet, ahogy a mindvégig makulátlan jellemű Edith pedig Richárdé. Jókai szövetségserűen első-sorban Baranghyné megszólalásaiban idéz fel részleteket az adaptáció alapjául szolgáló regényből, metaforikusan a címét is: Baranghyné azt mondja a magyar helyzetről, hogy „[m]ég a kőnek is szive van most és fáj”.³³

A fővárosi nyári színház a színpadon millenniumi darabjaként hirdette a *Keresd a szivedet*. A millennium megünneplésébe való besorolás egészen más kontextust teremtett, mintegy kész értelmezési keretet adva a műnek, mint ha még az 1880-as években, konkrét évfordulóhoz vagy eseményhez nem kötődve mutatták volna be. Millenniumi darabként az ünnepelt magyar történelem egy eseményét idézte a sok közül, nem volt kitérítetett jelentősége. A mű nem futott be nagy színpadi karriert, s bár az 1896. április 25-i bemutatót követően a Budai Nyári Színkör színpadán még tízszer játszották az évadban, később már

³² Jókai Mór: *Keresd a szived*, i. m., 269.

³³ Uo., 306.

csak vidéken tűnt fel. Jókai szokásához híven ennek a darabjának a bemutatóján is megjelent, amit a másnap Krecsányinak küldött köszönőleveléből tudunk.

A tegnapi előadás után hálás köszönetemet fejezem ki Önnek darabom színrehozataláért: s az abban közreműködött művésznőknek és művészeknek magas színvonalon álló remekléseért. Csak valami baj ne érje őket ebben a hideg színházban, melyet csak a közönség lelkesedése melegít! Én téli kabátban és feltett kalap mellett is meghültem egy kicsit. Kérem a mai estére is valamelyiket az előtéri páholyoknak a leányom és nőm számára, kik csak tegnap érkeztek haza az útról.³⁴

A *Keresd a szíved* a huszadik században sem került fel az állandó színházi repertoárba, a színpadi és filmes adaptációk nem Jókai színdarabját, hanem az eredeti regényt vették alapul.

³⁴ Jókai Mór Krecsányi Ignácnak, Budapest, 1896. április 26., OSZK Kézirattár, Levelestár, Jókai Mór Krecsányi Ignáchoz, 2. sz. levél.

LUKÁCS GYÖRGY A SZÍNPADON*

Eörsi István és Spiró György dokumentumdrámáiról

Azt ajánlom, hívassák be a pártközpontba
Lukácsot újból a „gondozók”. [...] Beszélgetést kell vele folytatni.¹

Az alábbiakban két dokumentumdrámáról fogok beszélni, illetve Lukács Györgynek az azokban megjelenő alakjáról. Az egyik darab Eörsi István *Interjú* című műve, a másik Spiró György *Sajnálatos események* című drámája (amely tulajdonképpen egy trilógia utolsó része). Dokumentumdrámának első megközelítésben az olyan alkotásokat nevezhetjük, amelyek valamilyen valóságosan létező történelmi anyagra (interjúra, jegyzőkönyvre, hangfelvételre) támaszkodnak. Eörsi darabjában a dokumentaritásra vonatkozóan semmiféle útmutatót nem kapunk, Spirónál viszont találunk egy utalást: „E drámák szövegének jelentős része szó szerinti idézet eredeti jegyzőkönyvekből, levelekből és memoárokból”.² Az a benyomásunk keletkezik, hogy Eörsi a dokumentumdráma látszatát kelti csak, Spiró viszont valóságos dokumentumokat használ föl; de közelebbről tekintve mindkét esetben a dokumentáció és a fikció sajátos keveredését láthatjuk.³

I.

Eörsi drámája azokra az interjúkra támaszkodik, amelyeket ő és Vezér Erzsébet készítettek Lukáccsal. A valóságos interjúkkal szemben a darabban már nem egyszerűen egy kikerdezésről, meghallgatásról, beszélgetésről van szó, hanem egy valóságos párbeszédéről, egy szabályos apa–fiú küzdelemről. Ezért véleményem szerint messzemenően megtévesztő az „Interjú” cím, inkább szembesítésről kellene beszélnünk. (A darab a rendszerváltás idején születik, és a rendszerváltás perspektívájából tekint vissza Lukács életére.)

Egy helyen, a magnószalag megfordításának kis szünetében EÖRSI⁴ mintegy meditativan önmagának mondja (de aztán mégis az a benyomásunk, mintha ez egy későbbi betoldás lenne): „Alig leküzdhető szomorúsággal hallgatom ezeket a tekerceket. Egy nyolcvanhat éves ember küzdelme azért, hogy elmondja tanulságul a jövőnek – mit is? Az

* A címet Rácz Attilától kölcsönözöm, aki a közelmúltban (április 27–28.) a Pécsen tartott Lukács-konferencián ezzel a címmel tartott előadást. A konferencia szervezői Daradics Boglárka és Csabay István voltak.

¹ Kádár János felszólalása a PB 1959. április 28-ai ülésén, in: Cseh Gergő Bendegúz – Kalmár Melinda – Pór Edit (szerk.): *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra 1956–1963 (Dokumentumok)*, Osiris, Budapest, 1999, 190.

² Spiró György: *Sajnálatos események. Két tragédia közjátékkal Kádárról*, Scolar, Budapest, 2021, 187.

³ A két általam elemzett dráma között készült el Kornis Mihály *Kádár (magyar dráma)* című műve (első megjelenése: *Beszélő* 1996/3, 67–98.). Ennek alapjául Kádárnak az 1989-ben a Politikai Bizottság előtt tartott teljesen zavaros beszéde szolgált. Itt szigorúan szó szerinti átvételekről van szó; a szerző szerepe és teljesítménye valóban teljesen a minimálisra korlátozódott.

⁴ Ha a darab szereplőiről van szó, nagybetűkkel írom a neveket.

életét? Az öngigazolását? És a másik hang az enyém, a halál közelségétől megrémülten, a tanítványi tisztelet és a lázadás különös vegyülete – talán ezekben a hónapokban nőtem fel végleg”.⁵ Ehhez a passzushoz rögtön fűzzünk három megjegyzést. (1) Az interjú alapjául szolgáló *Megélt gondolkodás* című önéletrajzi vázlatban Lukács mintha tanácstalan lenne abban a tekintetben, hogy érdemes-e elmesélni az életet, az ő életét. „Minden életrajz szubjektív [...], egy adott fejlődés keretei között miként talál egy ember önmagára, vagy miként veszti el magát.”⁶ Mintha Lukács azt kérdezné, van-e ennek (mármint az ő életének) bármiféle általános jelentősége. Az önéletrajzi vázlat egészében mintha erről próbálná meggyőzni magát. A vázlat vége felé olvashatjuk: „Önéletrajz: szubjektív tendenciák [...], melyek a saját nembeliségem gyakorlati megvalósítása felé mutatnak.”⁷ Lukács mintha meggyőzte volna magát arról, hogy mégiscsak elmesélheti az élete történetét; az ötlet, a kérés és a nógatas azonban jól érezhetően kívülről jött. (2) Az élet elbeszélése mint öngigazolás? Lukács élete tele volt tragikus fordulatokkal és kanyarokkal, de ő mégis a kontinuumot hangsúlyozza: „Én úgy látom, hogy az én fejlődésem nagyon lépésszerű”.⁸ Ez kétségtelenül önmaga apológiájának benyomását kelti. Egy 1969-es dolgozatban írja: „Még a nagy perек sem tudták [a beállítottságomat] alapvetően felbolygatni. Ez a mai szemlélő számára »vakságnak« tűnhet. Itt azonban nem szabad olyan fontos mozzanatokról megfeledkezni, amelyek számomra – legalábbis akkor – döntőek voltak”.⁹ (3) Ebben a passzusban EÖRSI önmagához és önmagával beszél: ő az, aki megrendült, és aki ebben a megrendülésben felnő. Mit jelent ez a felnövekedés? Leszámolást a bolsevizmus ideológiájával és reális történelmi megvalósításával. „Az öreg emberrel végérvényesen letűnik egy korszak, amely eszményeivel, reményeivel és hazugságaival meghatározta ifjúságomat – vele hal meg a bolsevizmus, miután már régen átadta a helyét az államrezonnak és a protokollnak.”¹⁰ EÖRSI mintha megfeledezne róla, hogy ezt az „államrezont” és „protokollt” már Lukács is behatóan bírálta, ami a reálisan létező szocializmus átfogó elutasításának irányába mutat. Mindenesetre annyit kimondhatunk, hogy Eörsi ezzel teremti meg az interjú szembesítéssé való átalakításának esztétikai feltételeit.

A „szembesítés” döntő kérdése Lukácsnak a pártba való visszalépése kapcsán merül fel. Ahogy a visszaemlékezésekből sejthető, Lukács tanítványainak nagy része ezt értetlenkedéssel fogadta. Még az is lehet, hogy ez komolyabb elhidegülésekhez vezetett. Mindenesetre ez a lépés 1989-ből visszatekintve teljesen abszurdnak tűnt. De EÖRSI mintha most maga is vonakodna föltenni a döntő kérdést, ezért LUKÁCS a segítségére siet: „Azt akarja kérdezni, hogy ha már miniszter lettem az 56-os kormányban, és ha már a kormány számos kommunista tagjával együtt hurcoltak Romániába, akkor hogyan kérhettem visszavételemet abba a pártba, mely vérrel és vassal – egyebek közt minisztertársaim és régi elvtársaim vérével – teremtette meg a konszolidációt”.¹¹ Ennél radikálisabban a kérdést aligha lehetett volna feltenni. És erre EÖRSI ezt válaszolja: „Szórol szóra ezt akartam kérdezni!”¹² Lukács már 1959-től többször kérte az újjáalakult pártba való visszavételét (illetve felvételét). Választ általában nem kapott, és nem is sejtette, hogy ezek a kérések milyen fogadtatásra találtak. Kádár János a Politikai Bizottság 1959. április 28-i ülésén ezt mondta: „Egy ember, aki miközben felvételét kéri a Pártba, egy másik pártnál [az olasz

⁵ Eörsi István: *Interjú*, Lap- és Könyvkiadó KFT, Budapest, 1989, 34.

⁶ Lukács György: *Megélt gondolkodás / Életrajz magnószalagon*, Magvető, Budapest, 1989, 37.

⁷ Uo., 86. (Ezen a helyen ezt a kicsit értelmező fordítást javaslom.)

⁸ Uo., 88.

⁹ Lukács György: *A szocializmus mint radikális kritikai reformok kora*, in: uő: *Curriculum vitae*, Magvető, Budapest, 1982, 375.

¹⁰ Eörsi István: i. m., 34.

¹¹ Uo., 47.

¹² Uo.

Kommunista Pártnál] kér nyomást gyakorolni ránk, hogy Déryt [engedjük] szabadon. Ez politikai banditizmus. Meg kell mondani, hogy nekünk vannak bizonyos kötelezettségeink, hogy védjük a pártot minden rendű és rangú ellenségével szemben. Nem nyugodhunk bele az ő működésébe”.¹³ A hatvanas években aztán lassan-lassan fordult a kocka, nem vették fel a pártba, de a „működésébe” bele kellett nyugodni: Magyarországon ugyan publikálási tilalom alá esett, de Németországban sorra jelentek meg a könyvei; aztán 1965-ben váratlanul mégis megjelent magyarul *Az esztétikum sajátossága*, Eörsi István fordításában. És Lukácsnak lassan kialakult egy rendkívül aktív, a magyar filozófiai életet meghatározó tanítványi köre. 1967 nyarán a párt egyik meghatározó ideológusa, Pándi Pál beszélgetéseket kezdeményezett Lukáccsal. A döntő beszélgetésről így számolt be Aczélnek:¹⁴ „Lukács elvtárs gondolkodásmódjában, megfogalmazásaiban mindvégig éreztem a pártszerűségnek olyan igényét, amivel manapság elég ritkán találkozni. Ehhez még hozzáteszem, hogy Lukács György többször is említette beszélgetés közben, hogy ő mint egy »öreg bolsevik« ítéli meg ezt vagy azt a kérdést”.¹⁵ Majd a végkövetkeztetés: „Szükségesnek tartottam megírni ezt a levelet, mert a beszélgetés alapján úgy látom, hogy semmi jelentős ok nincs, mely továbbra is indokolná Lukács pártonkívülségét. Meggyőződésem, hogy emelné az MSZMP hazai és nemzetközi tekintélyét, ha a Lukács-kérdésnek ezt a szakaszt konstruktív módon lezárná”.¹⁶ Ez a levél eljutott Kádárhoz is, és 1967. augusztus 15-én sor került Lukács „rehabilitálására”, vagy ahogy a pesti szlengben mondták, a pártba való „visszazárására”.

Térjünk vissza EÖRSI kérdésére: hogy tehetette ezt meg LUKÁCS? A kérdezt most azt válaszolja, amit a valóságos Lukács is válaszolt a Pándival folytatott beszélgetésben: ő egy „öreg bolsevista”. Vagy most: „Csakhogy én nem abba a pártba léptem vissza, hanem egy 1917-tel kezdődő forradalmi tradíciót folytattam”.¹⁷ Ezt nevezte EÖRSI korábban „önigazolásnak”, egy fiatalkori döntéshez való irracionális ragaszkodásnak. A darab azt sugallja, hogy ebben áll LUKÁCS tragédiája, ebbe lassan belezavarodik, és elnémul.

II.

Spiró darabja a Covid alatt készült, és nem is Lukács, hanem Kádár áll a középpontban – de én most mégis csupán a Lukács-alakra fogok összpontosítani. Lukács a darab negyedik és hetedik jelenetében lép fel. Közvetlenül az ’56-os forradalom után a romániai Snagovban vagyunk. (Spiró drámájának tapasztalati háttéréhez már hozzá tartozik a 2011-es filozófus-üldözés, a Lukács-szobornak a Szent István parkból való eltávolítása és a Lukács Archivum bezárása 2017-ben.) Snagov azért lesz fontos, mert itt játszódik le a filozófiának a politikából való kizárása.

¹³ Cseh Gergő Bendegúz – Kalmár Melinda – Pór Edit (szerk.): i. m., 190.

¹⁴ A beszélgetésen (annak nagy részén) ott volt Király István, Fehér Ferenc és Heller Ágnes is.

¹⁵ Pándi Pál: *Tehepróba. Egy irodalompolitikus pályájának kritikus pontjai*, Magvető, Budapest, 2022, 360–361.

¹⁶ Uo., 362–363. – A két jelen lévő Lukács-tanítvány szerepe sem volt pusztán passzív: „Lukács elvtársnak – és tanítványainak – fejtegetéseiből egy olyan vélemény körvonalai bontakoztak ki, miszerint minden meglévő hazai probléma, minden elégtelenség és elégedetlenség mellett is, a magyarországi értelmiségi politika jobb légkört teremtett, mint bármely más szocialista ország értelmiségi politikája az utóbbi években. Ezekről a kérdésekről beszélgetve Lukács György élesen elhatárolta magát a kapitalista viszonyoktól és kultúrától”. (Uo., 361., kiemelések tőlem – W. J.) Vegyük észre: változott a szubjektum, a tanítványok ebben a lépésben már nem követték Lukácsot.

¹⁷ Eörsi István: i. m., 47.

A *negyedik jelenetben* LUKÁCS egyik kihallgatásába nézhetünk bele. A *Megélt gondolkodásban* Lukács ezt írja: „Jugoszláv követség: durva hiba”.¹⁸ Eddig ezt, és ennyit tudtunk. Most Spiró drámájában LUKÁCS GYÖRGY ezt mondja a kihallgató tisztnek: „Én sosem fogom megbocsátani Önöknek, hogy elraboltak minket. Ez ellentmond annak, ahogy a kommunisták egymás között eljárhatnak”.¹⁹ És aztán következik az októberi-novemberi forradalom eseményeinek és az abban játszott szerepnek a rövid összegzése: „Én csak október 26-án kerültem a vezetésbe. A rendelkezéseket nem én hoztam, de egytéríttem velük. Nemcsak a diákság tüntetett, hanem a munkásosztály egy része is, és ezek jelentős része párttag. A Rákosi-Gerő-féle vezetőség hibáira én már rég rámutattam. A súlyos sztálinista hibák [...] elidegenítették a dolgozó népet a marxizmustól”.²⁰ LUKÁCS nem fél, teljesen szabadon beszél a kihallgatójával, uralja a dialógust, tulajdonképpen *beszélget*. Viszont e részlet alaptónusa teljesen eltér a *Megélt gondolkodásnak* a forradalomról adott képével: ott Lukács inkább távolságot próbált tartani, elhatárolódni próbált. Spiró darabjában LUKÁCS erőteljesen elítéli a szovjet beavatkozást: „A szovjet hadsereg beavatkozása hiba. Gerő súlyos hibája, hogy segítséget kért a szovjet hadseregtől, amely azok ellen használt fegyvert, akik becsületes emberek, csak kétségbeestek a vezetőség hibáitól. [...] A Nagy Imre-kormány utolsó napjaiban azonban a helyzet kezdett normalizálódni, egész sor budapesti vállalatnál felvették a munkát [...] Ha tíz napot várnak a szovjet beavatkozással, nem lett volna szükség rá.”²¹

A *hetedik jelenetben* LUKÁCS egyedül beszél, monologizál, befelé fordul, de a felütést biztosan másoknak is elmondta, talán többször is. „Kijelentem, nincs igényem arra, hogy aktív politikai szerepet vállaljak az ország politikai [életében].”²² (Ezzel összhangban áll az, amit Benke Valéria egyik 1958-as jelentésében olvashatunk: „[Lukács] közli, hogy a nyilvánosság előtt fenntartásainak és ellentéteinek nem ad hangot, nem ad alkalmat arra, hogy körülötte csoport keletkezzék.”²³) Ezt a radikális kivonulást a *Megélt gondolkodásban* így fogalmazta meg: „az álláspont fenntartása kiútnak bizonyul”.²⁴ Lukács tulajdonképpen már '49-ben kivonult a politikából, ennek a kivonulásnak a fenntartása volt a kiút. Az '56-os szerepvállalás így csak kis intermezzo lesz, most vissza kell térni (újra) a filozófiához. „Szubjektíve: kísérletek a marxi ontológia megfogalmazására”.²⁵ És persze mintha előre is ugranánk egy kicsit az időben: a mély politikai elégedetlenségek csak egy belső monológban fogalmazódhatnak meg, így a Kádárral szembeni alapvető fenntartások is. „Magyarország jelenlegi vezetői Kádárral az élükön nem nagyon alkalmasak a feladatra, nincs kapcsolatuk a tömegekkel. A munkásosztály legjobb része nem fog bízni bennük. És hát igen, kételkedem Kádár képességeiben. Én adtam neki leckéket általános műveltségéből 1946-ban, amolyan gyorstalpalóra küldték hozzám”.²⁶ A monológ befelé irányult; Lukácsot nagyon sokáig nagyfokú bizalmatlanság övezte. 1960. október 20-i a következő feljegyzés: „A Titkárság határozata értelmében Orbán László és Szerényi Sándor [...] két és fél órás beszélgetést folytattak Lukács Györggyel, hogy tisztázzák, csakugyan belátta-e korábbi magatartásának hibáit, és mi-

¹⁸ Lukács György: *Megélt gondolkodás / Életrajz magnószalagon*, 84.

¹⁹ Spiró György: i. m., 84.

²⁰ Uo., 85.

²¹ Uo.

²² Uo., 88.

²³ Cseh Gergő Bendegúz / Kalmár Melinda / Pór Edit (szerk.): i. m., 184.

²⁴ Lukács György: *Megélt gondolkodás / Életrajz magnószalagon*, 84.

²⁵ Uo., 85.

²⁶ Spiró György: i. m., 89.

lyen magatartásra számíthatunk részéről a jövőben”.²⁷ Csak halványan, de mégis egyértelműen érezhető: a hatalom fél a csendes magányba visszahúzódott gondolkodótól.

Visszatérve Spiró drámájára: LUKÁCS két okból nem bízik Kádárban: egyrészt azért, mert felülről odatett vezetőként nincs kapcsolata a tömeggel, másrészt egy ilyen kapcsolat megteremtéséhez kulturáltságra lenne szükség. Spiró üzenete egyértelmű: miután a filozófus kivonult a politikából, a politikából előbb-utóbb minden kultúra elvész. (Viszszamarad a kultúra nélküli politika, vagy a kulturálatlanság politikája.) És talán itt Snagovban, 1956 végén alakultak ki a jelenlegi politikai életünk alapvonásai. A kultúra nélküli politika meghosszabbításaként alakul ki az a populáris politikai „kultúra”, amely még a bődületes kudarcai ellenére is maximális támogatottságot tud fenntartani.

III.

A Lukács-képek most nem monográfiákból, hanem drámákból néznek ránk. És a drámák ezt a képet a mindenkori jelenből kiindulva rajzolják meg: Eörsi a rendszerváltás, Spiró pedig napjaink perspektívájából. A mi kérdésünk most az, hogy lehet-e az ilyen életrajzi anyagok és dokumentumok alapján drámát írni. Amikor EÖRSI elmondja, hogy drámát készül írni az interjúk anyagából, LUKÁCS óvatosságra inti: az életrajziság ilyen kidomborítása „csupán kordivat, nem építhető rá maradandó dramaturgia”.²⁸ Mindkét darab nagy értéke a Lukács-ábrázolás és a saját kor egybejátszása; ez azonban még nem feltétlenül garantál esztétikai kvalitásokat.

²⁷ Cseh Gergő Bendegúz / Kalmár Melinda / Pór Edit (szerk.): i. m., 199. – Orbán László jogász végzettségű, a beszélgetés idején az agitációs és propagandaosztály vezetője; Szerényi Sándor a harmincas években megjárta a Gulágot, a beszélgetés idején a KB Tudományos és Kulturális Osztályának helyettes vezetője. És persze a „beszélgetés” (tegyük végre idézőjelbe) a következő eredménnyel végződött: „A beszélgetés olyan benyomást keltett bennünk, hogy Lukács György magatartásában *nem következett be lényeges változás.*” Uo.

²⁸ Eörsi István: i. m., 8.

CSALÁNOZÓDÁS

Szálínger Balázs: *Koncentráció. Versek*

Abból a sajátos helyzetből indítom Szálínger Balázs *Koncentráció* című verseskötényvéről szóló kritikám, hogy bizonyos értelemben a recenzens maga is szerepel a könyvben. Mégpedig a végén, a kötet előfizetőit felsoroló részben. Épp nemrégiben került a kezembe egy eredeti Petőfi-kézirat, amelyet a költő egy olyan, a Nemzeti Kör által közreadott aláírási ív hátuljára írt, amely felhívásként „Petőfi Versei”-nek kiadására gyűjtött. A kör vezetősége részéről mások mellett Vörösmarty Mihály is buzdít a támogatásra aláírásával. Mindez csak akként tartozik a vizsgált kötet külső kontextusához, hogy látjuk, az előfizetések gyűjtése egy működő, szép és régi gyakorlat a kultúrtörténetben, még ha a 19. századi esetben egy a kiadást tervező társaság szervezte is meg, jelenleg pedig maga a költő lép fel kiadóként. Szálínger Balázs egy interjúban elmondta, hogy apja épp Petőfi példája ellenére buzdította őt valamilyen másik, nem irodalmi szakma választására, tudniillik „Petőfiből nem lehet megélni”.¹ Hogy a szerző anyagi értelemben is saját kezébe veszi műveinek sorsát, ez erre a figyelmeztető gesztusra is válasz lehet az élet delén. Ez ugyanis több atyai intésnél – a költők túlnyomó részénél (de fogalmazzunk inkább úgy, hogy egy-egy sajtószerű kivételt leszámítva tulajdonképpen mindenkinél) ez a megélt egzisztenciális valóság. Szálínger döntése, illetve annak kommunikációja túlmutat a praktikusságon: ez válaszgesztus a körülményekre, a kiadói és piaci szerkezetre, illetve a költészet jelen valóságban játszott szerepére. Figyelemfelhívás, vízbe dobott kő is, jelzés, azaz: erőteljes ellen- és beszéd tett; a fenntarthatóság szempontjától függetlenül.²

Kérdéses, hogy ha napjainkban egy szerző arra vállalkozik, hogy színvonalas magánkiadásban jelentesse meg művét, az jelent-e bizonyos értelemben más elvárást magával szemben, mintha a jól bejáratott kiadói-szerkesztői utat választja. Az előfizetés ugyanis megelőlegezett bizalmat jelent a közönség tagjai részéről, s egyben azt a kimondatlan elvárást is magában foglalja, hogy a támogatott kötet élni fog ezzel a bizalommal. A magánkiadás jelen esetben nem jelenti a professzionális szerkesztés mellőzését, hiszen Juhász Tibor személyében alapos és jó



¹ Szálínger Balázs: Vége van a régi világnak, *Könyves Magazin*, 2023. március 8.

² Hasonló dilemmákat fogalmaz meg Mohácsi Balázs is egy a könyvvel kapcsolatos körkérdésben: „amíg a költészet kiadása valamiképpen presztízskérdés, addig az anyagi megbecsültsége vagy a ráfordított marketingmunka mintha nem állna ezzel arányosságban – ez létező jelenség, legalábbis sok szerző így éli meg a helyzetét. Az is biztos, hogy manapság sokszor fontosabb szempontnak tűnik az eladhatóság, mint az, hogy irodalmilag mi előremutató.” (*Alföld Online*, 2022. 06. 06.)

magánkiadás
Keszthely, 2022
104 oldal, 2200 Ft

szemű szerkesztővel dolgozhatott együtt a szerző. A választott út a kötet megszületésének anyagi körülményein túl az utóm케팅ben igényel még más típusú munkát – jöllehet, gyakori tapasztalat az az írók, költők részéről, hogy a kiadói háttér megléte mellett is bizony szükség van az alkotó saját marketingtevékenységére is a láthatóvá váláshoz. A magánkiadás esetében ez azonban nem lehetőség, hanem szükségszerűség, s a szövegmunkálatokon túl egyéb terepeken is „koncentráció”-t igényel a költő részéről. Mindez a tényleges versanyagot, annak minőségét azonban nem feltétlenül befolyásolja – jelen sorok írójának nincs kész válasza arra, hogy vannak-e összefüggések a szöveggörpusz létrehozása, kötetté formálása, életműbe rendezése, valamint a kiadástörténet között. Ugyanakkor a szerző egy interjúban elmondta, pusztán az, hogy önmaga feladata volt a könyvtárgyi jelleg kigondolása, ebben, de tulajdonképpen a versanyag formálásában is azt érezte, hogy igazán szabadon bánhat az ötleteivel.³

A kötetkiadás sajátossága a kötet recepciójának is visszatérő szólama, s még akkor is megkerülhetetlennek tűnik, ha ez a szempont, mint látjuk, a tartalmi és poétikai vonatkozásokkal – egyelőre – kevésbé tud párbeszédképes lenni. Lássuk azonban a kritikai fogadtatás egyéb meghatározó irányait. Nyilvánvalóan fontossá válik a kötet Mikes Kelemen-tengelye, s jó szerkesztői-szerzői döntésnek érzem, hogy a 18. századi író figuráját és törökországi fiktív leveleit megidézö szöveggörpusz nem maradt ki, s remek megoldás az is, hogy nem külön, leváló ciklusként került be, hanem változatosan elhelyezve az egyéb költemények között. A „Mikes-versek” érzésem szerint integrálódni tudtak így a teljes kötetanyagba: nem pusztán poétikai, illetve stílári szempontból, hiszen az többé-kevésbé egységesnek mondható a kötetben, hanem koncepcionálishan és tematikusán is. A (kulturális) idegenségélmény és a személyes magány, amely a száműzetésben élö író létét és munkásságát átjárja, a kötetegészben még inkább általános tapasztalattá válik, s a művet átjáró kétfenekű, a korabeli és a jelenkori kontextusokkal egyaránt kapcsolatba lépö, sokszor anakronisztikus kulturális-közéleti utalások is körmönfontan találják meg helyüket és szerepüket. A „Mikes-versek” illeszkedö-elkülönülö dinamikájának sikerességét szerintem az is mutatja, hogy egy-egy szöveg esetében nem is könnyü döntést hozni arról, hogy ez vajon a látens Mikes-ciklus része-e, vagy sem – persze, ezt a döntést az olvasás során nem is szükséges meghozni.⁴

Egy másik recepció megközelítés a közéleti-közérzeti költemények regisztrálása és elhelyezése a kötetben. Bár ez a tematika (is) folytonosságot mutat a korábbi Szálinger-könyvekkel (kiemelten talán a 2012-es *Köztársasággal*), Visy Beatrix szerint az új munkában központi jelentősége van, poétikai szempontból is: „A kötet verseinek egyik újdonsága ugyan is a különféle szónoki, retorikai, közösséget megszólító formák változatos megszaporodása, amelyek a sorsunkról, történelmünkröl, aktuális helyzetünkröl, közérzetünkröl kezdeményeznek párbeszédet. Bizonyos közegekkel, csoportokkal hol együttérzően, közösséget vállalva, máskor, másoktól meg épp hogy elhatárolódva, számonkéröen.”⁵ Egyetértve azal, hogy Szálinger a kortárs közéleti líra egyik legmarkánsabb képviselője, aki valóban, poétikai-retorikai, illetve hagyománytörténeti vetületben is tudatosan és összetett módon lép be ebbe a formációba, a *Koncentráció* kötetben én a legkevésbé teherbírónak mégis épp ezeket a közvetlenebbül politikus szólamokat érzem, például a villoni formával párbeszédbe lépö *Kampányballadát*. De talán azért is, mert, mint késöbb szölok róla, a könyv más

³ Szálinger Balázs: Nagyon jó, hogy az ötleteimnek csak a saját korlátaim szabnak határt, *Litera*, 2023. április 30.

⁴ Hocza-Szabó Marcell (A totális élet lélektana, *KULTer.hu*, 2022. augusztus 29.) és Vojnics-Rogics Réka (Mikes Kelemen verseket ír, és nagyon jól teszi, *Tiszatáj Online*, 2023. február 17.) szakszerű és szempontgazdag kritikái megválaszolják a Mikes-körpuszsal kapcsolatos fő kérdéseket, így ezek tárgyalásába én nem fogok bele.

⁵ Visy Beatrix: Kelt: Rodostó, 2022, *Élet és Irodalom*, 2022. szeptember 2.

rétegeit nagyobb hatásúnak gondolom. Illetve tegyük hozzá, hogy a tágabb értelemben vett közösségi megszólalás szövegei (mint például a *Tisztelet Egybegyűltek!*) rétegzettebbek, és a szálingeri gazdag költői nyelv is képes megmutatkozni – és hatni – bennük. A továbbiakban erről a nyelvről igyekszem gondolkodni.

Szálinger Balázs lírai műveit olvasva abban a tapasztalatban részesülhetünk, hogy a költészet nála a világ nyelvi belakása – egy olyan magaskulturális, veretes nyelviségben teremti meg a belakott, megélt világot, amely integrálja a patetikus és hétköznapi, megemelt és ironikus, közvetlenül leíró és elvont fogalmi szinteket, egy kifejezetten sokréttű lexikonból merítve hozzá a szavakat. Ez, azt gondolom, Térey János költészeti ethosának öröksége, kiterjesztése is, erősen egyéni ízekkel. Azt olvassuk egy helyen, hogy „A szegélykultúrák izgalmasabbak / Mint bármilyen kultúra:”, s erről az izgalomról Szálinger a magasművészet közvetítőrendszerében tud beszélni – mert ez magasművészet, a szót lehetőleg nem elitizmusként (ez nagyon távol áll a költő ethosától), hanem olyan minőségként értve, amelynek az aprólékos megmunkáltság, az összetett jelentésség, az olvasót próba és kihívás elé állító modalitás a sajátja. Az *Agrársivatagok Békés megyében* című vers azonban közvetlenül az idézet (a kettőspont) után így folytatódik: „a művészet / Nyelvén egész népmesei magasba / Csalánozódik az elfogadás”. A részlet párhuzamosan vonatkozik a valóságra és önmaga nyelviségére: az agrárkulturális és művészetmetaforika egymásra indázik, egyszerű leírása tulajdonképpen annak, ami a versben mint jelentésáramban történik (a perem-növények helyzetének megértése és megértetése a költészet nyelvi médiumában), ugyanakkor – s ebben a „csalánozódik” igei metaforának lényeges szerepe van – olvasható ez úgy is, mint amelyben a művészet, népmeseiség, elfogadás az ábrázolt világ lényegi attribútuma: a természeti szegélykultúra megteremti a maga érvényes népművészetét.

Több okból is igen jellegzetesnek tartom ezt a verset. Először is, ériük tetten itt az íróniát. Nem magától értetődő, hogy miért ironikus Szálinger költészete: nem modális ironiáról van szó, azaz nem a hangnem sajátossága mindez; nem olyan ironia, amely neveltségessé vagy támadhatóvá kívánna tenni egy helyzetet vagy egy állítást; nem romantikus ironia, amely során egy magasabb rendű (így, nagybetűvel: Szerzői) perspektíva felől lehetne élcéldni azon, hogy ő többet tud, mint a megjelenített világszint. Leginkább az a szerkezeti ironia ez, amely a jelentések folyamatos kibillentésében érdekelt; amikor az egymás mellé helyezett minőségek, világrészletek meghökkentő, nem könnyen összeilleszthető módon lépnek kapcsolatba egymással, s ebben jelentős szerepe van a trópusok és nyelvi struktúrák bonyolultságának. A radikálisan különböző rétegek *összekapcsolása* az, ami eltéríti egyik és másik réteg különmű jelentésalakulását. Kritikai él van, illetve lehet mindebben, támadó él azonban – ebben az eljárásmodban – nincs. (Támadó él a közvetlenebb közéleti utalásrendben van, de az vagy nem ironikus, vagy ha igen, akkor ott viszont a hangnemi ironia dominál.) Az első strófában már megfigyelhetjük a minőségek egymás mellé helyezését: a felütés egy szentenciózus versmondattal indít, amely tulajdonképpen egy kulturális kontextualizáció, illetve annak imitálása, izgalmas nyelvi játéka hozatala.⁶ „Ahól szegélykultúrákba szorul / Az élet, feldűsulnak a száműzött / Fajok. Parlagfű, szarkaláb, pipacs, / Nyári hérics, árvácska, viola.” Az általános bölcsességet a második mondat azonban erőteljesen átkeretezi, illetve a megfogalmazott tézist konkretizálja – ezúttal a címben jelölt agrárkulturális környezetbe helyezve. A vers jelen-

⁶ Hasonlókat Téreynél is találunk: „Flóra, fauna: ugyanaz maradt. / A pöszméte íze!...” [*Most és születésünk óráján*]; „Zártkertnek hívják, pedig nincs kerítés / A ház körül. Akác, szegény akác.” [*Zártkert*]; „Ahogyan mindegyik vidéki Róma / Szívében ott a fórum, és a fórum / Szívében ott a mosolygó triász: / Úgy áll a nyárfáktól ölelt agóra / Középpontjában egy vajszerű ház.” [*Édes otthon*]; „Olyan az ország, mint a gyönyörű gyár / A Révész utca végén, kulcsra zárva. / Emlékszik, mint a játszótéri pázsit, / A felnőtt század kisgyermekkorára.” [*A gyönyörű gyár*]

tésalakulása tehát kétirányú: egyfelől, tematikusan, elmondhatjuk, hogy egy növénygazdálkodási helyzet lassú kibontása történik benne, s a mű elsőrendűen tulajdonképpen *erről szól*: hogy mi történik egy valamilyen szinten gondozott agrárterülettel, milyen annak a *kulturális dinamikája* – a növényfajokról, mezőgazdasági munkálatokról, gépekről olvasunk a lírai kultúrkritika nyelvén. De a másik irányból is olvasható a történet: ez esetben kulturális közegekről, centrumról és peremről esik szó, a széles értelemben vett kultúra társadalmi beágyazottságáról, valamint arról, hogy hogyan lehetne *jobban csinálni*. Ezt az egész életet, világot. Ebből a szempontból az agrárkulturális regiszter metaforikává válik, olyan példává, amely által valami mást mondunk el – s inkább másról, mint a metaforalánc azonosítójához köthető világszerűségről teszünk állításokat. Ám mivel annyira meghatározó a tárgyi valóság képrendszere a szövegben, s annyira körülményesen megfoghatók a fölé-/alárendelt jelentések, tulajdonképpen annyira trükkös ez a szövegépítkezés, hogy allegorikusságról, de még szimbolikusságról sem beszélnek. Kevésbé szakszerűen úgy fogalmaznék, hogy az agrár-képiség és -tematika annyira erős és érzékletes jelenléttel bír, hogy egyfelől nem engedi a szöveget allegorizálódni, túlzottan elvonttá válni, másfelől azonban ez a nagyfokú érzéki nyelv mégis elkezd párologni, elkezd kiterjedni, önmagán túl is mutatni, rátelepedni a világban mozgás és élés egyéb folyamataira, tereire, jelenségeire – igen, a művészetre is, de nem csak arra. Valahol itt ragadható meg a világ szálingernyelvi belakása: a sűrű, de nem túlmetaforizált stílus, a szóképek szintjén nem *túljelentett* költői nyelv elkezd szétterjedni, áterjedni, szublimálódni, mígnem úgy érezzük, hogy a gazdasági szempontból nem kívánt vagy épp megtűrt, lényegtelen növényfajokról olvasva az élet működését fogadjuk be. Azt érezzük, hogy ez fontos, de nem társadalmi-politikai, hanem egzisztenciális szempontból: megéljük. Ez a líra valahol túl van a logikán, és erősen gyökerezik a képi érzékiségben, de persze retorikusan jól irányított: lássuk, milyen mondatokat és utalásrendszereket találunk ebben a versben, amelyek az agrárvidéket jellemző sorok mellé helyeződnek (kiemelések tőlem): „Megtanulják, *mi az a szeretet*. / Puha rozsnok, őrgébics, kányafű.” „A fészkelőhelyek tekintetét / A kapálógép vonzza, a kubik- / Gödör vonzza: vajon hogyan használjuk / Ezeket, *hogy jobb legyen a világ?*” „Traktorok nyomán megáll az esővíz, / Elszórt magok *telnek meg szerelemmel*.” Nem érzem azt, hogy ezek a túlnagyított, s emiatt a konkrét helyzetekről leváló gesztusok elveszítenék jelentőségüket, relevanciájukat: éppen ellenkezőleg, izgalmas és bátor ez az egymáshoz társítás – nem melleleg ez ennek a versbeszédnek a tétje. Hogy a különböző társított minőségek, de mondhatom azt, hogy a különféle valóságvonatkozások, illetve más-másfelé mutató mondatok hogyan lépnek reakcióba egymással, mit képesek rezonáltatni az olvasóban, milyen jelentéseket és érzékleteket támasztanak. Ugyanis kétségtelen, hogy a Szálinger-féle versbeszéd megértését elhibázzuk, ha csak a jelentésekre figyelünk, és eltekintünk az érzéki, sodró lírai beszédétől, amely lassú hullámaira vesz minket.

Amit ebben, a kötet nem is épp legkiemelkedőbb versében tapasztaltunk, azt a legtöbb költeményben megfigyelhetjük. Nagyon egyszerűen úgy tudom megfogalmazni ezt a benyomást, hogy bármely tapasztalati valóságról is szóljon, nagyon konkrétan, a mű, abban az élményben részesülünk, hogy valami többről is szó van ezáltal, az életről, a maga teljességében, egy-egy tárgyi kapcsolódáson, érzékleten keresztül. És mindezt a költészetnyelv flow-ja teszi lehetővé: az olvasásban éljük át, a szavak hullámverésében, a versmondatok áramában. A kötetzáró, nagyszerű *Kék, kék, kék* pontosan megmutatja mindezt. „Jól van, innen most végre mintha látnám / A dolgok sosem látható *kék szélét*” – szól a felütés, és azonnal megérint valami, ami egyszerre átélhető, megérthető tapasztalat, és ami ugyanakkor az idegenséggel, megragadhatatlansággal is összefügg. Mindez egy szenzuális jelenséghez, a kékséghez kötve; az általános hangulati-egzisztenciális élmény a második strófában nagyon közvetlen valóságösszefüggésbe kerül: „Pecás büfé, riasztók és riasztó / Építkezések zaja áhítatban, / És bámulatosan tiszta a tó vize”. Hogy a harmadik versszak ismét

más, szélesebb távlatot nyisson a színérzékelésre: „Semmi se tud annyira szürke lenni, / hogy komolyan vegyem”. Később, a költemény közepében egy 15 soros felsorolását kapjuk a különböző „kékeknek” („Fűkék, szélkék, napkék, paradicsom- / Madárkék, ölelőkék, eskükék, / Mélykék, tájkék, esőkék, szolgakék” stb.), amely legérzékibben részesít a lírai flow-ban, hogy aztán még jobban megágyazzon a költemény transzcendenciájának: „Semmi se volt bézs, és semmi se volt / Pasztell, és az áhítat még kintről jött, / Ahonnan kell, fentről jött, az Istentől, / A túloldalról jött vagy akárhonnan, / De nem bentől jött, nem szándékkal, / És a szívig ért, nem a fogyasztóig. // Nem volt alhangja, mellékhangja, nem volt / Zöreje, ára, nem volt visszahívás / Alapja, csak magától értetődött, ahogy Krisztust veszejt el az ember”. A vers teológiája az idegenség és a kapcsolat paradox kölcsönviszonyából ered: tételezzük valamilyen elemi, vágott, néha nosztalgikus (mert valaha meglévő, de elveszett, így hiányként létező) kapcsolódás jelenvalóságát, de egyszersmind az Isten mint másik megérthetlenségét, végtelen idegenségét.

A költemény finoman vezet ki minket a megképződő jelenlételeményből: „Több mint hangulatábra, mert maga / A hangulat, itt vagyok. Most bocsássatok meg, / A pultos fiú megkért, hogy segítek / Vízre tenni egy gumicsónakot”. Jellemző, hogy a vers sokrétűsége, teológiai átjártsága után az utolsó, a hozzánk intézett, finoman ironikus, nagyon hétköznapi kérdésben-geisztusban is szinte önkéntelen keressük a többlettávlatot. De sejtjük, hogy mégsem szimbolikusan érdemes közelíteni. Csak rábízni magunkat arra az érzésre, hogy egy csónak vízre tétele úgy töltődik fel az életpillanat mélységével, hogy az alapvetően mégis egy csónak vízre tétele lesz. A (vers)pillanat koncentrációja, amelyben a megszólaló szerző búcsúzik, és lelép a színről, hátrahagyva versjelenlétét.

A KRITIKUS DILEMMÁI

Lapis József: Elég. Közelítések a kortárs irodalomkritikához

Nyugtalanító kötet az *Elég*.

A recensens problémái ott kezdődnek, amikor szempontrendszerét kívánja összeállítani Lapis József kritikakötetének értékeléséhez. A saját kritikus hitvallás felől közelítsen, esetleg egy szakmai konszenzus – van-e ilyen? – felől, amikor a Lapis-féle kritikaideált veszi szemügyre? Netán egy politikusabb irodalomtudományos, a kritikus személyességet és kockázatvállalást igénylő beállítódás felől hozzon lényeges, kimozdító kérdéseket, mint Kiss Ernő Csongor tette az előző kritika-összeállítás, a *Líra 2.0* esetében?¹ Lapis József egy-egy alkotásról tett megállapításával vitatkozzon? A Bedecs László kritikakötetéről írt kritikája módszertanát kövesse? A kötet írásaiban körvonalazódó kritikus vállalásokat és mércéket kérje számon? Utóbbi tűnik a legkevésbé érdekes, mert önmagába záruló megközelítésnek – egyébként meg talán túl széttartó a kötet egy ilyen jellegű boncolgatáshoz. Ráadásul hosszabb periódust felölelő válogatásról (*A kritika anatómiája* című, a 2007-es kis-kritikavitához kapcsolódó tanulmányt leszámítva 2015–2022 közötti szövegekről) van szó, mely időszak alatt változhat, alakulhat a kritikus attitűdje, szemlélete is, s az előszó szerint a szerző nem aktualizált a kötet szerkesztés során, ragaszkodva az írások dokumentumértékéhez (15.).

Kiindulhatunk a kötetnek a kritikus pályán való elhelyezéséből, az *Előszó – Kaland, játék és kockázat* által is jelzett lezáró, összegző jellegből, innen nézve pedig a könyv első harmadában található metakritikai összefoglalások a mesterségbeli tudás átörökítésének cselekedetei. Újabb kérdés itt persze, hogy mennyire van szükség normatív szabályokra a kritikáírásban, mennyire megszorítók, mennyire felszabadítók, mennyire eligazítók az „intelmek”. Fülöp Barnabás mutat rá kritikájában, hogy első látásra az *Elég* vállalt pedagógiai funkciója azt implikálja, a metakritikai esszék és a módszertani példatárnak tekinthető kritikagyűjtemény együttese a Lapis-féle szövegimmanens kritika önkanonizációja. Ám egy másik, de nem gyökeresen eltérő kritikus habitust szólaltat meg az az interjú, melyben Lapis Józseffel és Mohácsi Balázssal Vásári Melinda beszélget. Ennek a könyvbe való beemelése értelmezhető akár olyan gesztusként is, mint ami aláaknázza a Lapis szövegeiből kitétsző pedagógiai programszerűséget, a konszenzusos normarendszer meglétét. Így a Lapis-féle „szakmai minimumok ethosza adottság-

¹ Kiss Ernő Csongor: Értelmezés és élmény. Jegyzetek és futamok Lapis József *Líra 2.0. Közelítések a kortárs magyar költészet*hez című kötete kapcsán. SZIFONline, https://www.szifonline.hu/kritika-essze/2166-rtelmez_s_s_lm_ny



ból vággyá változik”.² Vagy jószándékú, pályakezdőket segítő iránymutatással, tehetnének hozzá a Lapis által kifejtett szándékra reflektálva: „De a recenziók újramegjelentetésével a céloom mégis az volt, hogy egyfelől a kortárs lírakritika praxisához adjak lehetséges gyakorlati példákat, lehetőségeket” (14.).

Nagy Hilda például láthatóan hasznos tanácsokként olvassa ezeket, így figyelme az *Elégről* készült kritikájában másfele fordulhat, újabb érdekes, járható utat kínálva: a kritikákat szöveggént – tehát stílusosan, retorikailag megalkotott textusként – tekintő megközelítést. Nagy a Lapis-kritikák szellemeskedő vagy ironizáló záratait, illetve a többször előforduló „kettős játékot” kifogásolja.³ Lapis Józseftől megtanulható egy-két elegáns fogás arról, hogyan lehet jelezni a bizonytalanságot úgy, hogy közben nem hitelteleníti magát a kritikus, de valóban vannak zavaró momentumai is a kötetnek – amelyek talán fel sem tűnnének külön-külön találkozáskor a kritikákkal –, amikor bókba burkolt kifogással vagy kifogásba burkolt bókbal találkozunk. Ez igazából akkor nagyobb gond, amikor a teljes kritikára kihat ez a kettős játék, én például nem igazán értem, mit állít végeredményben Lapis Kállay Eszter *Kéz a levegőben* című kötetéről, miután az indító mondat („Valami ilyesmi lehet az ideális kortárs versbeszéd” – 223.) a szöveg során többször a visszajára fordítódik, ironikusan felfüggesztődik. Gyakran pedig szükségtelen óvatoskodásba ütközünk (például Tóth Krisztina *Világadapteréről*: „a kérdés csak az, hogy a kötetbéli szkeleció során nem volna-e hasznosabb több olyan írást kirostálni, melyek esetében megkockáztatható, hogy a kreatívírás-hatás markánsabb, mint az autonóm művészség” – 192.), a felvetett kényelmetlen kérdésekre pedig nem mindig következik válaszkíséret. Nyilván ez a kifejtetlen határmegjelölés is rendjén van, mégis hagy némi hiányérzetet, az olvasó kíváncsi volna kollégája burkolatlan véleményére. Ott van például a súlyos kérdés *A (populáris) gyerekirodalom és a társadalmi ideológiák* című esszé végén, amely igazából az olvasóra bízta a mérlegelést: „Azonban ha belegondolunk, hogy egy felelőtlenül elkövetett ideológiai alapú olvasat milyen bélyegeket tud kiosztani és ott marasztalni, a kritikus érzékenyítés jegyében érdemes megfontolni azt is, hogy valamely társadalmi csoporttal szembeni igazságosság kivívásának igénye – ebben a munkakörben – megengedheti-e a művel és szerzőjével szembeni igazságtalanság elkövetését?” (78.)

De szembetűnőbb így egyben Lapis József számos kritikai erénye is, talán leginkább a kritikus nyelv invencióiban gyönyörködünk, a találó, hatásos leíró kifejezésekben, amelyek egy-egy lírai sajátosság, szövegműködés, eljárás, akár olvasói benyomás („kötetérzet”, „jelentésrezgések”) lényegre törő megragadásai, s amelyek közül néhány („újagresszivitás”) terminusként is hasznosulhat. A kötet szerkezet – ha nem is mindig nyilvánvaló vagy túlzottan kötött, hogy a fejezeteken belül milyen elv alapján követik egymást az egyes írások – szintén képes úgy utóéletet biztosítani adott időben-térben született kritikáknak, hogy azok a saját jelenükön túl is releváns, magukat mégsem végérvényesként tételmező olvasatokként érvényesüljenek, ám nem homogenizálja például téma szerint az elemzett köteteket. Több előfeltevésből is kibillent ugyanakkor a kompozíció, s van ebben játék (gyengéd provokáció?) is: a már említett Lapis–Mohácsi-interjú egy másik kritikus szemponrendszerrel emel be, *Az elég jó kritikus* pedig egyenesen szabályszerűségekre is buzdít: „A kritika jól körülírható keretei, valamint, igen, hasznos szabályai pedig arra is jók, hogy a rátermett szerző kezében időnként meghajoljanak, ő maga pedig át- és átszökkenjen rajtuk” (32–33.).

Az *Elég* szándékait szem előtt tartva és tisztelve, mégis kikívánkozik belőlem: meglehet, kicsit sok az egyensúlyozás és reflektálás egyetlen könyvben, el tud fárasztani az elejétől végéig való olvasása (természetesen nem ez az egyetlen lehetséges olvasási stratégia, nem

² Fülöp Barnabás: Kaptafa és rámáscsizma. *Prae.hu*, 2023.01.11., <https://www.prae.hu/article/13244-kaptafa-es-ramascsizma/>

³ Nagy Hilda: Egy kritikus intelmei. *Kulter.hu*, 2023.01.17., <https://www.kulter.hu/2023/01/lapis-jozsef-eleg-kritika/>

követeli ezt meg), és ilyen mennyiségben-gyakorisággal sulykolva kontraproduktívnak tűnt folyamatosan a kritika funkcióján, módszertanán rágódni – nem tagadva, hogy erre igenis szükség van bizonyos időközönként –, ahelyett, hogy energiáinkat arra fordítanánk, amivel vélhetőleg kritikusokként foglalkozni szeretünk: a művekről és az általuk kiváltott élményről való beszélgetésre, annak minden, műalkotáson kívüli, társadalmi-politikai meghatározottságával együtt, amely beszélgetésnek egyik fordulója lehet a kritika. Mindazonáltal nem kétséges, hogy az *Elég* a szakmáról való reflexió egyik kiemelten fontos és hiánypótló katalizátora, ebben az értelemben is nyugtalanító tehát.

A kötetkompozíció azonban oldja valamelyest ezt a feszültséget, hiszen az önreflexió mégiscsak a műértelmezések számára készíti elő a terepet. Az *Elég* három fejezetre tagolódik, mindegyik fejezet önmagában koherens tömb, miközben egymásra is épülnek, illetve nagy ívben az elmélettől a gyakorlat, az irodalomértés/olvasás tágabb szakmai kérdéseitől a szoros olvasás felé terelnek. Az első fejezet *Az elég jó kritikus – Töprengések, vitahelyzetek* címmel a Lapis József-féle ideális kritika körülményeit és követelményeit járja körül; a második, a *Csodák ritmusai – Változatok kritikára* a tulajdonképpeni kritikagyűjtemény, amely alapján a lírakötet-olvasó Lapis portréját vázolhatjuk fel, hiszen itt a recenzált kötetek értékelésén, értelmezésén, egyfajta kanonizálásán túl az is jól látszik, mi az ideális/jó vers a szerző számára; a harmadik, *Boldog és szomorú – Kortárs irodalmi esszék és tanulmányok* című rész tudományos-filológiai vértetéssel együtt, érzésem szerint a műélvezet kivételése, a lírai alkotásokban való elmélyülés lehetőségének maximális megélése és látthatóvá tétele.

Az első fejezet metaperspektívájú írásaiban a kritikairás sokféle problémája terítékre kerül, nehéz is lenne mindazt összefoglalni itt, amire Lapis felhívja a figyelmünket. Csúppán a szerző néhány érdekesebb, váratlanabb vagy érzésem szerint az irodalmi közvélemény számára sem annyira evidens elvárásából/javaslatából/megállapításából szemezgetnék. Például az egyik számomra legszimpatikusabb kritériuma a „reflektált és becsületos szubjektivitás” (35.), amelynek esetében fontos az érvelés minősége. Ennél magasabb szintnek tűnhet az a kikötés, miszerint részt kell venni a műről kialakult diskurzusban, a kritikát át kell hatnia a szövegörömnnek, az ízlést pedig pallérozni kell (37.). Máshol az ízlés kapcsán viszont Lapis azt állítja, hogy „nem az a hasznos kritikus, akinek nagyon különleges, hanem az, akinek nagyon közönséges ízlése van, mert csak ő képes megítélni a művet a közönség ízlése szerint” (109.). Véleményem szerint az is hasznos kritikus, aki ebből a mainstream ízlésből ki tud billenteni, s szerintem Lapis is elnagyolta ezt az utóbbi állítását, hiszen az *Elég* egészéből azt szűrhetjük le, hogy a kritikus egyik fő feladata a saját olvasásélményének a közvetítése, nem pedig a hozzáigazítása bárki máséhoz. Továbbá arra következtethetünk az esszékből, hogy bár a kritika a gondolatkísérletek terepe (89.), több szempontból is nagy a kritikus felelőssége (62.), és a provokáció csak nagyon tudatosan végiggondolt helyzetekben lehet a célja (42.). Meglepett a gyerekirodalomkritika tárgyalásának fajsúlyos jelenléte a könyvnek ebben a részében, de az derül ki, hogy mivel „a gyerekirodalom *nyelve* az, ami a mi területünk mint irodalomkritikusoké” (49.), nyelv és ideológia bonyolult viszonyának értelmezéséhez kínálhat kiutakat.⁴

„...az én kritikai eszményem a munkás, megbízható, pontos, jól olvashatóan író kritikus modellje, aki jobbára tartózkodik a fedezet nélküli nagyotmondástól. A nyelvhasználatban a közérthetőség az adott keretek között mindig az egyik lényeges szempontom volt” (109.) – ad összefoglalást Lapis egy helyütt, és a második fejezet tanúsága szerint megfelel ennek az eszménynek a saját kritikusi gyakorlata. Sőt, hozzátehetnénk a körültkintő, odafigyelő, kellőképp szigorú, higgadt, tájékozott, művelt jelzőket is. Amikor lírakötetet vesz górcső alá, Lapis egyszerre közelít rá az elemzett korpuszra, vállalásaira,

⁴ Lásd erről még Fülöp Barnabás idézett kritikáját.

igyekszik annak belső szempontjaiból kiindulva értékelni, és reflektál a recepciójára, elhelyezi a szerzői életművön, akár kiadói sorozaton belül, párhuzamokat von a költészeti hagyománnyal. Különösen érdeklik a debütőkötetek („szeretem azokat az első köteteket, amelyek kísérletezőek, vakmerőek, öntörvényűek és teljesen bizarrak” – 232.), ezek kritizálásakor szinte mindig eltűnődik a folytatás, a poétikai-esztétikai továbbépítkezés opcióin, mintegy a költői pálya történéseként is szemlélve a könyvet, irányvonalat képezve ezáltal egy majdani irodalomtörténeti vizsgálódás számára is. Lapis nagyon találóan megragadja egy-egy költszet jellegzetességeit, preferált poétikai eljárásait, miközben vérbeli hermeneutaként szereti kibontani a sűrített képeket, feltérképezni a jelentések egymásba játszását, és igazán élvezetes végigkövetni, hogy ezt miként teszi (még akkor is, amikor belefeledkezik a kitérőkbe, és némileg szétesik ettől a kritika szövege). Arra nem tudtam rájönni ebben a fejezetben, hogy van-e tematikus érdeklődése: elsődlegesen a szövegek működése az, amit előszeretettel vizsgál az itt összegyűjtött kritikákban, természetesen a tartalommal szoros összefonódásban („nem válnak szét a befogadásban érzéki és értelmi síkok – a jó költészetben így van ez: a forma-tartalom szembeállítás nem elméleti alapon veszíti érvényét, hanem az olvasás gyakorlatában válik használhatatlanná, felfoghatatlanná” – 173.). Azt kutatja, miként képes egy kötet/vers nyelvi történéssé tenni és közvetíteni az adott tapasztalatot, mik ennek az esztétikai, az egzisztenciális, akár a szociális tétjei, és ez a közvetítés a szöveg mely szintjén – stílus, modalitás, gondolatiság, képek, grammatika, ritmika, retorika stb. – történik. Nem véletlen tehát, hogy nagyon gyakran azokért a művekért lelkesedik, amelyek nagyfokú poeticitásról és mesterségbeli tudásról tanúskodnak, és kerülnek a hatásvadászatot, hiszen szerinte „a mesterségbeli tudás és műveltség, a retorikai alázatosság és tudatosság képes hatásos és erős műveket nagyobb bűvészmutatványok nélkül létrehozni” (169.). Mivel Lapis az eszményeit és mércéit folyamatosan, többé-kevésbé expliciten transzparenssé teszi, ezzel egyúttal impliciten az olvasatok pluralitását is jelzi, ekképpen negatív bírálati is rendkívül korrektnek tűnnek. Hadd emeljek ki azonban ebből a fejezetből is egy számomra meghökkentő perspektívát, amelyet kissé nehezen illesztetek bele az *Elég*-képletbe. Bármennyire is elkötelezett a szerző a magyar líra irányában, azért az mégis furcsa kissé, hogy a Frank O’Hara-féle *Töprengések veszélyzetben* kötetet azzal fogadja, hogy egy fordítás kiadásakor szempontnak kellett volna lennie annak is, „hogy általa jobban megértsük a magyar költészet alakulását” (248.). Az önmagunkba zárulás veszélyét látom abban, ha a világlírát főként tükörként szeretnénk használni, még akkor is, ha szakmai szempontból érteni vélem Lapis érveit.

A harmadik fejezet nagyobb ívű elemzései a rövidebb kritikákhoz képest nem mutatják más oldalát a szerzőnek, inkább egy-egy versre vagy kérdéskörre (például *Kolozsvár-reprezentációk a kortárs magyar lírában*) összpontosítanak, mintsem egy kötetre. Persze, a fejezet első írása máris kivétel, ugyanis a Térey-memoárral indít, ezt követik az egy-egy Térey-verset vizsgáló tanulmányok, melyekben közös pontnak tűnik a „debreceniség” mintázatainak feltérképezése, így a város- és térhoétikákat téve meg e rész egyik hangsúlyos témájává. (Egyébként elég vegyes érdeklődésű esszék és tanulmányok találhatók itt.) Lapis elképesztően felfokozott és inspiratív, filológusi figyelemmel veti magát az értelmezés folyamatába. Habár a Kemény István által írt fülszövegekből kiinduló esszéiben leszögezi, hogy „[a] titok ugyanis a *költészetben* nem valami olyasmi, amit meg kell fejtenünk ahhoz, hogy megértésélményhez, avagy esztétikai tapasztalathoz jussunk – a líra érzéki potenciálja épp ahhoz képes hozzájuttatni minket, hogy a titok közelében maradjunk, érezzük annak delejét, jelenlétét” (339.), kissé mégis úgy érezheti az olvasó, hogy Lapis József hivatásos költészeti titokfejtő.

Az előszó szerint van egy másik vállalása is az *Elég*nek. Ezt valamelyest elnyomja a metakritikai vonulat (de hát a könyv alcíme az, hogy „Közelítések a kortárs irodalomkritikához”), az általam ismert eddigi recepció is kevésbé tért ki rá, és jómagam sem vállalko-

zom ezúttal az alaposabb megvizsgálására. Ez a másodlagos cél a kortárs líra a *Líra 2.0* című kötettel elkezdett feltérképezésének folytatása. Ebből a nézőpontból nem egy pályaszakasz lezárása az *Elég*, hanem következő lépések ígérete is. Ugyanakkor az előszó is jelzi, hogy e körkép szükségszerűen hiányos, s már a tartalomjegyzéket és a névmutatót böngészve is levonhatjuk a következtetést, hogy e paletta korántsem tekinthető teljesnek. Lehet a kritikus bármennyire nyitott és tájékozott, sok tényező játszik közre abban, hogy éppen kiktől ír – főleg, ha rendszerint felkérésre teszi, bár abban van döntési lehetősége, hogy mit vállal el –, s éppen mely kritikáit válogatja be egy összegző kötetbe. Látható, hogy Lapis a hosszabb ideje aktív költőkhöz is ugyanolyan komolysággal közelít, mint a pályakezdőkhöz, a recenzált kötetek viszont – két-három kivétellel – főként a nagyobb magyarországi kiadóknál jelentek meg (túlnyomórészt a Magvetőnél). (Azt is érdekes volna megfigyelni, mely kritikusokra hivatkozik a leggyakrabban érveléskor, hiszen ezáltal a kritikapéldatár mellett arra nézve is kiindulópontot kapunk, hogy Lapis József szerint kiknek az észrevételeivel érdemes párbeszédbe lépni. A jegyzetek és a névmutató alapján a leggyakrabban visszatérők között találjuk Balajthy Ágneszt, Bárány Tibort, Bedecs Lászlót, Harmath Artemisz, Herczeg Ákost, Kulcsár Szabó Ernőt, Kulcsár-Szabó Zoltánt, Menyhért Annát, Mohácsi Balázst, Sebestyén Attilát, Szirák Pétert, Vári Györgyöt. Nyilván nem tekinthető teljesnek a lista, és messzemenő következtetéseket sem érdemes levonni belőle, valamelyest azonban mégis jelzésértékű.) A leltáron túl annak is fontos lenyomata a kötet, hogy a kortárs líra(értés) terén mely kérdések kerülnek előtérbe, például felbukkan hol szembetűnőbben, hol látensebben az esztétikum–ideológia–bírálat viszonya és a színvonal kritériumának ezekkel való összefüggése. A Lapis által a lírai kifejezésmódokban érzékelt kortárs elmozdulások legkonkrétább megfogalmazását a Vásári–Lapis–Mohácsi interjúban olvashatjuk, ahol a kritikus önbizalmának megingása kimondatlanul, de kiterjeszkedik az *Elég* által proponált kritikus gyakorlat fenntarthatóságára is: „Most mintha egy igénytelenebb és direkter, kevésbé eruditív nyelvhasználat tenné gyorsan hozzáférhetővé a jelentéseket. Primer hangulat- és élethelyzet-felmutató költemények, generációs és társadalmi issue-prózák látszanak erős irodalmi presztízszt szerezni. Be kell látnom, hogy én ehhez már nem jól értek” (95.). És később a diagnózis kiegészítése: „alighanem annyira megnőtt az igény, mi több, a vágy a hétköznapi, »magunkraismerős« történetekre (ez nagyjából a sajátunk érzett generációs tapasztalat), hogy magunkénak és fontosnak érzünk olyan műveket, amelyek esztétikailag kidolgozatlanabbnak, gondatlanabbnak tűnnek (legalábbis számomra)” (96.).

Érezhető, milyen típusú líra az otthonos Lapis József számára (lásd a 2. fejezetről mondotakat), ezért különösen érdekesek volnának azok a kísérletek, amikor mégis elmerészkedik egy önmagát eltérőnek tételező poétika felé, például az erdélyi kortárs költészet értékelésének irányába. Sajnos némileg felemás az eredmény a *címtelen föld. fiatal erdélyi metamodern líráról* írott kritikája esetében, melyben az értelmezést elnagyolja, illetve inkább csak a kötetnek a metamodern fogalmát felvezető teoretikus előszavával foglalkozik, az antológia verseivel már csak érintőlegesen. Holott épp az *Elég*ben találunk kiváló példát arra, hogyan lehet egy antológiát – a *Lehetnék bárki. Kortárs és kortalan versek* címűt Péczely Dóra szerkesztésében – a szerkesztői koncepttől a szövegek egymásra hatásáig nem megúszós bírálat alá vetni.

Végeredményben lehet, hogy mindez kákán csomó, hiszen egy ennyire tudatos, odafigyelő, reflektált, egyensúlyozni igyekvő kritikus életműnek csakis örvendeni lehet, s hálások lehetünk, amiért Lapis József elénk tárja ennek egy részét úgy, ahogy volt, a maga történéseiben, utólagos kozmetikázás nélkül, elfogadva, hogy a megalapozott vélemény is változhat, vállalva az olvasás és kritikairás kockázatait, helyenkénti következetlenségeit, felcsillantva e kritikaeszmény folytathatóságának a kételyeit is. Nyugtalanító, tehát tanulságos.

EGY MŰVÉSZSZÍNHÁZ SZÜLETÉSE

Sándor L. István: *A Katona és kora. Az indulás irányjai*

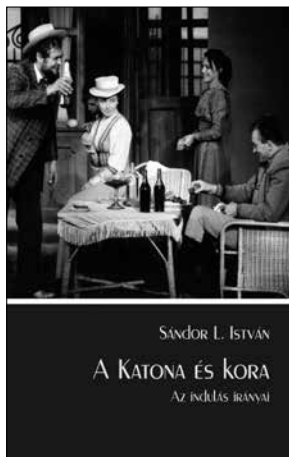
A szerzőnek ez a második *A Katona és kora* című kötete. A 2014-ben megjelent előzőnek az alcímében *A kezdetek*, a 2022-ben kijött másodiknak az alcímében *Az indulás irányjai* kifejezés szerepel.¹ Ez utóbbi gerincén olvasható a „2.” sorszám, ami azonban a borítón és a belső címlapon nem található.

A 2014-es kötet utolsó számozott (340.) oldalán a könyv ezzel a rövid bekezdéssel zárul: „1982. október 15-én megtarthatta tehát első saját bemutatóját a Katona József Színház (Csehov: *A Manó*), és megkezdhette önálló társulati létét. De ennek története már csak egy következő kötetbe férhet bele”. Ez az itt szemlézett kötet tavaly jelent meg, és ez is egy rövid bekezdéssel zárul. Előtte a szerző utalást tesz az induló Katonában színre vitt darabok műfaji hovatartozására, megemlíti néhány címet, majd ezt írja: „De ezekről az előadásokról illetve a kibontakozás irányait jelző újabb bemutatókról már csak egy következő kötetben eshet szó” (304.). Azaz várható a folytatás, amely – reméljük – hamarabb elkészül, mint az első és második kötet között eltelt idő.

Az indulás irányjai alcímű jelen kötet a budapesti Katona József Színház önálló működése első évadainak hazai, illetve magyar nyelvű színházi kontextusát vizsgálja. Ám ennél sokkal többet ad. A tárgyba vont szereplők (rendező, színészek, szerzők) kapcsán nem csupán az akkori jelennek, az 1980-as évtized első éveinek a Katonához kapcsolódó és kapcsolható színháztörténeti, színházesztétikai vonatkozásait veszi számba, hanem széles horizontú kitekintést ad egy-egy – az „irányok” szempontjából – meghatározó alkotó pályájáról, illetve produkció előzményeiről.

A kötet célkitűzéseit az előszóban kérdések során keresztül fogalmazza meg a szerző, melyek kiindulópontja a következő: „Milyen színházeszmények határozták meg a Katona indulását? Ezek hogyan függenek össze a magyar színházművészet korábbi és későbbi irányjaival? Alapvetően ezekre a kérdésekre keresi a választ ez a kötet” (10.). A tucatnyi kérdés felsorolását követően Sándor L. István fontosnak tartja leszögezni, hogy a „kötet nem elméleti válaszokat kíván adni ezekre a kérdésekre” (10.). Majd pedig jelzi, hogy a könyv néhány jelentős előadásra összpontosít, amelyek a Katona indulásakor kerültek színre, és ezeket veti össze másutt ugyanebben az időszakban bemutatott produkciókkal.

A szemlélet és a megközelítésmód alapvetően összehasonlító jellegű, és a Katonával párhuzamba vont, illetve kontrasztba állított legfontosabb és leggyakoribb ellenpont



¹ Az első kötetéről a *Jelenkor* 2015. júniusi számában Pályi András közölt kritikát.

Selinunte Kiadó
Budapest, 2022
320 oldal, 4200 Ft

a budapesti Nemzeti Színház. A komparatív szempont csábít a dichotómiák felállítására, és ez a már önállóvá vált Katona bemutatónak tárgyalása során rendre előáll. Az egyes produkciók összevetése mellett a könyv ugyanakkor a folyamatokra is nagy hangsúlyt helyez, így a szinkron nézőpont mellett a történeti megközelítésmód is jelen van.

A kötet függelékében a „fontosabb előadások adatai” cím alatt 27 produkció alkotóit sorolja fel, melyek nem egyforma súllyal és mértékben kerülnek szóba a főszövegben. (A sorrend első pillantásra a szerzők nevének ábécérendjét követi, de valamilyen oknál fogva Goldoni megelőzi a sorban Füst Milánt.) A Katona indulásában betöltött reprezentatív szerepű bemutatók több tíz oldalas elemzései mellett vannak rövidebben tárgyalta, korábbi időszakokban, a Katonán és a Nemzetin kívüli társulatokban létrejött produkciókról szóló áttekintések is. A 27 produkcióból a Katonát irányító Székely Gábor és Zsámbéki Gábor esetében a szolnoki és kaposvári korszakukból is esik szó néhány rendezésükről, valamint a Nemzetiben töltött rövid időszakuk egy-egy premierjéről is. Székelynek öt, Zsámbékinak hét rendezése kap részletes tárgyalást. A kötet említi továbbá – eltérő részletességgel – Major Tamás és Harag György három-három, Ádám Ottó és Valló Péter két-két, valamint Ács János, Ascher Tamás, Paál István, Kerényi Imre és Vámos László egy-egy rendezését.

Mindez három fő fejezetbe tagolva, melyek közül az elsőben a Katona önállósodásának kultúrpolitikai és színházpolitikai körülményeit áttekintve a döntés fogadtatására is kitér. Majd pedig két, a Nemzetiben színre került Goldoni-darabnak, az 1980-ban bemutatott *Két úr szolgálja* (rendező: Major Tamás), illetve az 1982-es *Mirandolina* (rendező: Zsámbéki Gábor) széles történeti horizontot nyitó összehasonító elemzésére vállalkozik. Goldoni apropóján az elemzés visszatekint Major Tamás 1930-ban indult nemzeti színházbéli pályafutására, színészi és rendezői stílusára. A Goldoni-értelmezés és -színrevitel kapcsán említés történik Giorgio Strehlerről, aki majd később a Csehov-játszás (a *Cseresznyés kert*) révén is szóba kerül. Ő a könyvben hivatkozott egyetlen olyan világszínházi alkotó, aki érdemben szerepel. Más külföldi alkotók csupán kritikákból idézett névsorokban kerülnek elő.

A két Goldoni-rendezés fő különbségét Sándor L. István abban látja, hogy Major Tamás a commedia dell'arte hagyományának felhasználásával viszi színre a darabot, maszkhhasználattal, a clown-figura előzményeinek felidézésével, a teatralitásnak gesztusokban és intonációban történő érvényesítésével. Az övével szembehelyezett Zsámbéki-rendezés részletezése előtt a könyv kitér Zsámbéki korábbi Goldoni-színreviteleire is, 1968-as főiskolás vizsgarendezésére (a *Mirandolinára*), az 1970-es kaposvári és az 1974-es szentendrei *A kávéházra*, említést tesz arról, hogy a fogadósnőről szóló darabot Zsámbéki 1971-ben Kassán és 1973-ban Kubában is megrendezte, hogy aztán az 1982 májusában előbb a Nemzetiben bemutatott, majd a már önálló Katonában szeptember közepétől tovább játszott produkció részletes ismertetésére térjen át. A fő különbséget Major rendezéséhez (és a magyar színházban uralkodó Goldoni-játszáshoz) képest abban látja, hogy bonyolultabb emberábrázolás és helyzetkidolgozás jellemezte az előadást, a színészi szók helyett a társulati összjáték kapott hangsúlyt, és a játék nem tett engedményeket a vígjátéki hatás elérése érdekében. A rendező dicséretébe kifutó elemzés végezetül azt hangsúlyozza, „Zsámbéki azzal, hogy a magyar játékanyagánál bonyolultabbnak látja a *Mirandolina* világát, a szerző eredeti szándékát tartja tiszteltben” (69.). Ez utóbbinak a hozzáférhetőségét nem látom biztosítottnak, és érvnek nem szerencsés egy autonóm (Sándor L. gyakorta használt kifejezésével: szuverén) művészszínház kialakítása kapcsán a vélelmezett szerzői szándék függvényében megítélni az eredményeket.

Még ugyancsak az első fejezetben „Közelítések egy elfelejtett drámaíróhoz” alcím alatt Füst Milán színházi rehabilitációját helyezi fókuszba, akinek *Boldogtalanok* című darabját az önállóvá vált Katona 1982. szeptember közepén vitte színre Székely Gábor rendezésében. A darabot már februárban bemutatták, amikor még a Katona a Nemzeti kama-

raszínháza volt. A fejezet kitér Székelynek még Szolnokon 1978-ban készített rendezésére, a '82-es előadást pedig az ugyanabban az évadban a Pesti Színházban színre került két Füst-egyfelvonásossal, a Valló Péter rendezte *A lázadóval* és *A zongorával* veti egybe. A fejezetben szó esik a *Boldogtalanok* keletkezési körülményeiről, egykori fogadtatásáról, a Füst-recepció történetéről. Székely és Valló Füst-rendezésének legfőbb különbségeit abban látja, hogy Székely az egzisztencializmus emberképét viszi színre, az alkotók a dráma „lényegi titkait kutadják” (99.), míg Vallóék a két egyfelvonásosban „felismerhető népszerűbb műfajok nyomába erednek, ennek jellegzetességeit hangsúlyozzák” (99.).

A kötet második fejezete kizárólag Csehov-előadásokat elemez. Ezekből tizenegynek az adatait részletezi a függelék. A fejezet kezdetén Sándor L. rámutat arra, hogy az 1982/83-as évad elején másfél hónap alatt hat, majd az évad további részében még kettő, azaz összesen nyolc Csehov-bemutatóra került sor. E Csehov-„boom” kapcsán foglalkozik a lehetséges okokkal, a Csehov-játszás alakulástörténetével, és azzal, hogy milyen társadalmi körülmények tették időszerűvé Csehovot Magyarországon a nyolcvanas évek elején. Míg az első fejezetben az ellenpontot Zsámbéki Goldonijával szemben Majoré, Székely Füst Milánijával szemben Vallóé jelenti, addig itt a fejezet legfőbb kontrasztját Zsámbéki *A Manó* rendezésével szemben Ádám Ottó *Ványa bácsija* adja. A két fókuszba állított Csehov-előadás kiegészül a két rendező korábbi Csehovjaival, Ádám Ottó esetében az 1972-es *Sirályal*, Zsámbékinál pedig az 1971-es *Sirályal* és az 1977-es *Ivanovval*. Ez utóbbiak Kaposváron, *A Manó* a Katonában, míg Ádám Ottó rendezései a Madách Színházban kerültek színre. A két leghatározottabban szembeállított rendező (és Csehovjuk) mellett szóba kerül Székely Gábor két szolnoki rendezése, a *Sirály* (1971) és a *Három nővér* (1974), Harag György újvidéki Csehov-trilógiája, a *Három nővér* (1978), a *Cseresznyés kert* (1979) és a *Ványa bácsi* (1981), valamint Paál István szolnoki *Ványa bácsija* (1982). Emellett lényegre törő pályaképet kapunk Ádám Ottóról, Paál Istvánról és Harag Györgyről is.

Zsámbéki és Ádám Ottó rendezésének előadás-elemzése nem öleli fel a teljes produkciót, hanem döntően az első felvonásra összpontosít, de ezen keresztül is érvényes megállapításokra jut. Mindkét rendezés a lélektani realizmus gyakorlatára épít, de a Madách-beli készülhetett volna évtizedekkel korábban is. Hiányzik belőle az eleven jelenlét ereje. A konzervatív Csehov-játszás illusztratív, homogén atmoszférát megteremtő, beszédközpontú, a játzó színészeket előtérbe állító gyakorlatát követi, állóképek sorából összerakva az előadást. A Katonában Zsámbéki rendezése egy folytonosan mozgásban lévő, az alakok és a helyzetek komplexitását, a verbális és metakommunikációs közlések sokértelműségét megmutató színrevitel, amelyben nem eljátszott szerepek, hanem megteremtett, egyedi alakok jelennek meg a színpadon, a monológok is színházi jelenetként vannak szcenírozva. Az évad Csehov-bemutatóira is kitérő áttekintést és egyben a fejezetet a szerző azzal zárja, hogy *A Manó* kapta meg a színházi kritikusoktól az évad legjobb előadása díját. Megnéztem a *Színház* folyóirat 1983. október számában a szavazás adatait. 34 kritikus szavazott, húszan adták voksukat *A Manóra*. Fölényes győzelem.

A harmadik (utolsó) fejezet a Nemzeti és a Katona két-két produkcióját veti össze: Illyés Gyula *Tiszták* című darabjának 1982-es bemutatóját Bulgakov *Menekülés* című drámájának 1984-es színrevitelével, majd pedig Loleh Bellon *A csütörtöki hölgyek* és Harold Pinter *Hazatérés* című műveinek 1983-as premierjét. Illyés és Bellon darabja a Nemzeti, a másik kettő a Katona műsorán szerepelt. Az immár Székely és Zsámbéki nélkül új korszakát kezdő Nemzeti mindjárt egy protokolláris premierrel nyitott, amikor Illyés 80. születésnapjának ünneplésére műsorra tűzte a *Tisztákat*. Kerényi Imre rendező, Vámos László művészeti vezető vagy Sinkovits Imre vezető színész korabeli nyilatkozataikban sorskérdésekről, reménypártiságról, nemzeti elkötelezettségről szónokoltak, de – mint Sándor L. megállapítja – „[a]kár archeológiai leletként is tekinthetünk az előadásra” (245.). Mert színházi megoldásaiban és a produkció minősége szempontjából visszalépést jelentett az

előző négy évad időszakához viszonyítva. A kialakított repertoár, benne a másik elemzett nemzeti bemutató, *A csüttörtöki hölgyek* című szalondarab pedig azt mutatta, hogy a színház új irányítói a deklarált nemzeti színházi helyett „egy népszínházi műsorpolitika felépítésére törekedtek” (264.).

Ehhez képest a Katona *Menekiülés* és *Hazatérés* előadásai (melyek kapcsán Sándor L. ugyancsak foglalkozik Bulgakov és Pinter magyarországi recepciójával) jelentős művészi teljesítménynek bizonyultak, egyértelmű elismerést víva ki a szakmai, kritikai közvéleményben. A Katona produkciói (nem csak ezek) komplex színházi nyelv megteremtésével készültek, túlmutatva a realizmus uralkodó hazai színpadi gyakorlatán, a rendezések és a színészi alakítások intenzív, gazdag kifejezőmódot képviseltek. A helyzetek többretegű mivolta mutatkozott meg például abban, hogy Ascher Tamás a *Hazatérés*-ben a szituáció egyszerre valószerű és ugyanakkor abszurd jellegét is érzékeltette. Az előadásokban – műfajtól függetlenül – a megrendítő és humoros hatások gyakran egyidejűleg jutottak érvényre. A Katona nyitó évadát értékelő Mészáros Tamás így fogalmaz: „Ma ebben a színházban a legkiegyensúlyozottabb, s egyúttal a leghitelesebb-intenzívebb a színészi munka: nem elválaszthatóan a rendezők tartalmi igényességétől” (idézte: 255.).

A könyv rövid, „Milyen színházat ígért a Katona?” című epilógusában Sándor L. István röviden utal a színház vezetőinek nyilatkozataira, majd összegzően kijelenti, hogy a Katona „már nem volt irodalmi színház, de alapvetően megmaradt drámai színháznak” (299.). Fontos volt és maradt a műsorra tűzött művek irodalmi értéke, de ezekhez határozott és elmélyült rendezői értelmezéseket képviselő, kifejezetten színházi szempontból közelítettek. Az előadásokban a színész áll az előtérben, aki azonban nem meglévő eszközeinek reprodukálásával él, hanem újabb és újabb módszerek, megoldások kialakítására törekszik. Az egyes alakításoknál fontosabb az összjáték, és a színház működésében a társulati jelleg.

Az időben rövid, de kitekintésében tágas kötetben a felhasznált és a fejezetek, alfejezetek végén feltüntetett források túlnyomó többsége színikritika, évadáttekintés, színházi publicisztika, ez utóbbinak különféle alműfajaival. Bár a legtöbb idézet előadás-kritikából való (időnként meglehetősen terjedelmesek), ezek felhasználásakor a szerző elszemélytelenítésre törekszik. Nem a cikkíróhoz kapcsolja az idézett szöveget, hanem sorszámmal hivatkozik a citátumokra, amikor egyik, másik, harmadik stb. kritikaként „tipologizálja” őket (például a 73–74. vagy a 255. oldalon és számos további helyen). Ugyan a forrás szerzője vezetőknévvel szerepel az idézet után, de ez a fajta forráshasználat voltaképpen a tárgyilagosság képzetét igyekszik megteremteni. Amikor Sándor L. a bevezetőben – a fent idézett módon – az elmélet szót használja (mint amit kerül), akkor ezen valójában színháztudományt ért (amibe a színháztörténet-írás is beletartozik). A forrásoknak ezzel a semlegesítő, a személytől elvonatkoztató módú felhasználásával is felélel törekszik, szükségtelen hát az elhatárolódás retorikai gesztusa.

A szövegben itt-ott előfordulnak pontatlanságok, elírások. A 257. oldalon Földes Anna interjújának címében Nógrádi Róbert helyett Gábor szerepel, a következő oldalon a szerzők között Szederkényi Ervin helyett Emil név olvasható. A 254. oldalon 1837 helyett 1937 áll (a Nemzeti Színház megnyitására vonatkozó évszámként). Van, hogy a bibliográfiai hivatkozás nem létező helyre mutat: a 259. oldal lábjegyzete (Vámos 1982) feloldhatatlan, mert a fejezethez tartozó forrásjegyzékben a 297. oldalon nincs ilyen tétel.

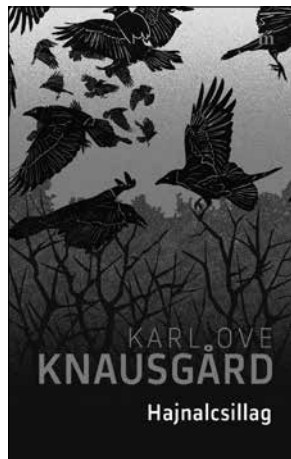
Fontos és hasznos könyv Sándor L. István munkája. Elmélyült betekintést nyújt a Katona József Színház indulásának feltérképezésén keresztül az 1970-es és '80-as évek magyar színházi folyamataiba, esztétikai törekvéseibe és gyakorlatába, néhány kiemelt, reprezentatív előadás részletgazdag elemzésével és a bemutatókhoz elvezető utak feltárással. Ennek eredményeként plasztikus képet kapunk a korszak egyik legfontosabb hazai színházi műhelyének, a művészszínházi elveket és gyakorlatot követő és megvalósító Katonának a születéséről, amely a későbbiekben nemzetközi jelentőségű együttessé vált.

VALAMI MEGKEZDŐDÖTT

Karl Ove Knausgård: *Hajnalcsillag*

Bizonyára csak egy olyan dolog van, amely egy íróat jobban frusztrálhat, mint a sikertelenség, és készíthet arra, hogy bizonyítson: a siker. Hiszen, miközben meg kell felelnie az olvasói elvárásoknak, mert senki sem szeretne „egykönyves szerző” lenni, be kell bizonyítania, hogy képes megismételni előző teljesítményét, esetleg felül is múlja azt, sőt meg is tud újulni, ki tud bújni saját árnyékából. Persze, vizsgált alanyunk, Karl Ove Knausgård esetében „egykönyves” helyett „hatkönyvest” kellene mondanunk, hiszen Norvégiában aránylag ismert és szerényen elismert íróból a *Harcom*-sorozat révén vált nemzetközi sztárrá, akit nemcsak a szakma kapott fel és ünnepelt az önéletrész és az autofikció műfajainak radikális megújításáért, hanem a nagyközönség is, személyét sztárróvá, irodalmi terméké, sőt, szinte „branddé” téve. Érzésem szerint pontosan ez nyomta agyon a szerző következő vállalkozását, a négykötetes *Évszakok*-ciklust, amely ott folytatta, ahol a *Harcom*-kötetek abbahagyták, csak jóval kevésbé izgalmasan. Bevallom, e sorozat második részénél éreztem azt, hogy tulajdonképpen ennyire azért nem érdekel Knausgård személyisége, nem akarom tudni, mi jut eszébe a fűnyírásról, a gumicsizmáról, a fogkeféről vagy bármiről, amivel érintkezésbe kerül, és amiről úgy érzi, muszáj megosztania megfigyeléseit és gondolatait az olvasóival. A *Harcom*-sorozat éppen monumentális irodalmi kísérlete révén volt érdekes, és épp emiatt megismételhetetlen vállalkozás, amely óhatatlan írói kihívással is járt, feltéve a kérdést, hogy önmaga ennyire részletes megírása után vajon ki tud-e lépni saját egójából, képes-e más típusú szövegeket is hasonló színvonalon megalkotni.

Az eredetileg 2020-ban megjelent *Hajnalcsillag* (*Morgenstjernen*) című regényt elolvasva röviden így válaszolhatnék az előbbi kérdésre: igen és nem. A szöveg első pillantásra radikálisan másnak tűnik, mint a *Harcom*- vagy az *Évszakok*-sorozatok: fikció, amely nem egy, hanem kilenc elbeszélőt mozgat, férfiakat és nőket vegyesen, története nem épp hétköznapi, hanem fantasztikus (vagy legalábbis rejtélyes) elemekkel tűzdelt. A cselekmény a közeljövőben (2023 nyarán) játszódik, és leginkább az égen feltűnő furcsa jelenség, egy fényes csillag megjelenése körül bonyolódik. Az égítést felbukkanását különös, baljós események is kísérik: rákok menekülnek tömegével az úton, földöntúli lények jelennek meg, rituális gyilkosságok történnek, halottak élednek fel, pontosabban nem képesek meghalni. Mindezek pedig így-úgy kapcsolatba kerülnek a narrátorok mindennapi életével, akiket közben saját problémáik, hétköznapi gondjaik foglalnak le: egyikük nem tud mit kezdeni pszichózistól szenvedő



Fordította Kúnos László
 Magvető Kiadó
 Budapest, 2023
 702 oldal, 6999 Ft

feleségével, egy másik rádöbben, mennyire elhidegült a férjétől és ki akar szállni a házasságából, de vannak kisebb, mindennapibb ügyek is: egy hajdani tanárral való találkozás, egy születésnap parti szervezése és egyéb olyan események, amelyek az adott elbeszélő életében éppen központi jelentőséggel bírnak. Amint azt a szerző egy interjúban elmondta, a *Harcom* után radikálisan más jellegű szöveget akart írni: egyrészt fikciót, méghozzá olyat, amelyben komoly szerepet kap a fantasztikum, ám nem úgy, ahogy például a máigikus realistáknál (mivel szerinte az ő képtelen lenne úgy írni, mint Márquez vagy Rushdie), hanem sokkal inkább a valóságba ágyazottan.¹ Másrészt pedig több nézőpontú szövegben gondolkozott, egyfajta „kóruszerű” struktúrában, ahol az egyes szövegek a maguk módján reflektálnak a különös, baljós és fenyegető eseményekre.²

Az egyes narrátorok nem feltétlenül kerülnek kapcsolatba egymással. Vannak, akik ismerik a másikat, olykor egészen közlőrlől. Az első és az utolsó fejezetek elbeszélői, az egyetemi tanár Arne, illetve a dokumentumfilm-rendező Egil például barátok, de férj és feleség is előfordul – ilyen a kissé lecsúszott, alkoholista újságíró, Jostein és a pszichiátriai osztályon dolgozó, ám maga is depresszióval és gyógyszerfüggőséggel küzdő felesége, Turid. Más elbeszélők csak egy jelenet erejéig találkoznak, vagy annyira sem. Súlyuk sem egyforma, van, akire több fejezet is jut, és látszólag központi karakterre válik, de olyan figurák is akadnak, akik csak egy-egy viszonylag rövid szakaszban szerepelnek. Két dolog azonban mindegyikükben közös: küzdenek a saját hétköznapi, ám számukra mégis hűsbavágó problémáikkal, amelyek mellett a legtöbben éppen csak észreveszik, mintegy a szemük sarkából észlelik a háttérben történő furcsa, rejtélyes, olykor kifejezetten félelmetes eseményeket. Ezekre szinte minden narrátor ugyanúgy reagál: kétkedve vagy megijedve, ám tudásuk korlátozott, hiszen csak bizonyos részeket látnak, így ezek számukra csupán érthetetlenek, miközben az olvasónak valamiféle apokaliptikus jelenségegyüttessé állnak össze. Persze az olvasói tudás sem teljes, a regény végéig nem derül ki, mi történik itt, mindössze néhány szereplő reflexiói által vezetve kapunk bizonytalan magyarázathetőségeket, illetve a könyvben egyre több jel és motívum utal arra, hogy valamiféle apokaliptikus közeleg. Nemcsak a természeti jelenségek révén (a csillag megjelenése, az állatok különös viselkedése, szörnyszerű élőlények felbukkanása), hanem a szereplők életében felbukkanó különböző kulturális tárgyak is e motívumrendszeret erősítik – az *Isteni színháztól* olyan popszámokig, mint Peter Gabriel apokaliptikus dala, a *Here Comes the Flood* vagy David Bowie halála előtt pár nappal megjelent lemezének címadó száma, a kísérteties *Blackstar*.

A másik közös tényező a narrátori hangokat érinti: vannak ugyan attitűdbeli különbségek, ám alapvetően mindegyikük nagyjából hasonlóan érzékeli a világot, ugyanazt a nyelvi regisztert használja, ugyanúgy észleli környezetét és reflektál az eseményekre. Ez a nyelvi regiszter és narratív stratégia pedig igencsak emlékeztet a *Harcom* elbeszélés módjára. Knausgård önéletrajzi szövegfolyamával kapcsolatban az olvasóban valószínűleg leginkább a lassú, részletező (sőt, a részletekbe belevesző) történetvezetés ragadt meg. Ha az elbeszélő valamilyen cselekvést végez, nemcsak azokat az elemeket írja le, amelyek előre viszik a történetet, hanem a megértés szempontjából elhagyhatóakat, lényegteleneket is. Vagyis az írásmód terjedős, mindent aprólékosan bemutat, teljesen mindennapi, banális eseményeknél is elidőzik – sőt, az önéletrajz hat kötetén keresztül javarészt tulajdonképpen az elbeszélő hétköznapijainak leírását kapjuk. Ennek jelentőségéről, a szerző

¹ Max Liu: Karl Ove Knausgard On The Morning Star: „I Won't Write About My Own Life Again”, *I News*, 2021. október 5. <https://inews.co.uk/culture/books/karl-ove-knausgaard-interview-the-morning-star-i-wont-write-about-my-own-life-again-1232054> (letöltve: 2023. április 25).

² Leila Fadel: Karl Ove Knausgard On Exploring A „World Out Of Joint” In His New Book. *NPR*, 2021. szeptember 28. <https://www.npr.org/2021/09/28/1041266545/karl-ove-knausgaard-on-exploring-a-world-out-of-joint-in-his-new-book> (letöltve: 2023. április 25).

önéletrás-konceptiójának történeti és filozófiai implikációiról a ciklus utolsó kötetével kapcsolatban írtam már, itt elég annyi, hogy a *Harcom* szövegszervezése véleményem szerint olyan következetesen végigvitt programmá vált, amelyben a szerző élet és irodalom határmezsgyéjét igyekezett kitapogatni.³ A *Hajnalcsillag* gyakorlatilag ugyanezt az írásmódot alkalmazza, az egyes elbeszélők hasonló részletességgel számolnak be környezetükről és saját cselekvéseikről. Az egyik jelenetben például, amelyben az adott narrátor, Iselin, a pénztároslány éppen egy gyorsétteremben eszik, a következőt olvashatjuk (a szakaszt, bevallom, véletlenszerűen választottam, itt nyílt ki a könyvem, de gyakorlatilag szinte bármelyik oldalról idézhetnék hasonló részt):

Nem ettem semmit egész nap, úgyhogy végül egy Double Steakhouse-t rendeltem extra sült krumplival és egy Cola Lighttal.

Csorgott a nyálam, miközben a megrakott tálcat az egyik belső asztalhoz vittem, és leültem.

Bármilyen nagyra nyitottam is a szám, az egész burgert nem bírtam átharapni, egy kis bucidarabka a felső ajkamhoz ragadt, miközben a hússzaft betöltötte a szájuüregemet, és minden mindennel összekeveredett, szalonna, marhahús, zsemle, hagyma, paradicsom, saláta, ketchup.

A sült krumplit a végére hagytam, a kétféle fogás között akkora volt a különbség, hogy nem szerettem keverni őket. Az egyik szaftos volt és nyitott, a másik kemény és száraz, de belül finom és lágy. A hamburgert gyorsan megettem, a sült krumpli tovább tartott, mert ketchupba mártogattam és egyenként kaptam be őket. (129–130.)

Nemcsak a részletező előadásmód emelendő itt ki, hanem az is, hogy közben a dolgok felszínén marad, az ételek érzéki tapasztalata nagyjából annyira fontos, mint bármi más: nem mechanikus tevékenység ugyan (nemcsak az ételek felsorolását kapjuk, hanem a hozzájuk kapcsolódó érzéseket, benyomásokat is), de nem is megy ennél mélyebbre, nem az evés rítusának vagy az ízeknek a lényegét akarja megragadni, hanem az étkezést a maga hétköznapi megélt teljességében igyekszik ábrázolni. Ugyanezt tette a *Harcomban* is, ahol egyfajta mindennapiság-érzést és ritmust biztosított ezáltal a szövegnek, elérve ezzel az önéletrajz legnagyobb fikciós trükkjét: valóságillúziót hozott létre, mintha nemcsak olvasnánk, de meg is élnénk az elbeszélő múltját. Itt is ugyanúgy jár el, és kétségkívül a hatás is hasonló lesz: az elbeszélők nézőpontját és ritmusát átvéve lakjuk be világukat, nem tudatáramukba lépünk, hanem cselekedeteikre és környezetükre való reflexióikat követjük. A könyv bizonyos kritikusi mindezt az önéletrajz elbeszéléstechnikájának mechanikus átvételeként, így zsákutcaként és redundanciaként látták: a szöveg emiatt strukturálatlaná válik, leragad a felesleges részleteknél, elfárad.⁴ Kétségkívül érthető az ellenérzés, hiszen, úgy tűnik, a szerző bármennyire is mást akart csinálni, nagyjából a saját jól bejáratott írásmódját és világszemléletét újrizza, csak most éppen kilenc elbeszélőre bontva – akik többé-kevésbé hasonlóak a *Harcom* narrátorához, a Karl Ove Knausgård-ként megnevezett énhez. Ugyanezt a nyelvi regisztert használják, időnként még problémáikban is visszaköszönnek a hajdani önéletrajzi én gondoljai, bajai (Arne feleségének pszichózisa például némiképp emlékeztet a hatodik kötet idegösszeroppanás-leírására, Egil filozofálgatásai és a regényt záró, a halálról szóló esszé stílusa és gondolatjegyei pedig erősen hasonlítanak az önéletrajzfolyam esszéisztikus betéteihez). Másfelől a regény is ugyanolyan hömpölygő,

³ Kisantal Tamás: Harcképek. (Karl Ove Knausgård: *Harcom*), *Jelenkor*, 2022/1, 123–130.

⁴ Sam Byers: The Morning Star by Karl Ove Knausgård Review – Bloated and Inconsequential. *The Guardian*, 2021. október 1. <https://www.theguardian.com/books/2021/oct/01/the-morning-star-by-karl-ove-knausgard-review-bloated-and-inconsequential> (letöltve: 2023. április 25).

strukturálatlan, mint az önéletrajz volt. Ahogy ott csupán az első két kötet esett át nagyobb szerkesztői átnézésen, a többi csak minimális utómunka érte, hogy ezzel is megmaradjon a közvetlenség érzése, úgy a szerző bevallása szerint e regényében is javarészt improvizált, menet közben taláta ki a történetek fordulatait. Knausgård mindezt azzal indokolja, hogy e módszerrel igyekezett elérni a narrátorokkal való még teljesebb azonosulást.⁵

Persze, ez óhatatlanul némi ad hoc jelleget kölcsönöz a regénynek, amely a történetben haladva egyre erőteljesebbé válik. Ráadásul csak jóindulatunkon múlik, hogy az improvizációt a szereplőkkel való identifikáció szükséges kellékének tekintjük-e, vagy inkább eufemisztikus megfogalmazásként értelmezzük, amivel a szerző azt akarja kimagyarázni, hogy írás közben látványosan fogalma sem volt róla, merrefelé halad a története. Mindezzel együtt Knausgård továbbra is nagyon tud írni, a szöveg berántja olvasóját, részletező írásmódja ellenére, pontosabban éppen amiatt, nagyon olvastatja magát. A *Harcomban* nemcsak a mindennapiság ritmusa kapott el, hanem az állandó lassítás valamilyen folyamatos feszültséget is kölcsönzött a szövegnek: vártuk, hogy történjen valami, ami megtöri a monotonitást (még akkor is, ha az ember alapvetően tudta, hogy potenciálisan nem lesz ilyen). A regényben is rájátszik erre, azzal a különbséggel, hogy itt tényleg bekövetkeznek fordulatok, olykor egészen váratlanul és meglepő módon. Több kritikus Stephen King szövegeihez hasonlítja a *Hajnalcsillagot*: itt is egy kisváros hétköznapi figuráinak mindennapjaiba szüremkedik be fokról fokra a rejtély, egyre horrosztikusabbá téve a hangulatot. Bár Knausgård egy interjúban azt állította, életében nem olvasott King-regényt, csak az amerikai író műveinek pár filmadaptációját látta,⁶ az analógia mégsem teljesen irreleváns. A szerző ugyanis nagyon jól alkalmazza a populáris műfajok narratív jegyeit, a lassítást, az információ-visszatartást, a váratlan események belépését megelőző fokozásos felépítést. Mindezek Kingnél is megvannak, talán egyedül a rá sokszor jellemző előreutalásokkal, a félinformációk közvetítésével járó feszültségkeltést nem használja Knausgård, de ennek az énelbeszélésből adódó korlátozott tudás az oka, hiszen a narrátorok csak a jelenben és a múltban történeteket észlelhetik. A feszültebb jelenetek jellegzetesen rövidmondatos, pattogó, zaklatott ritmusa, a gyakran egysoros bekezdések használata is a krimiket, thrillereket és horrorokat idézi. Sőt, a mostani tévésorozatok egyik legfőbb narratív megoldása is megfigyelhető: a legtöbb fejezet cliffhangerrel zárul. Ráadásul nemcsak a szakaszokra, hanem az egészre is jellemző a sorozatesztétika: a könyv ugyanis nincs befejezve, már két folytatás is megjelent norvégul. Így az első rész leginkább olyan, mint egy sorozat első évada: felvázolja a szereplőket, felvezet bizonyos rejtélyes eseményeket, ám semmire sem kapunk megoldást. Ismét az olvasói jóindulaton múlik, hogy elhisszük-e: legalább a szerző tudja, mit kezd majd a fordulatokkal, mindegyik elbeszélőnek lesz szerepe (vagy ha nem, akkor az eltűnésük bír majd funkcióval). Remélhetőleg nem csak arról van szó, ami sokévtizedes sorozatoknál gyakori: az első szezon készítői úgy gondolkodnak, a fő cél most a nézők bevonása, később még ráérnek kitalálni, mit kezdjenek saját csavarjaikkal. Amennyire tudom, a 2021-ben kiadott második kötet, az *Ulvene fra evighetens skog* (Az örökkévalóság farkasai) nem közvetlenül a *Hajnalcsillag* történeteit folytatja, hanem a történetuniverzumot bővíti, egészíti ki és viszi tovább, míg a harmadik, a tavalyi *Det tredje riket* (A harmadik birodalom) veszi fel és írja tovább az első két rész bizonyos szálait. Sőt, az sem kizárt, hogy még több kötet következik, legalábbis a harmadik nem kerekíti le a történetet.

Pontosan emiatt nehéz a regényről írni, hiszen ugyan önálló darabnak lett szánva, szerzője azonban nem lezárt struktúrában gondolkodik, érezhetően a folytatások döntik majd el, mennyire volt működőképes a koncepció – ahogy a *Harcomról* is sokkal köny-

⁵ Vö. Claire Armistead beszélgetése Karl Ove Knausgård-ral: <https://www.youtube.com/watch?v=eKFsfcoJHfK> (letöltve: 2023. április 25).

⁶ Lásd ugyanezt az interjút.

nyebb hatkötetes sorozatként beszélni, mint, mondjuk, a negyedik könyvről tanulmányt írni. Persze a műfajból adódó konzekvenciák mások – míg az önéletrajziség knausgård-i felfogásához hozzátartozott ez a lezáratlan nagyforma, egyelőre legkevésbé sem érzem úgy, hogy a szerző a regény zsánerét is újra akarná gondolni.

Egy olyan téma azonban biztosan van, amely egyértelműen a *Hajnalcsillag* legfontosabb elemének tekinthető, a cselekményszöveget vezérlő legfőbb tényező és az esszék tárgya lesz: a halál. A szereplők különféle módokon szembesülnek vele, az első elbeszélő halott állatokat talál, a második lelkészként olyan temetést celebrál, amelynek „alanyával” előző nap találkozott – élőként, holott az illető elvileg akkor már halott volt –, rituális gyilkosságok történnek, egy másik narrátor fia öngyilkos lesz, sőt, e figura férje, az újságíró, Jostein maga is meghal, legalábbis jár valamilyen túlvilágszerű helyen, amely, mint megtudja, csak a holtak egyik birodalma. A csillag feltűnésének egyik következménye (vagy kísérőjelensége) ugyanis, hogy mintha eltűnni látszana a halál a világból. Ennek okát persze nem tudjuk meg, következményei pedig egyelőre nincsenek. Itt kap azonban jelentőséget Knausgård fentebb bemutatott elbeszéléstechnikája, ugyanis az egyes narrátorok alapvetően magukba zárkózott és záródott figurák, akik folytatnak ugyan interakciót környezetükkel, mégis kommunikációképtelenek, egyéni problémáik foglalják le őket, saját életüket is képtelenek rendezni – és legtöbbször nem is akarják, csak téblábolnak mindennapjaikban. Életük és problémáik jellegzetesen nyugati (északi) jómódú középosztálybeli: legtöbbször kiégett (legyenek bár fiatalok vagy idősebbek), ha kapcsolatban élnek, nem tudnak mit kezdeni partnerükkel, ha rossz a házasság, már azt is megszokták, a művészek alkotói válságban tapicskolnak és életképtelenek, alkoholisták, esetleg más függőségektől szenvednek. Éppen önmagukba záródottságuk akadályozza meg őket, hogy a körülöttük zajló események jelentőségét észrevegyék, vagy akár csak értelmezni próbálják azokat.

Talán egyetlen kivétel van, a legreflektáltabb figura, Egil, a művészként és életében egyaránt zátonyra futott dokumentumfilm-rendező. Az apja által juttatott pénzből él egy nyaralóban, elvált, a regény egyik fejezetében pedig kisfia meglátogatja (illetve a volt felesége rászózza a fiút az apára, amíg ő nyaralni megy), a férfi pedig kifejezetten kínos módon nem tud mit kezdeni gyerekével. Pontosabban, mivel mindent Egil szemszögéből látunk, nem derül ki, melyikükkel van igazán baj: a kisfiú irritálóan viselkedik (legalábbis apja így látja és láttatja), talán magatartászavaros vagy autista, esetleg a tönkrement házasság miatt sérült és a nemtörődöm apja iránti dachból vette fel ezt a pózt. Egil a történet szempontjából fontosabb figurának tűnik, egyrészt több szereplőt és szálát ő köt össze (például Arne barátja – egyébként meglehetősen hasonlít is a két alak –, Kathrine, a lelkesítő volt osztálytársa). Másrészt filmes témái éppen olyan emberek, akik hisznek valamiben, ezért kiszakadnak a társadalomból, vagy épp állapotuk, a mindennapi léthez való viszonyuk szakítja ki őket: szektások, Down-kórosok, neonácik – vagy azok a black metal-zeneész fiatalok, akik közül hármat a regényben meggyilkolnak. Munkáit azonban képtelen befejezni, mert szerinte maga a regényben hazugság, ugyanis a történesek lényege pontosan az időbeliségük, emiatt rögzíthetetlenek és visszaadhatatlanok: vagyis az események megragadásának és újrajátszásának aktsza éppen annak lényegétől, egyszerűségétől fosztja meg a valóságot. E gondolatot persze magára a regényre, pontosabban a knausgård-i projektekre is vonatkoztathatjuk, így a férfi karaktere egyfajta ironikus önképként is olvasható. Mindezt a könyv utolsó fejezete is erősíti, amely Egilnek az *Esszé a halálról és a holtakról* című írását tartalmazza. E szöveg első fele filozofikusabb, nagyjából a *Harcom* esszébetéjeinek modorában írt nagy ívű kultúrtörténeti áttekintés a halálképzetekről és az emberi kultúrák halálhoz való viszonyáról. Bevallom, egyetértek azon kritikusokkal, akik szerint Knausgård szövegeinek egyik gyenge pontja, amikor az adott elbeszélő megpróbálja megcsillantani bölcselkedő énjét: esszéi időnként kissé konfúznak, nélkülözik az igazi

mélységet és invenciót, a szerző kétségkívül nagy műveltsége és fontos meglátásai mellett sokszor túlírtak. Persze, ha Egil szövege nem emlékeztetne kísértetiesen a *Harcom* esszébetéjére, akkor azt is mondhatnánk, a figura túlreflektált és élehetetlen karakteréből logikusan következik e rész hangneme, kissé felszínis filozófiája. Erre egyébként maga a regény is utal, többszörös öniróniával. Az egyik jelenetben ugyanis barátja, Arne, aki mint mondtam, eléggé hasonló jellem, beleolvassza a szövegébe, és így reagál rá: „Megkönnyebbülten konstatáltam, mennyire öntelt. Itt ül a nyaralójában, egymagában a gazdag ember fia, és azt képzelem magáról, hogy filozófus” (581.).

Az esszébetét a biológiai szférától a halálnak a különböző kultúrákban betöltött szerepén keresztül a vallási és mitológiai halálképzetekig tekinti át az elmúlás kérdéskörét, valamint azt, hogy az ember mint egzisztencia és mint társadalmi lény mit tud kezdeni vele – és a modern ember mennyire elvesztette azokat a csatornákat, amelyekeken keresztül a halál értelmezhető és feldolgozható. Ehhez kapcsolódik egy hosszabb történet is, Egil egy utazásáról, s egy különös találkozásról egy gyászoló apával, egy temetésről és következményeiről. Ez a második rész ellenpontoszza az elsőt, mivel amíg az esszé a halált elemezhető, vagy legalábbis fogalmilag körüljárható jelenségként igyekszik megragadni, addig a történet a gyászra és a veszteségre koncentrálna szembesít az itt maradtak magányával. A holtak nem mennek el, világít rá a történet, szó szerint és metaforikusan is itt járnak közöttünk, mert nem tudunk mit kezdeni velük. Ezzel ér véget a regény: Egil felidézi a hajdani eseményeket, a holtak visszatértéről elmélkedik, majd a Hajnalcsillag jelenségének feltűnése rádöbben, hogy valami visszafordíthatatlan történt. Még nem tudni, pontosan mire utal e fényes tünemény, hiszen a hajnalcsillag megidézheti *Ézsaiás könyvének* passzusát (14,12 – „leestél az égről, fényes hajnalcsillag”), amelyet a hagyomány a luciferi bukástörténet magyarázataként értelmez, illetve a *Jelenések könyvében* Jézus is említi egészen más, apokaliptikus, üdvtörténeti kontextusban (2,23 – „Ézt a hatalmat Atyámtól kaptam. És neki adom a hajnalcsillagot”). Vagyis egyetlen dolgot tudhatunk csak biztosan a regény végére: valami elkezdődött, talán maga az apokalipszis, de hogy ez milyen következményekkel jár, arról legfeljebb feltételezéseink lehetnek.

Valahogy így vagyok én is, miután végigolvastam ezt a 700 oldalt: valami megkezdődött, de egyelőre fogalmam sincs, jó vagy rossz, Knausgård újabb fontos regényfolyama vette kezdetét, vagy csak egy blöff, egy hosszan kitartott várakozás, amely nem vezet sehová. Tulajdonképpen még azt sem tudom eldönteni, jó regényt olvastam-e. Kétségkívül újra élvezetes volt belemerülni a mindennapi apróságok hosszú leírásaiba, ismét bebizonyosodott, hogy a szerző képes bevonni világába. Közben a szövegben előrehaladva egyre jobban zavart a narrátorok hasonlósága, a kissé céltalannak tűnő történetvezetés, és egyre szkeptikusabb lettem, hogy a végére kapok-e valami egész, jól strukturált szöveget, amely, habár egy sorozat nyitódarabja, ám azért önmagában is megáll. Szóval itt tartunk most, valami megkezdődött, felszállt az ég a Hajnalcsillag, bármi lehet.

„VALAKI ÉPPEN A SZEMED ELŐTT HAL MEG”

Szergej Geraszimov: Harkivi napló

„»Hiszem, ha látom«, szoktuk mondani. Ukrajnában ez ma már nem igaz. Most hiába látjuk, mégsem tudjuk elhinni, ami történik” (271.) – állapítja meg a kötete legvégén, öszszegzőképpen Szergej Geraszimov, az orosz határtól mindössze negyven kilométerre fekvő ukrán város, Harkiv krónikása. Az orosz–ukrán háború első két hónapjának történéseit felvázoló *Harkivi napló* a műfaji megjelölése alapján szubjektív benyomások napi szintű megfogalmazását tételezné. Ám már az első pár oldal után azzal szembesülünk, hogy a kötetre a naplójelleg mellett legalább annyira ráillik az alcímbe foglalt műfaji meghatározás is: *Feljegyzések egy ostromlott városból*.

Hiszen amellett, hogy a háború kitörése, 2022. február 24-e hajnala óta a rá és családjára is bénítólag ható eseményeket Geraszimov naponta „írasterápiával” igyekszik orvosolni, a mikroközössége szintjén megélték inkább pillanatképeknek tűnnek egy átfogóbb elemzéshez: a teljes ukrán nemzetet ért rettenet feljegyzésekbe foglalt értelmezéséhez. Így például az arról szóló bejegyzés, hogy a szülei lakásánál a néhai édesanyja ültette rózsabokrokat a szerző hogyan képes életben tartani egy olyan városban, ahol „a bombázást követően már nem folyt a hideg és a meleg víz a csapokból” (154.), jól érzékelteti az orosz csapatok ostromolta városban a pszichés és fizikai megpróbáltatásokat, ám az ilyen és ehhez hasonló helyzetképek – anélkül természetesen, hogy a szerző elbogatellizálná a jelentőségüket – a nagyobb összefüggéseknek, azaz az orosz–ukrán konfliktus analízisének ágyaznak meg. Így válnak a szerzőt és a családját ért benyomások egy nagy egész részévé, amelynek rendszerszintű elemzését a *Harkivi napló*ban első ránézésre két egymástól független tényező befolyásolja. Egyfelől az ukránok ellen indított „különleges katonai hadműveletnek” az orosz elnöktől, Vlagyimir Putyintól származó kimondott és kimondatlan indoklása, másfelől a pszichológus végzettségű szépíró Geraszimov szakmai szempontból kettős identitása. Így amikor a szerző Putyin fennen hangoztatott törekvését veszi górcső alá, mely szerint az oroszok „demilitarizálás és náciatlanítás” céljából támadták meg az ukránokat, tárgyilagosan jár el. Pszichológus énjét előtérbe helyezve, történelmi tényeket is figyelembe véve a jelen helyzet objektív elemzését végzi el. A nem részrehajló analízis mellett azonban másfajta hozzáállást követel Putyin ki nem mondott, burkolt, ennek ellenére egyértelmű törekvése: a Szovjetunió határainak és a szovjet mentalitásnak a visszaállítása, amelynek Ukrajna



Fordította Bartók Imre
Helikon Könyvkiadó
Budapest, 2022
272 oldal, 3299 Ft

megtámadása csak az első lépcsőfoka.¹ Ez a szándék – éppen azért, mert kimondatlan és ezáltal dokumentálatlan – objektív elemzésre nem ad lehetőséget, ám teret enged egy olyan helyzet felvázolásának, amelynek során Geraszimov orosz és ukrán szépirodalmi hagyományokra egyként támaszkodó regényírói érje kerülhet előtérbe. A kötetben a pszichológusi attitűd egyértelműen kiütöközik: „A részletek, amelyeket itt igyekeztem megörökíteni, egyfajta pszichológiai látéletként is működhetnek, amennyiben kirajzolódik belőlük, hogy milyen megváltozott tudatállapotba kerülünk mindannyian, ha váratlanul olyan veszedelem és gonoszság tör ránk, amelyet egyetlen ember alkotta szóval sem lehet megfelelően leírni. Ennek a tudatállapotnak a legnyilvánvalóbb sajátossága a félelem majdhogynem teljes hiánya. Meglepőnek hangozhat, de az égből hulló bombák egyáltalán nem tűnnek félelmetesnek, hasonlóan ahhoz, ahogy talán az egér sem érez félelmet a kígyóval szemben. Mind a bombák, mind a kígyó hipnotikus hatással bírnak” (11.) – közli velünk a szerző, e sorokkal megalapozva elemzését, amellyel az a célja, hogy rávilágítson a Putyin-féle náciatlanítás inadekvát, hovatovább abszurd jellegére.

A bombák ugyanis egy olyan népre hullanak, amelynek lelkülete – minden vélt vagy valós rokonság ellenére – sokban különbözik az oroszétól. Erre a különbségre Geraszimov így mutat rá: „Ha az átlagos orosz kap egy darab vonalazott papírt, akkor fölé hajol, olyan szorosra hunyja le a szemét, amennyire csak tudja, és bármit leír, amit diktálnak neki. Aztán, ahogy újra és újra elé rakják ezt a papírt, egyre boldogabban teljesíti a feladatát. Egy idő után néhányan még arra is késznek mutatkoznak, hogy megerőszkolják, megkínózzák, fölakasszák vagy agyonlőjék azokat, akik nem vonalazott papírra, szabadon szeretnének írni. Ha az ukránok elé tesznek vonalazott papírt, ők csak azért is másra írnak. Ha pedig ezért büntetésben részesülnek, akkor egyszerűen kettészakítják a lapot” (15.). Vagyis: a bombák azért hathatnak az ukránokra hipnotikusan, mert a bennük szunnyadó mérhetetlen szabadságvágyukat „piszkálják fel”. Nem félelemre és az ebből fakadó meghunyászkodásra, engedelmesre és behódolásra készítetik őket – ahogyan egyébként a saját tapasztalataikból kiindulva azt az orosz vezetés elvárta volna –, hanem harcra, ellenállásra. És mivel annak megértéséhez, hogy az ukránok bármi áron – az életük árán is – készek harcolni az autonómiájukért, „Putyin gondolkodása túlságosan beszűkült” (33.), könnyebb volt a „náci” jelző rájuk aggatásával ellenséget kreálni az ukránokból, mint belátni, hogy az ukrán nép a szabadságért, a demokráciáért, az egyenlő jogokért és a méltóságért küzd. „Mégis, hol van a nacionalizmus ebben a harcban?” (14.) – teszi fel a kérdést Geraszimov, miközben ilyesmikről számol be: „A háború első napja óta egyetlen nacionalista szlogent sem hallottam. A bolti eladók is újra oroszul beszélnek, amiért senki sem akarja megbírságotolni őket, habár ez elvileg törvénybe ütközik. Senki sem bánja, ha én is oroszul beszélek.”² Az ukrán katonák az országukat és a népüket, nem pedig a nemzet eszméjét védik. És pontosan ez a helyes és egészséges módja annak, hogy megvív-

¹ Putyin nyílt és burkolt céljával kapcsolatban a háború kitörése után nem sokkal az agressziót mélyégesen elítélő orosz írók és irodalomtörténészek többsége hallatta a hangját. A szovjet rendszer visszaállításának vágyáról is többen nyilatkoztak. Erről tavaly ilyenkor egy magyar nyelvű összefoglalóban számoltam be: <https://1749.hu/flow/hir/orosz-irok-irodalomtorteneszek-az-ukran-helyzetrol.html>

² Geraszimovnak ez a bejegyzése egy, az identitására vonatkozó újabb kettősségre is rávilágít: ő azon Harkivban élő számos orosz anyanyelvű ukrán egyike, aki számára a háború kitöréséig teljesen természetes volt az anyanyelve használata. Geraszimov ráadásul íróként az orosz nyelvet munkaeszközként is használta. Olyannyira, hogy műveit olyan jelentős orosz könyvkiadók tették közzé, mint az ASZT és az ESZKMO. A nagyszabású, Oroszország és Ukrajna történelmére, valamint a marxizmus tévedéseire fókuszáló mágikus realista regényének orosz kiadását azonban már megakadályozta az egyre feszültebbé váló politikai helyzet. Ez az oka annak is, hogy több más művével egyetemben ezt a *Harkivi naplót* is angol nyelven jelentette meg, amelyet nálunk Bartók Imre fordított kiválóan magyarra.

junk egy háborút, az ország és a nép ugyanis jóval fontosabbak az etnikai hovartartozásnál” (227–228.). Az ukránok harca tehát a legegységesebb értékekért küzdő globális harc, amely senkit sem tett nacionalistává vagy nacionalistábbá eddigi énjénél. Am azt, hogy Geraszimov pszichológusként mennyire distinktív és objektivitásra törekvő az okfejtése során, az is bizonyítja, hogy nem esik át a ló túloldalára. Azaz, miközben amellest érvel, hogy az ukránokkal kapcsolatban a náci jelző mennyire nem állja meg a helyét, óva inti önmagát – és mindenki mást is –, hogy a putyinizmus és a nácizmus közé egyenlőségjelet tegyen. „Ma már közhelynek számít az oroszokat a nácikhoz, a megtestesült gonoszhoz hasonlítani. Én úgy vélem, hogy ez az összehasonlítás nem állja meg a helyét. A nácik együgyű, egydimenziós figurák voltak. Miután kitalálták, hogy mindenért a zsidók a hibásak, úgy döntöttek, hogy mindannyiukat megölik. Nem akarták átnevelni őket. (...) A nácik mindig a legegyszerűbb megoldást választották” (160.).

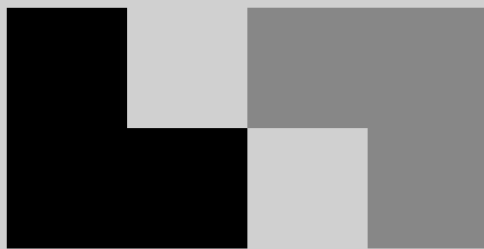
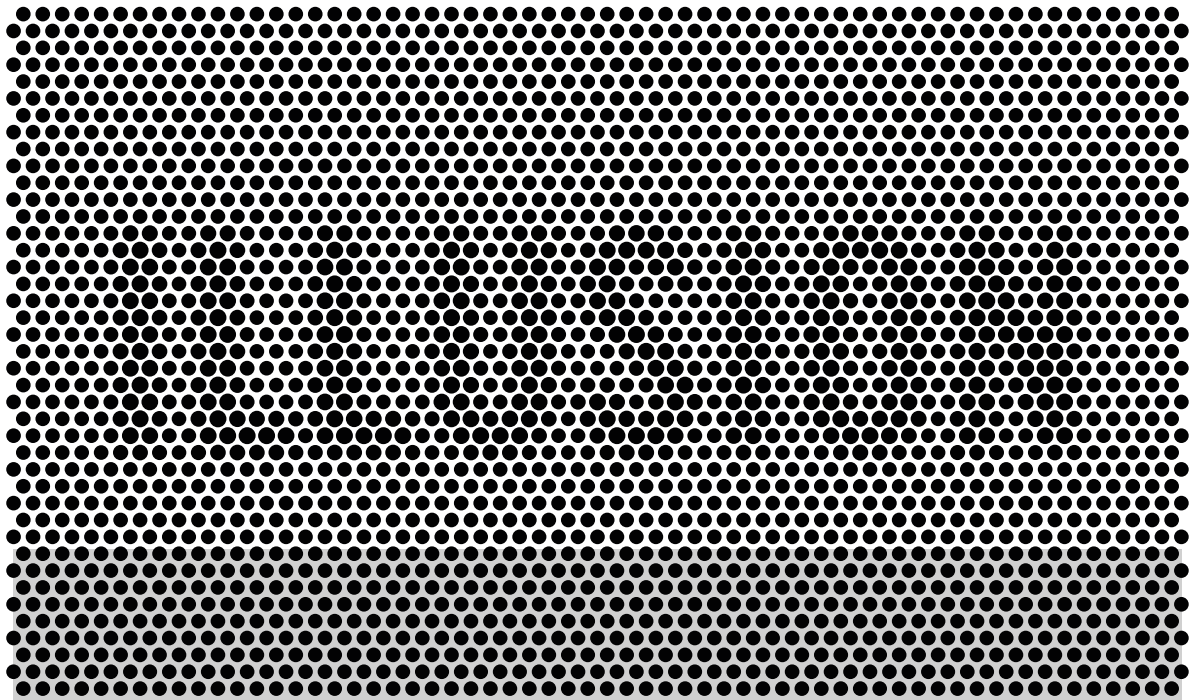
Ezzel szemben az az ideológia, amelyet az orosz fasizmus, azaz a rasizmus szóval lehet illetni, jóval összetettebb jelenség. „Metaforikus szóhasználattal a rasizmus a KGB csontos keze, amely kinyúlt a sírból, torkon ragadta Oroszországot, és most megpróbálja az egész világot is megfojtani” (160–161.). A marxizmus-leninizmus két elvére alapozva tartja fogva a követőit. Az első Marxtól származik, és így hangzik: „A filozófusok eddig csak különféle képpen értelmezték a világot, a feladat viszont az, hogy megváltoztassuk”, a másik pedig Lenintől ered: „a marxista doktrína általános érvénnyel bír, mert igaz” (161.). Ez az a két elv, az igazságosság-tudattal alátámasztott világmegváltó/változtató szándék, amely alapján a jelenlegi orosz vezetés úgy véli, hogy bármit, a legegységesebb cselekedeteket is megteheti mindenféle lelkifurdalás nélkül. „Létezik az abszolút nulla fok, az együttérés abszolút nullfoka: ezt hívom rasizmusnak” (171.) – közli a szerző, miközben arra is rámutat, hogy Putyint a rasizmus természetesen nem 2022-ben fertőzte meg. A jelen események origóját véleménye szerint az orosz elnök 2014. február 23-án, a téli olimpia záróünnepségén elmondott beszéde képezi, amellyel „a civilizált Oroszország szíve megszűnt dobogni” (246.). Hiszen másnap az orosz hadsereget a Krímbe vezényelték, hogy megóvják az ottani „orosz érdekeket”. Am a záróünnepség nemcsak a Putyin-beszédből állt, hanem különböző művészeti ágak alkotta színpadi jelenetekből, ahol helyet kaptak a nagy orosz íróktól és költőktől idézett aforizmák is. Ezek közül Geraszimov figyelmét egy, a *Karamazov testvérek*ből származó Dosztojevszkij-idézet kötötte le különösképp,³ amely Putyinnak – nyilván ezért is hagyta jóvá a citálását – nagyon is kapóra jöhetett a további céljai alátámasztásához: „Szertelen az ember, túlon túl szertelen, én kordába szorítanám” (249.) (az idézet Makai Imre fordítása). Az orosz klasszikus nevének említésével és a tőle származó idézettel kerül előtérbe a kötetben Geraszimov szépírói énje. Az emberi vágyak megzabolázására tett – Putyinnak kedvére való – törekvéssel ugyanis elérkeztünk az orosz elnök 2022-es „különleges katonai hadművelete” kimondatlan céljához: a Szovjetunió visszaállításához. Amely az egyformán gondolkodó, a rendszer elveit elfogadó és hűen követő, szertelenségükben megfékezett emberekre épült. Ennek elérésére pedig – ezt nemcsak a kommunizmus működési mechanizmusát feltáró történelemkönyvekből tudjuk, hanem az orosz irodalomból is – az egyik legkiválóbb eszköz az emberek folyamatos sorban állása, pontosabban: sorba állítása.

S ebben az összefüggésben válik Geraszimov kötetének egyik legmegdöbbentőbb részévé a háború kitérőrekor azonnal érzékelhető jelenség: a támadás megindulásával párhuzamosan tapasztalt, a legalapvetőbb fogyasztási cikkek hiánya okozta sorban állás,

³ Dosztojevszkij Geraszimov művészetére tett hatása a kötete alcímválasztásában is tetten érhető. A *Feljegyzések egy ostromlott városból* eszünkbe juttathatja a háborús helyzethez hasonló, legalább annyira szélsőséges körülmények között készült *Feljegyzések a holtak házából* című Dosztojevszkij-művet. Az orosz klasszikus felvázolta, katorgán tapasztalt abszurd élethelyzetre adott különböző válaszok párhuzamba állíthatók a harkivi lakosok extrém körülményekre érkező reakcióival.

azaz az ukránok sorokba kényszerülése/kényszerítése. „Miután huszonöt napja folyamatosan bombázzák a várost, úgy vélem, többé már semmi nem tud meglepni. Ekkor megdöbentő látvány fogad: hihetetlenül sokan állnak sorban, hogy vizet vegyenek. Nem tudom, hogy hol kezdődik a sor, de valahol az épületek közül bukkan elő, majd messzire távolodik, aztán visszafordul, közeledni kezd, majd továbbhalad a napsütötte végtelenbe, ahol a vége eltűnik a fák között” (191–192.). Ez a látvány tehát a 21. század második évtizedében önmagában annyira szürreális, oly mértékben visszaigazolja a „hiába látjuk, mégsem tudjuk elhinni” kitételt, hogy ennek érzékeltetésére Geraszimov jobbnak vélte, ha fikciós eszközökhöz nyúl. A sort egyfajta metafizikai létezőnek tételezve, a sorokban hallható párbeszédet – mint egy regény szereplőinek dialógusait – rekonstruálva mutat rá arra, hogy az ukrán emberek a sorban állásukkal hogyan válnak a szovjet rendszer reprodukálása putyini vágyának irányítható bábuivá. Geraszimovnál ugyanis sorban állás közben megszűnik a valós idő- és térérzékelés, a két dimenzió paraméterei elmosódnak: „Az ételért várakozó sorokat most már nem méterekben vagy a benne várakozók számával mérik, hanem órákban. Ha valaki sorban áll, hamar megérti, hogy milyen szoros kapcsolat *áll fenn* a tér és az idő között: a kettő gyakorlatilag eggyé válik. Negyedóra megfeleltethető öt lépésnek. Kilencven fokkal elfordulni jobb felé megfeleltethető harminc percnak, a sorok ugyanis túl hosszúak ahhoz, hogy egyenesek legyenek, és emiatt inkább sokszögűek és kanyarognak” (73–74.). A tér- és időérzékelés felborulásának egyik egyenes következménye pedig a sorban állók tudatának módosulása. Mint például azé a hatvanöt éves úré, aki meg van győződve róla, hogy ő a gépészek gépésze, tehát nagy szüksége van rá a társadalomnak, és ezért addig kell a gyógyszerár előtt állnia, amíg meg nem kapja az életét megmentő szívgyógyszerét. „Nem hiszem, hogy valóban elhiszi, amit mond, de annyiban hagyom” (176.) – konstatálja a lehangoló helyzetet a szerző. A helyzet azért lehangoló, mert a szerző tisztában van vele: a *módosult tudatállapot* pusztán az előszobája annak, hogy az önálló individuumok elinduljanak az irányítható tömeggé válás útján. Márpedig, ha egységes masszává *állnak össze*, egy idő után a körülöttük zajló borzalmakra is egyre kevésbé lesznek fogékonyak. Az a mindennapos élmény, hogy „valaki éppen a szemed előtt hal meg” (195.), egy végeláthatatlan sor kellős közepén, annak részeként, a sor végén állítólag kapható élelem, gyógyszer, bármi által hipnotizálva, egyre kevésbé lesz felkavaró. Ugyanúgy, ahogy a szovjet rendszerben, ahol amíg az emberek bárhol a sorokra vártak, a rendszer anomáliáira, például az ideológiai szempontból ellenséges elemek kínzására és megsemmisítésére sem figyeltek oda.

Geraszimov kötete tehát azt mutatja meg számunkra, hogy ez a háború mennyire nem csupán a hadszíntéren zajlik. A szovjet embertípus újbóli „kitermelésére” tett putyini kísérlet ütközik itt az ukrán szabadságvágygal. Ennek lélektani elemzése, egyben szépirói érzékeltetése teszi igazán unikálissá az ukrán szerző alkotását.



SÉTATÉR

KÉPZŐMŰVÉSZETI
FESZTIVÁL

PÉCS 06

09

21



24

KIÁLLÍTÁSOK

25

FESZTIVÁL



PAPPAS 
KLASSZISOKKAL VÉZET

